

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

**TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH
A MLÁDEŽI**

(CRIMINAL ACTIVITY COMMITTED ON CHILDREN AND MINORS)

Diplomová práce

Olomouc 2009

Vedoucí práce:

JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.

Vypracovala:

Petra Kašparová

Prohlášení

P r o h l a š u j i, že jsem diplomovou práci na téma **Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži** zpracovala samostatně a použila jsem jen literaturu a prameny uvedené v seznamu literatury.

.....
podpis

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Zdence Novákové, Ph.D. a panu Mgr. Tomáši Kadlecovi za cenné rady a metodickou pomoc při zpracovávání mé diplomové práce.

OBSAH

Úvod	6
1 Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži	8
1.1 Základní pojmy	8
1.2 Obecná charakteristika trestné činnosti páchané na dětech a mládeži	9
2 Právní aspekty trestné činnosti páchané na dětech a mládeži	12
2.1 Mezinárodněprávní úprava	12
2.2 Vnitrostátní úprava	15
2.2.1 Ústavní normy	15
2.2.2 Rodinně právní úprava	16
2.2.3 Sociálně-právní ochrana	17
3 Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži z pohledu trestního práva	20
3.1 Skutkové podstaty jednotlivých trestných činů	21
3.1.1 Opuštění dítěte	21
3.1.2 Zanedbání povinné výživy	22
3.1.3 Týrání svěřené osoby	22
3.1.4 Únos	23
3.1.5 Vražda	24
3.1.6 Vražda novorozeného dítěte matkou	24
3.1.7 Ohrožování mravní výchovy mládeže	24
3.1.8 Pohlavní zneužívání	25
3.1.9 Pohlavní zneužívání v závislosti	26
3.1.10 Znásilnění	26
3.1.11 Obchodování s dětmi, dětská prostituce, dětská pornografie	27
3.2 Přestupkový zákon	29
4 Nový trestní zákoník a trestná činnost páchaná na dětech a mládeži	31
4.1 Procedura vzniku trestního zákoníku	31
4.2 Nový trestní zákoník – novinky a přínosy	33
4.2.1 Změny dotýkající se trestné činnosti páchané na dětech a mládeži	33
5 Obecné kriminologické aspekty trestné činnosti páchané na dětech a mládeži	38
5.1 Příčiny jevu	38
5.1.1 Interakce dítě – rodič	38
5.1.2 Mikrosystém rodiny	40

5.1.3	Exosystém	41
5.1.4	Makrosystém	41
5.2	Kategorie pachatelů trestných činů ohrožujících nezletilé děti	42
5.2.1	Pachatelé z obecného hlediska	42
5.2.2	Charakteristika pachatelů trestných činů	43
5.2.3	Charakteristika potenciálních pachatelů trestných činů	44
6	Dítě a mladistvý jako oběť trestného činu	47
6.1	Pojem oběť a viktimologie	47
6.2	Dětská oběť	50
6.2.1	Specifika dětské oběti	50
6.2.2	Důsledky násilného chování pro oběť	52
6.2.3	Postoj společnosti k oběti	53
7	Viktimizace	54
7.1	Úvod do problematiky primární a sekundární viktimizace	54
7.2	Výslech dítěte orgány činnými v trestním řízení	59
7.2.1	Současná právní úprava výslechu nezletilých mladších 15 let	59
7.2.2	Psychologické zvláštnosti výslechu dětí a mladistvých	61
8	Možnosti intervence v péči o dětské oběti	65
8.1	Krizová intervence poskytovaná dětem a mladistvým	65
8.1.1	Pesso Boyden terapie	67
8.2	Další poznatky k možnostem intervence	70
9	Praktická část diplomové práce	74
9.1	Cíl výzkumu	74
9.2	Výzkumné metody	74
9.3	Popis průběhu a vyhodnocování dat	75
9.4	Interpretace výsledků	88
	Závěr	91
	Seznam použité literatury	93
	Anotace	97

ÚVOD

„Proč se dětem ubližuje“? Tato otázka snad dříve nebo později musí napadnout každého zdravě uvažujícího člověka. Většina z nás má daleko k tomu, aby svým dětem soustavně a záměrně způsobovala bolest a nebo s nimi zacházela způsobem, který ohrožuje jejich zdraví, či dokonce život. Je skutečně velmi obtížné představit si rodiče, jak svému dítěti odpírá jídlo, polévá jej studenou vodou, svazuje, sexuálně zneužívá či nepřiměřeně trestá. Přejeme si o těchto věcech nevědět, přejeme si, aby se nikdy nestaly. A přesto se takové případy stávají mnohem častěji, než jsme si schopni a ochotni připustit.

Vše, co se děje v rodině, probíhá za zavřenými dveřmi a je velmi těžké do ní nahlédnout. Rodina má vždy velký význam a rozhodující vliv na utváření osobnosti dítěte, na jeho tělesný, duševní a sociální vývoj. Všechny funkce rodiny mají nezastupitelné místo, ale mezi nejdůležitější zcela jistě patří funkce emocionální, která má za úkol vytvářet harmonickou rodinnou atmosféru. Spousta dětí nemá to štěstí prožít bezstarostné dětství, protože už neplněním nebo špatným plněním některé z funkcí rodiny může docházet k jistým formám trestné činnosti. V roce 2007 bylo v České republice evidováno celkem 5 435 trestných činů, které byly spáchány na dítěti, přičemž největší skupinu zde tvoří násilné a mravnostní trestné činy. Podle policejních statistik došlo v roce 2007 k 938 znásilněním a pohlavním zneužitím dětí. Orgány sociálně právní ochrany dítěte evidovaly 1884 dětí, které byly fyzicky či psychicky týrány nebo sexuálně zneužívány¹. Z výše uvedených čísel vyplývá, že násilí páchané na dětech je realita, se kterou se můžeme setkávat v běžném životě (a to ve všech oblastech státu) a kterou nesmíme v žádném případě akceptovat. Tato realita je velmi smutná, neboť dochází neustále k nárůstu počtu případů, o nichž se nejčastěji dovídáme z médií. Nejsmutnějším faktem je, že se násilného jednání, které dítě poškozuje, dopouštějí nejčastěji jeho nejbližší vychovatelé. A právě rodina představuje paradoxně pro dítě největší nebezpečí.

Jakákoliv trestná činnost páchaná na dětech a mládeži ovlivňuje nejen dítě samotné, ale má negativní dopad na fungování celého rodinného systému jako celku. Je to velice závažný jev s vysokou společenskou nebezpečností a to bez ohledu na to, s jakou frekvencí se reálně vyskytuje. Proto nelze tento problém považovat za marginální, ale je třeba jeho výskyt co nejvíce eliminovat. To klade vysoké nároky na legislativu, ale i na každého

¹ Stehlíková, D. Prevence násilí na dětech se zaměří na rizikové rodiny. Dostupné na: <http://www.dzamilastehlikova.cz/8388/149/clanek/prevence-nasili-na-detech-se-zameri-na-rizikove-rodiny/> [citováno dne 19. 1. 2009]

jednotlivce a řetězec odpovědnosti v konečném důsledku končí u státu, který má na základě mezinárodních úmluv o lidských právech povinnost vytvářet prostředí, ve kterém jsou dětem plně zajištěna všechna jejich práva a život bez strachu ze zneužití a trestu.

Nejen díky řadě organizací, které se touto problematikou zabývají, ale i díky celkově větší informovanosti se sice daří detekovat více případů než dříve, ale bariéra nezájmu ještě ani zdaleka není odstraněna. Trestné činy zůstávají velmi citlivým tématem, před kterým veřejnost mnohdy zavírá oči, než aby si připustila, že se něco takového děje. Člověk však nesmí být lhostejný ke svému okolí, ale měl by více vnímat dění kolem a být připraven poskytnout ohroženým a naprosto bezbranným dětem pomoc, neboť jedině včasný zásah může zachránit jejich zdraví a životy.

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na trestnou činnost páchanou na dětech a mládeži. Sestává se ze dvou částí – teoretické a praktické, přičemž každá část se člení na jednotlivé kapitoly.

Cílem teoretické části diplomové práce je proniknutí do problematiky trestných činů, které jsou na dětech a mládeži páchany, a to se zaměřením na dítě jako oběť trestného činu. V jednotlivých kapitolách vedle obecného vymezení jednotlivých trestných činů popisují stávající právní úpravu a snažím se nastínit změny, které nastanou od 1.ledna 2010 v právní úpravě v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku a bezprostředně se dotýkají trestných činů páchaných na dětech a mládeži. Zabývám se také obecnými kriminologickými aspekty jevu a dále svoji pozornost zaměřuji na problematiku sekundární viktimizace, postavení dítěte v průběhu vyšetřování, výslech dítěte a riziko možného vzniku systémového týrání. Dotýkám se rovněž intervence, která je poskytována dětským obětem.

V praktické části diplomové práce budu analyzovat oficiální statistiky Policie ČR, které zachycují úroveň trestné činnosti páchané na dětech a mládeži na území okresu Prostějov za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008.

1 TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH A MLÁDEŽI

V první kapitole, která tvoří úvod celé diplomové práce, se snažím objasnit základní pojmy, které se vztahují k výše uvedené problematice. Dále se zabývám obecnými aspekty trestné činnosti páchané na dětech a mládeži.

1.1 Základní pojmy

Dítě - podle Úmluvy o právech dítěte přijaté dne 20.11. 1989 v New Yorku se dítětem rozumí osoba mladší 18 –ti let, pokud nedosáhla zletilosti dříve. Trestní řád tohoto pojmu nepoužívá. Trestní zákon uvedené označení používá pro kategorii osob, které užívají zvláštní trestně právní ochrany za podmínek, které jsou stanoveny ve vybraných skutkových podstatách (např. trestný čin únos ve smyslu § 216 trestního zákona). U trestného činu opuštění dítěte podle § 212 trestního zákona je tímto způsobem zpravidla označováno dítě předškolního věku, které si samo nemůže opatřit pomoc. Může se jednat i o osobu starší, která se z důvodu své nesamostatnosti a podmínek prostředí nemůže sama vymanit z hrozícího nebezpečí. Obecně jsou podle zákona o rodině za děti považovány osoby mladší 18 -ti let, pokud nedovršily zletilosti dříve. Tedy pojem trestně právní koresponduje s občanskoprávním pojmem nezletilosti².

Mládež – je spojována s různými věkovými kategoriemi v závislosti na předmětu a rozsahu zkoumání jednotlivých vědních oborů (kriminologie, sociologie apod.). Pod širší vymezení pojmu mládež lze v souladu s ustanovením § 2 písm. b) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, zahrnout jednak kategorii dětí do 15 let věku, ale i kategorii mladistvých, tj. osob ve věku od 15 – 18 let.³

Trestný čin – trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, vymezuje v § 3 trestný čin jako pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, s tím, že čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu⁴. Jedná se tedy o protiprávní jednání, které vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně, a zároveň musí jít o jednání, které je pro společnost nebezpečné.

² Chmelík, J. a kol.: Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha : Portál, 2003, s. 15

³ Durdík, T.: Dítě jako možný objekt trestného činu. Právo a rodina, 2007, číslo 4, s. 12

⁴ § 3 zákona č.140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Viktimizace – označuje proces zraňování, poškozování a způsobování újmy, v důsledku kterého se z určitého člověka stává oběť trestného činu. Z potenciální oběti se tímto procesem stává oběť skutečná⁵.

Oběť trestného činu – je ústředním pojmem vědní disciplíny nazvané viktimologie. Pojem není jednoznačně definován. V rámci kriminologie rozumíme obětí fyzickou osobu, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku, cti nebo jiných právech. Za oběť lze pokládat každého, kdo utrpěl škodlivý následek v důsledku vnější či vnitřní události⁶.

1.2 Obecná charakteristika trestné činnosti páchané na dětech a mládeži

Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži představuje kvantitativně nevelký podíl na odhalené trestné činnosti.

Kriminologové již počátkem osmdesátých let začali výrazněji upozorňovat na skutečnost, že mnozí mladí pachatelé, dříve než spáchali trestný čin, byli sami obětí kriminality v dětském věku. I když doposud chybí solidní empirické ověření, lze stanovit hypotézu, že trestná činnost páchaná na dětech a mládeži je potenciální kriminogenní faktor pozdější kriminality mládeže. Zpráva o bezpečnostní situaci v ČR (usnesení vlády č.602/2000 Sb.) v souladu s tím konstatuje, že „pohlavní zneužívání dětí a týrání svěřené osoby může vytvářet kriminogenní zázemí pro vznik pozdější trestné činnosti“⁷.

Jako jev vysoce společensky nebezpečný má z hlediska trestněprávního určité zvláštnosti, které ji od ostatních druhů trestné činnosti odlišují. Mezi hlavní zvláštnosti patří zejména to, že předmětem útoku je dítě, tedy osoba se sníženou schopností obrany, a dále, že většina případů trestné činnosti páchané na dětech a mládeži probíhá latentně, tedy skrytě. Vysoká latence je důsledkem následujících okolností. Zejména pak, že trestná činnost namířená proti zájmům dětí většinou probíhá v rodině, škole nebo výchovném zařízení a stále se projevuje vysoká neochota účastníků i okolí osobně zasáhnout nebo věc oznámit. Velký objem protiprávního jednání často nemá kvalifikační znaky podstaty některého trestného činu a pohybuje se, alespoň na počátku, v zóně přestupků⁸. K tomu je nezbytné, aby zákonodárci kodifikovali práva dětí co nejpodrobněji. Legislativa však sama o sobě nestačí. Sebelepší právní normy by se minuly účinkem, pokud by tyto negativní jevy

⁵ Novotný, O., Zapletal, J.: Kriminologie. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2001, s. 131

⁶ Vašátková, J., Vyhnálková, P.: Právo. Olomouc : Hanex, 2008, s. 64

⁷ Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 83

⁸ Kloubek, M. Trestná činnost páchaná na dětech. Dostupné na:
<http://bkb.juristic.cz/174592/old> [citováno dne 13. 2. 2009]

nebyly vyhledávány s cílem nápravy, a to jak orgány státní správy, tak i nevládními sdruženími občanů. Těsná spolupráce státních a nestátních organizací je nejen možná, ale především nutná, avšak v naší společnosti to zatím příliš nefunguje. Výhodou státních organizací je dlouhodobě promyšlená strategie, odborná a personální stabilita, nestátní organizace se pak vyznačují především vysokým osobním nasazením, entuziasmem a pružností v jednání. Úloha orgánů státní správy v resortech ministerstva spravedlnosti a ministerstva vnitra a především pak specifická úloha orgánů justice a policie, zvláště v postavení orgánů činných v trestním řízení, je v oblasti boje proti jevu kriminality páchané na dětech a mládeži značně odlišná od resortů MPSV, MŠMT a MZ. Zatímco jednotlivá ministerstva budují funkční systémy na ochranu oprávněných zájmů dětí, policie a trestní justice zasahují především tam, kde už systém selhal. Jejich úloha je výhradně represivní, jde pouze o hrozbu tresty jako obecnou prevenci.

V České republice výskyt kriminality páchané na dětech a mladistvých není systematicky evidován. V roce 1992 sice byla vytvořena meziresortní komise při Ministerstvu zdravotnictví ČR zabývající se speciálně ubližováním a špatným zacházením s dětmi a mladistvými, nemá však potřebné kompetence ke zjišťování dat o výskytu a formách ubližování dětem a mladistvým v ČR, a to ani pro statistickou registraci trestné činnosti páchané na dětech a mládeži⁹.

Statistický přehled o množství soudně prokázaných trestných činů proti dětem a mladistvým neexistuje, neboť statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR údaje o obětech trestné činnosti neevidují. Určité dílčí údaje o trestné činnosti proti dětem a mladistvým lze získat jen od policie ČR, která údaje o obětech trestných činů registruje nepřímo, prostřednictvím údajů o tzv. objektech napadení. Chlapci jsou zhruba šestkrát častěji oběťmi násilné trestné činnosti nežli dívky a dívky jsou zase zhruba trojnásobně častěji oběťmi mravnostní kriminality nežli chlapci. Kolem dvou desítek dětí je ročně zavražděno, kolem sta dětí je týráno a téměř 400 dětem je úmyslně ublíženo na zdraví.¹⁰ Ostatní trestnou činností proti dětem a mládeži představuje především ohrožování mravní výchovy mládeže a trestný čin zanedbání povinné výživy.

Data jsou obtížně dokazována a nejsou dosud tedy statisticky evidována. Určitými údaji disponují nevládní organizace, například Linka bezpečí, Naše dítě, Dětské krizové centrum, apod. Z jejich interních poznatků však nelze vytvořit komplexní evidenci dané

⁹ Marešová, A. a kol.: Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 73

¹⁰ Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 87-88

problematiky. Registrovaná data tvoří pouze vrchol ledovce, neboť je třeba vzít v úvahu skutečnost, že trestná činnost vůči dětem a mládeži se odehrává v rodině a je tedy vysoce latentní. Stále se projevuje neochota k oznamování trestných činů a uváděná čísla nezahrnují aktivity, které zatím nenabýly kvality trestných činů, ale které jsou jejich předstupněm a které mohou být později předmětem zájmu orgánů činných v trestním řízení.

Frekvenci porušování práv dětí a mládeže v České republice, mimo údaje statistiky kriminality, dokládají především organizace pomáhající dětem a mládeži, které vznikly v posledním desetiletí. Dětské krizové centrum, Fond ohrožených dětí, Bílý kruh bezpečí, Linka bezpečí, Naše dítě a další si pro své potřeby shromažďují údaje o obětech špatného zacházení či přímo trestné činnosti na dětech, kterým poskytují pomoc. Přestože jsou poznatky o porušování práv dětí útržkovité, dosud zjištěné údaje naznačují vysokou nebezpečnost těchto jevů přímo v rodině¹¹.

Role trestního práva je při ochraně oprávněných zájmů dětí výhradně subsidiární a týká se jen nejzávažnějších porušení těchto práv. Veškeré novely v oborech trestního práva hmotného i procesního totiž z hlediska svého subsidiárního a sankčního charakteru reagují až následně se značným zpožděním na předchozí normotvorbu, která sama je až důsledkem změn společenské situace¹².

¹¹ Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 89

¹² Kloubek, M. Trestná činnost páchaná na dětech. Dostupné na:
<http://bkb.juristic.cz/174592/old> [citováno dne 13. 2. 2009]

2 PRÁVNÍ ASPEKTY TRESTNÉ ČINNOSTI PÁCHANÉ NA DĚTECH A MLÁDEŽI

Problematika kriminality páchané na dětech a mládeži a její vývoj prošel v minulosti mnohými převratnými změnami a je úzce spjata s postavením dítěte ve společnosti. Ublíživání dítěti v nejrůznějších jeho formách a intenzitě bylo v minulosti chápáno jako samozřejmost, vyplývající z nerovného postavení dítěte jako právního subjektu ve společnosti. Vycházelo se z právního vztahu rodiče – děti, kdy tento vztah byl chápán a vyjadřován jako otcovská moc. Za počátek novodobého přístupu k mládeži je považována druhá polovina 18. století, kdy díky myšlenkám osvícenců začalo být dítě chápáno jako občan. Od té doby otázky právní ochrany dětí prošly postupným vývojem v závislosti na tom, jak se měnilo chápání postavení dítěte v mezinárodním měřítku, ve společnosti a v rodině.

Jako reakce na změnu postavení dítěte začaly vznikat jednotlivé mezinárodní dokumenty, které měly zajistit dětem a mládeži právní ochranu. Na vznik dokumentů na mezinárodní úrovni začaly postupně reagovat jednotlivé vnitrostátní právní řády.

2.1 Mezinárodněprávní úprava

Mezinárodní úmluvy o lidských právech zavazují Českou republiku k ochraně dětí před násilím. Článek 10 Ústavy České republiky 1/1993 Sb. stanovuje, že podepsané mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách nejsou pro Českou republiku jen zavazující, ale jsou českým zákonům nadřazené. Vzhledem k tomu, že mezinárodní právo má přednost před místní legislativou, musí české zákony vyhovovat standardům stanoveným různými mezinárodními úmluvami o lidských právech a základních svobodách, které česká vláda podepsala a ratifikovala.

Za nejvýznamnější mezinárodněprávní dokumenty v oblasti ochrany práv dětí lze považovat *Deklaraci práv dítěte z roku 1924*, *Chartu práv dítěte z roku 1959* a *Úmluvu o právech dítěte z roku 1989*.

Základní práva dětí kodifikovala jako první Deklarace práv dítěte a tzv. Charta práv dítěte. *Deklarace práv dítěte* byla přijata v roce 1924 v Ženevě. Je to první mezinárodní dokument, který zavazuje všechny státy, které k ní přistoupily, poskytovat dětem ochranu, péči a rozvoj. V roce 1959 byla schválena Spojenými národy *Charta práv dítěte*, jejíž přijetí mělo význam nejenom pro období po druhé světové válce, ale začíná

se zaměřovat i na problém týraných a zanedbávaných dětí. Její základní preambule zdůrazňuje nezastupitelný význam rodiny jako přirozeného prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zvláště dětí. Je zde uvedeno, že dítěti je nutné zajistit v každé situaci jeho nejlepší zájem a prospěch, což má být také nejvyšší prioritou v přístupu k dítěti vůbec. Pod vlivem Charty byl pak u nás v roce 1963 konstituován náš zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.), který formuloval vztah rodičů a dětí jako práva a povinnosti. Proces liberalizace dětských práv dále postupoval a byl po třech desetiletích zakotven v Úmluvě o právech dítěte. Problematika kriminality páchané na mládeži v České republice je ve středu zájmu širší společnosti od počátku devadesátých let a úzce souvisí právě s ratifikací Úmluvy o právech dítěte¹³.

Úmluva o právech dítěte je bezesporu nejvýznamnější mezinárodní dokument týkající se práv a ochrany dětí, který Česká republika ratifikovala v lednu roku 1991. Úmluva o právech dítěte¹⁴ ve svém čl. 3 hovoří o blahu dítěte jako o nejvyšším principu, kterého smluvní státy mají dosáhnout a je jim uložena povinnost zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho. Do současné právní úpravy je tento princip zakotven v ustanovení § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého je předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí zájem a blaho dítěte. Toto ustanovení má významné postavení z pohledu výkladu právních norem, kdy všechny činnosti týkající se dítěte mají brát přednostně v úvahu jeho zájmy. Úmluva o právech dítěte dále výslovně uvádí, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí.

V čl. 19 Úmluvy o právech dítěte je upravena povinnost smluvních stran činit veškerá opatření vedoucí k ochraně dětí před jakýmkoliv tělesným, duševním násilím, urážením nebo zneužíváním (včetně sexuálního zneužívání), zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním. K tomuto mají státy zavádět vhodné legislativní a sociální programy zaměřené na prevenci násilí a na pomoc obětem. Další významná ustanovení dotýkající se práv dítěte jsou v čl. 32, který zakotvuje ochranu dítěte před prací, která ohrožuje jeho zdraví, výchovu nebo rozvoj. Toto deklarované právo má významné postavení v oblasti ochrany dětí, zejména před tělesným týráním a zanedbáváním. Čl. 34 se týká ochrany před sexuálním zneužíváním, čl. 35 obchodování s dětmi. V roce 2000 vydalo OSN k Úmluvě dva opční protokoly.

¹³ Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 84

¹⁴ Úmluva o právech dítěte č. 104/1991 Sb.

Prvním je *Opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů*, druhým pak *Opční protokol o prodeji dětí, dětské prostituci a pornografii*.

V rámci Haagské konference byly přijaty dokumenty, které se zabývají rodinně právními otázkami. Ve vztahu k ohroženým dětem lze za nejvýznamnější považovat *Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí*, která byla přijata dne 25.10 1980 a v České republice byla vyhlášena jako sdělení MZV č. 34/1998 Sb., o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Dalším z dokumentů je pak *Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení*, přijatá dne 29. 5. 1993 a vyhlášená jako sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. Uvedené úmluvy napomáhají ochraně dětí v mezinárodním kontextu.

Mezi významné dokumenty přijaté Radou Evropy v oblasti péče o děti řadíme *Evropskou úmluvu o lidských právech a svobodách z roku 1950* a *Evropskou sociální chartu z roku 1961*. Rada Evropy a její orgány se dlouhodobě zabývaly problematikou ochrany dětí a ve vztahu k dětem týraným, zneužívaným a zanedbávaným je významnou aktivitou uvedení definice tohoto jevu v roce 1992. Na tuto skutečnost navazuje Doporučení vybraných zdravotnických expertů zdravotního výboru Rady Evropy pro metodicko-sociální aspekty CAN, které bylo Radou ministrů členských zemí Rady Evropy přijato jako *Doporučení č. R (93) 2* ze dne 22. 3. 1993. Toto doporučení respektuje *Doporučení č. R (79) 17 týkající se ochrany dětí před špatným zacházením*. *Doporučení č. R (85) o násilí v rodině* a *Doporučení č. R (90) 2 o sociálních opatřeních ve vztahu k násilí v rodině*. *Doporučení o metodicko – sociálních aspektech* zdůrazňuje potřebu vytvořit efektivní systém prevence, ohlašování, ověřování, vyšetřování, léčby a sledování případů zneužití dítěte. Vytvoření tohoto systému v České republice při monitoringu ohrožených dětí se opírá zejména o toto Doporučení¹⁵.

Na světovém kongresu, který se konal roku 1966 ve Stockholmu, byly přijaty dva dokumenty - *Stockholmská deklarace a Plán činnosti proti sexuálnímu vykořisťování dětí*. Hlavním cílem obou dokumentů a také kongresu bylo zvýšení všeobecného povědomí o Úmluvě o právech dítěte a poukázání na důležitost preventivní činnosti vzdělávacích zařízení. První Světový kongres se dále zabýval Programem aktivit proti sexuálnímu zneužívání dětí ke komerčním účelům. Všechny zúčastněné delegace včetně České republiky přijaly společné prohlášení, které je zavazuje k povinnosti chránit všechny

¹⁵ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 30

děti před sexuálním zneužíváním a vykořisťováním. Plán činnosti proti komerčnímu sexuálnímu vykořisťování dětí zavazuje všechny účastnické státy, tedy i Českou republiku, k vypracování Národního plánu boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání. Stockholmská deklarace pak upozorňuje na to, že komerční sexuální zneužívání je mezinárodním problémem dneška, a proto by státy měly vzájemnou spolupráci najít takové prostředky, které budou účinné v boji s tímto mezinárodním obchodem. Druhý kongres se konal v prosinci roku 2001 v Jokohamě. Jednání bylo zaměřeno na legislativní rámec ochrany dětí, vymáhání práva, prevenci a rehabilitaci obětí. Byly zde předněšeny další problémy, které se úzce dotýkají násilí páchaného na dětech. Na tomto kongresu Česká republika prezentovala *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání, který byl schválen Vládou ČR v roce 2000.*

2.2 Vnitrostátní úprava

Povinnost státu chránit děti před všemi druhy trestné činnosti, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá pro Českou republiku z řady norem ústavního a mezinárodního charakteru. Stát k naplnění chráněných zájmů dětí využívá všech dostupných prostředků včetně státního donucení.

Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži je natolik složitý jev, který prolíná několika právními odvětvími. Regulací tohoto druhu trestné činnosti v rámci jeho prevence či jeho následnou represí se pak zabývá celá řada platných českých zákonů.

2.2.1 Ústavní normy

Základními dokumenty právního řádu České republiky, které se vztahují k ochraně dětí a rodiny, jsou *Ústava* a ústavní zákon č.2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*.

Podle ústavního zákona č. 2/1993 Sb. jsou základní lidská práva mající vztah k problematice ohrožených dětí uvedena v hlavě druhé oddílu prvním, upravujícím základní lidská práva, a zejména v hlavě čtvrté, pojednávající o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Mezi taková práva řadíme především způsobilost každého mít práva, právo na život, nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a právo na ochranu jména. Ve vztahu k pomoci ohroženým dětem je nejvýznamnější čl. 32, který se věnuje ochraně rodiny a rodičovství a zároveň stanovuje a zdůrazňuje potřebu poskytnout zvláštní ochranu dětem a mladistvým. Výslovně je zde upraveno, že péče o děti

a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona¹⁶.

Ochrana dítěte je ve vnitrostátní úpravě obsažena v různých právních normách. Již tradičně je základ právního postavení dítěte obsažen - mimo právo ústavní - v právu rodinném¹⁷.

2.2.2 Rodinně právní úprava

Dalším zákonem, který chrání práva dětí, je zákon č. 94/1963 Sb., *zákon o rodině*. V rámci tohoto zákona jsou blíže rozvedeny základní postuláty a zásady obsažené v mezinárodních dokumentech a úmluvách a v Listině základních práv a svobod.

V druhé části pod označením vztahy mezi rodiči a dětmi jsou obsažena základní práva a povinnosti rodičů. Vztahy mezi rodiči a dětmi jsou určeny především institutem rodičovské zodpovědnosti, která je dle ustanovení § 31 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., definována jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění¹⁸. Rodiče mají při výkonu práv a povinností uvedených v odstavci 1 povinnost důsledně chránit zájmy a blaho dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Dále mají ze zákona právo užít adekvátních výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům. Nositelem rodičovské zodpovědnosti se stává rodič pouze na základě existence právního vztahu rodičovství a za podmínky, že má plnou způsobilost k právním úkonům. V případě, že rodič není schopen plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti řádně, může být jeho rodičovská zodpovědnost omezena a nebo jí může být zbaven úplně. V případě vydání rozhodnutí o omezení, pozastavení či zbavení rodičovské zodpovědnosti jsou práva a povinnosti vykonávány druhým rodičem v rozsahu stanoveném soudem. V situacích, kdy není možné, aby rodičovskou zodpovědnost vykonával jeden z rodičů, je dítěti ustanoven soudem poručník. Soud vždy zjišťuje, zda existují podněty pro zahájení řízení

¹⁶ Čl. 32 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

¹⁷ Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 84

¹⁸ § 31 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

o zbavení rodičovské zodpovědnosti v případě, že se rodič dopustil úmyslného trestného činu na svém dítěti.

2.2.3 Sociálně-právní ochrana

Za jeden z významných zákonů na poli ochrany dětí je zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů, který soustřeďuje sociálně-právní ochranu do jednoho uceleného předpisu veřejnoprávní povahy, a to zejména z hlediska vymezení pravomocí a působnosti orgánů, které sociálně-právní ochranu vykonávají. Hlavním cílem zákona je chránit práva a blaho dětí, neboť blaho dítěte je přednostní zájem, který je třeba neustále sledovat.

Sociálně-právní ochrana dítěte je definována v ustanovení § 1 zákona a rozumí se jí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte (včetně ochrany jeho jmění) a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny¹⁹. Z tohoto vymezení bezprostředně vyplývá ochrana dítěte před jakýmkoliv fyzickým nebo psychickým násilím a je poskytována bezplatně každému dítěti mladšímu 18 let.

Základním principem sociálně-právní ochrany dětí, který je zakotven v ustanovení § 5 zákona, je zájem a blaho dítěte. Tento princip se stal hlavním a rozhodujícím hlediskem při činnosti všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných subjektů, které se zabývají ochranou dětí. Hovoří se zde o tom, že zájem dítěte nelze podřadit zájmům jiných subjektů. V ustanovení § 6 odst. 1 zákona je demonstrativně vymezen okruh dětí, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje. Výslovně jsou uvedeny děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Sociálně-právní ochrana se zaměřuje též na děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění a nebo je podezření ze spáchání takového činu, nebo které vzhledem ke svému jednání nebo chování potřebují zvýšenou ochranu a pomoc.

Z hlediska trestné činnosti směřované vůči dítěti je třeba upozornit na ustanovení § 7 odst. 2 zákona, který zakotvuje obecnou oznamovací povinnost každého z nás, tedy oprávnění jednotlivců oznamovat skutečnosti nasvědčující negativnímu jednání osob vůči nezletilým dětem. Podle výše uvedeného odstavce je každý oprávněn upozornit orgán

¹⁹ § 1 zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

sociálně-právní ochrany dětí na porušení povinnosti nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti nebo na jiné skutečnosti, podle kterých lze usoudit, že určité dítě potřebuje sociálně-právní ochranu. Tím není dotčena oznamovací povinnost vyplývající z ustanovení § 167 a 168 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, o trestném činu neoznámení či nepřekažení trestného činu. Trestná činnost se vyznačuje vysokou latencí. S tím úzce souvisí obava osob z možných útoků těch, kteří dětem ubližují, ale i z průběhu řízení příslušných orgánů v případě oznámení těchto skutečností příslušným subjektům. S tímto ustanovením souvisí § 57 odst.1 zdůrazňující nutnost zachovávat povinnou mlčenlivost zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany ve vztahu k oznamovatelům skutečností, které nasvědčují negativnímu jednání vůči dítěti.

Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, či další zařízení určená dětem mají obecnou oznamovací povinnost oznamovat skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti, na které se sociálně-právní ochrana vztahuje, tedy děti uvedené v § 6 odst. 1 zákona. Zvláštní oznamovací povinnost přísluší zdravotnickému zařízení na základě ustanovení § 10 odst. 5 zákona.

V ustanovení § 8 zákona je zakotveno právo dítěte požádat orgány sociálně-právní ochrany dětí a zařízení sociálně-právní ochrany dětí, státní orgány, kterým přísluší také ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení o pomoc při ochraně svého života a dalších práv. Tyto subjekty jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc²⁰. Tento zákon dále zajišťuje dítěti právo obracet se na příslušné orgány s žádostí o pomoc a to i bez vědomí svých zákonných zástupců a vyjadřovat se ke svým záležitostem při jejich projednávání.

Ustanovení § 42 zákona dává možnost využít služeb zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které poskytuje ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, anebo jde-li o dítě týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo v situaci, kde jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. V takových situacích je povinností obecního úřadu obce s rozšířenou působností dle ustanovení § 16 zákona podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření dle ustanovení § 76a zákona č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů, o předání dítěte do péče jiné osoby či instituce,

²⁰ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 35

příčemž předseda senátu je pak povinen vydat rozhodnutí do 24 hodin. Aplikaci tohoto právního institutu by měla předcházet intenzivní sociální práce s rodinou nezletilého dítěte a jeho využití je třeba chápat jako krajní řešení nepříznivé situace dítěte.

Pravomoc poskytovat pomoc podle tohoto zákona nepřísluší pouze orgánům sociálně-právní ochrany dětí, ale sociálně-právní ochranu dětí mohou vykonávat rovněž pověřené osoby, a to na základě pověření vydaného krajským úřadem. Takto pověřené osoby mohou v rámci sociálně-právní ochrany vykonávat činnosti, které jsou taxativně uvedeny v ustanovení § 48 zákona. Mezi pověřené osoby působící na poli ochrany dětí před násilím páchaným na nich patří např. Dětské krizové centrum o.s., Nadace Naše dítě a Linka bezpečí dětí a mládeže.

3 TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH A MLÁDEŽI Z POHLEDU TRESTNÍHO ZÁKONA

Nejkrajnější ochrana dětí a mladistvých před trestnou činností je garantována trestním právem. Trestní zákon obsahuje dva druhy ochranných ustanovení. V první řadě je to ustanovení, které náleží pouze dětem a mládeži, v druhé řadě se jedná o ustanovení týkající se trestných činů, jejichž obětí se může stát každý člověk, ale pokud se jeho obětí stane dítě nebo mládež, vyznačuje se spáchaný trestný čin větší společenskou nebezpečností, což je podmínka pro udělení vyšší trestní sazby.

V systematice trestního zákona jsou trestné činy páchané na dětech a mládeži zařazeny do VI. hlavy (trestné činy proti rodině a mládeži). Hlava VI. trestního zákona představuje realizaci ochrany práv rodiny, mládeže a dětí, jejichž základ byl položen přijetím řady dokumentů mezinárodních i vnitrostátních. Objektem celé této skupiny trestných činů je výchova mladého člověka, zdraví dítěte a osob v cizí péči či zaopatření, subjektem (pachatelem) pak především ten, komu právní předpis ukládá zvláštní povinnost²¹.

V rámci trestního zákona se pozornost zaměřuje především na²²:

- ochranu dětí před neplněním povinností rodičů v podobě § 212 (trestný čin opuštění dítěte) a § 213 (trestný čin zanedbání povinné výživy);
Záměrem legislativy je postihnout určitý druh pasivity těch, kteří mají ze zákona povinnost zajistit péči o dítě a kteří je opustí nebo neplní zákonnou vyživovací povinnost a vystaví je nouzi nebo jiným závažným následkům, jako je újma na zdraví a smrt.
- ochranu dětí proti různým formám a intenzitě agresivního jednání v podobě § 215 (trestný čin týrání svěřené osoby), § 216 (trestný čin únosu), § 219 (trestný čin vraždy) a § 220 trestního zákona (trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou);
- ochranu před obchodováním s dětmi v podobě § 216a trestního zákona (trestný čin obchodování s dětmi);

²¹ Kovářová, D.: Rodina a trestné činy. Právo a rodina, 2007, číslo 11, s. 1-2

²² Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 85

- ochranu proti ohrožení mravní výchovy mládeže a mravnosti v podobě § 205 odst. 2 (trestný čin šíření pornografie) a § 217 trestního zákona (trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže);
Záměrem legislativy je postihnout chování toho, kdo vydá osobu mladší 18 let nebezpečí zpustnutí tím, že mu umožní vést zahálčivý nebo nemravný život nebo takovou osobu k tomuto životu svádí.
- ochranu zdravého sexuálního vývoje mládeže v podobě § 242 (trestný čin pohlavního zneužívání), § 243 (trestný čin pohlavního zneužívání v závislosti), § 241 odst. 2 písm. b) (trestný čin znásilnění) a § 204 odst. 3 písm. c) trestního zákona (trestný čin kuplířství).

3.1 Skutkové podstaty jednotlivých trestných činů

Jakýkoliv trestný čin vždy představuje vážný zásah do tělesné a duševní integrity dítěte a je závažnou formou jednání, kterým se daná osoba může dopustit skutku, jenž naplňuje znaky skutkové podstaty různých trestných činů uvedených v zákoně č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ve znění pozdějších předpisů. Společným objektem trestných činů páchaných na dětech a mládeži je především výchova mladého člověka. Individuální objekty jsou pak širší, neboť chrání např. zdraví, psychický a mravní vývoj nezletilého, nárok na výživu apod.

Prostřednictvím následujících podkapitol bych chtěla čtenáře seznámit se skutkovými podstatami jednotlivých trestných činů.

3.1.1 Opuštění dítěte (§ 212 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) *kdo opustí dítě, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc, a vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta,*
- (2) *odnětím svobody na jeden rok až šest let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví nebo smrt²³.*

Objektem ochrany u výše uvedeného trestného činu je řádná výchova a výživa dětí ze strany osob, které mají za povinnost o děti pečovat. Předmětem útoku je dítě, které si samo nemůže opatřit pomoc.

²³ § 212 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Pachatelem uvedeného trestného činu může být jen osoba, které náleží povinnost o dítě pečovat. Takovou osobou mohou být rodiče, opatrovník dítěte ustanovený soudním rozhodnutím, osvojitel, pěstoun či pracovník ústavu. Kvalifikovaná skutková podstata postihuje jednání, kterým pachatel způsobí těžkou újmu na zdraví nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody na 1 rok až 6 let.

3.1.2 Zanedbání povinné výživy (§ 213 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok,*
- (2) kdo se úmyslně vyhýbá plnění své zákonné povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta,*
- (3) odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude potrestán pachatel, vydá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 oprávněnou osobu nebezpečí nouze²⁴.*

Objektem tohoto trestného činu je právo na výživu, které vyplývá ze zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Tento trestný čin postihuje určitou pasivitu těch, kteří mají ze zákona povinnost dítěti poskytovat stravu, ošacení, bydlení a současně pečovat o jeho zdraví a vykonávat nad ním dohled. Neplněním vyživovací povinnosti se myslí neplnění výživného v penězích, ale i neplnění povinnosti vyživovat jiného v naturální formě a povinnosti zaopatřovat jiného. Obsahem vyživovací povinnosti je tedy nejen výživa, ale i ošacení, bydlení apod.

3.1.3 Týrání svěřené osoby (§ 215 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta,*
- (2) odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,*
 - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvláště surovým způsobem nebo na více osobách, nebo*
 - b) pokračuje-li v páčání takového činu po delší dobu²⁵.*

Trestný čin týrání svěřené osoby podle § 215 trestního zákona představuje jeden z nejzávažnějších a často se vyskytujících trestných činů páchaných na dětech.

²⁴ § 213 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ § 215 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Uvedenou skutkovou podstatou je poskytována ochrana především nezletilým dětem před fyzickým a psychickým týráním. Týráním se tedy rozumí jak působení fyzických útrap dítěti, tak i jeho týráním v oblasti psychické. Trestného činu týráním svěřené osoby se dopouští trestně odpovědný pachatel, v jehož péči nebo výchově se dítě nachází. Předmětem útoku však nemusí být pouze dítě, ale kterákoliv osoba svěřená do péče nebo výchovy jiné osoby. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívají ve spáchání tohoto činu zvláště surovým způsobem, spáchání takového činu na více osobách a dále jeho páchaní po delší dobu²⁶.

Pachatelem výše uvedeného trestného činu může být pouze ten, kdo má vůči týrané osobě povinnost pečovat a starat se o ni po materiální, výchovné a jiné stránce. Může to být tedy rodič, opatrovník, ale i ošetřovatelka, trenér, učitel apod. Za trestné se považuje i neoznámení či nepřekažení týráním dítěte.

3.1.4 Únos (§ 216 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo dítě nebo osobu stíženou duševní poruchou nebo duševně nedostatečně vyvinutou odejme z opatrování toho, kdo má podle zákona nebo podle úředního rozhodnutí povinnost o ně pečovat, bude potrestán odnětím svobody na tři léta nebo peněžitým trestem,*
- (2) odnětím svobody na dvě léta až osm let bude potrestán pachatel,*
 - a) spáchá-li uvedený čin v odstavci 1 v úmyslu opatřit sobě nebo jinému majetkový prospěch, nebo*
 - b) ohrozí-li takovým činem mravní vývoj unesené osoby.*
- (3) odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li uvedeným činem v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvláště závažný následek²⁷.*

U trestného činu únosu pachatel svým jednáním brání oprávněné osobě v péči o svěřenou osobu. Pro spáchání činu není rozhodná míra souhlasu s únosem osoby, která je předmětem útoku. V praxi jsou nejčastější případy únosů dětí mezi rodiči. U těchto případů únosů je nezbytné zjistit u každého rodiče míru omezení jeho rodičovských práv k dítěti, nebo kterému z rodičů bylo dítě svěřeno do výchovy na základě soudního rozhodnutí.

²⁶ Zezulová, J.: Násilí vůči dítěti z pohledu trestního práva (1 část). Právo a rodina, 2000, číslo 4, s. 11

²⁷ § 216 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

3.1.5 Vražda (§ 219 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až patnáct let,*
- (2) odnětím svobody na dvanáct až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1*
 - a) na dvou nebo více osobách,*
 - b) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem,*
 - c) opětovně,*
 - d) na těhotné ženě,*
 - e) na osobě mladší než patnáct let²⁸ ...*

Jednání mající znaky týrání dítěte může naplnit skutkovou podstatu trestného činu vraždy dle ustanovení § 219 trestního zákona v případě, kdy osoba trestně odpovědná úmyslně usmrtí nezletilé dítě²⁹. Kvalifikovaná skutková podstata postihuje úmyslné jednání směřující k usmrcení nezletilého dítěte, tedy osoby mladší 15 let, přičemž pachatel bude potrestán trestem odnětí svobody na 12 až 15 let nebo výjimečným trestem.

3.1.6 Vražda novorozeného dítěte matkou (§ 220 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí své novorozené dítě při porodu nebo hned po něm, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let³⁰.

V ustanovení § 220 se setkáváme s kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou s trestní sazbou od 3 do 8 let. Zákon předpokládá menší společenskou nebezpečnost a při stanovování trestní sazby bere v potaz psychický stav ženy po porodu, který může být značně odlišný od běžného stavu. Pachatelkou může být pouze matka, která se k takovému jednání uchýlí pod vlivem psychického rozrušení způsobeného porodem.

3.1.7 Ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší než osmnáct let nebezpečí zpustnutí tím, že*

²⁸ § 219 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

²⁹ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 47

³⁰ § 220 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

- a) svádí ji k zahálčivému nebo nemravnému životu,
- b) umožní ji vést zahálčivý nebo nemravný život, nebo
- c) závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší než osmnáct let, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) kdo umožní, byť i z nedbalosti, osobě mladší než osmnáct let hru na hracím přístroji, který je vybaven technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnost peněžitě výhry, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem nebo zákazem činnosti³¹.

Jde o velmi časté protiprávní jednání, kterého se dopouštějí zejména rodiče nezletilých dětí. Objektem trestného činu je zájem společnosti na řádné výchově mládeže. Předmětem útoku je osoba mladší 18 let, která si v důsledku jednání pachatele osvojuje škodlivé návyky, povahové vlastnosti, životní hodnoty, zájmy apod., které mohou vést k celkovému morálnímu úpadku.

3.1.8 Pohlavní zneužívání (§ 242 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let,
- (2) odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě svěřené jeho doзору, zneužívaje její závislosti,
- (3) odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví,
- (4) odnětím svobody na deset až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt³².

Pohlavní zneužívání patří do kategorie trestných činů chránících oblast mravních názorů společnosti na sexuální vztahy. Individuálním objektem u výše uvedeného trestného činu je mravní a tělesný vývoj dětí a mládeže a v širší souvislosti pak lidská důstojnost. Předmětem útoku je osoba mladší 15 let. U trestného činu pohlavního zneužívání není rozhodné, zda poškozeným je dívka nebo chlapec. Zákon rozlišuje dvě formy spáchání tohoto trestného činu, vykonání soulože a jiné pohlavní zneužívání, kterým může být např. ohmatávání prsou a genitálií. Pachatelem tohoto trestného činu může být muž i žena.

³¹ § 217 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

³² § 242 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

3.1.9 Pohlavní zneužívání v závislosti (§ 243 trestního zákona)

*Trestného činu se dopustí ten, kdo zneužívaje závislosti osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho doзору, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo kdo takové osoby, zneužívaje v závislosti, jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán až na dvě léta*³³.

V rámci ustanovení § 243 trestního zákona je zakotvena ochrana osob starších 15 let, tedy mladistvých jedinců. Individuálním objektem je svoboda rozhodování v sexuálních vztazích, nikoliv ochrana mravního vývoje jedince. Předmětem útoku je osoba mladší 18 let a starší 15 let, pokud pachatel zneužil její závislosti. Zneužití v závislosti tedy znamená, že pachatel využívá určitého psychického nátlaku. Může se jednat i o určitou formu vydírání. Pachatel se tohoto jednání dopouští i tím, když využije bezbrannosti osoby. Zneužití v závislosti tedy předpokládá, že poškozená osoba je zcela nebo zčásti vázána či odkázána na pachatele a je tak omezena její volba svobodně se rozhodovat. Trestní zákon nepostihuje samotný sexuální kontakt pachatele s obětí, ale způsob, jak pachatel tohoto kontaktu dosáhl.

3.1.10 Znásilnění (§241 trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (1) kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let,*
- (2) odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let...*³⁴.

Trestný čin znásilnění, jehož objektem je právo ženy svobodně se rozhodovat o svém pohlavním životě, se v širším pojetí řadí také mezi trestnou činnost spočívající v pohlavním zneužívání dětí mladších 18 let. Znásilnění dívek mladších patnácti (osmnácti) let představuje závažný typ syndromu CSA v naší populaci.

Zákonným znakem trestného činu znásilnění je bezbrannost, což je stav, ve kterém osoba není vzhledem k okolnostem činu schopna projevit svou vůli. Kvalifikovaná skutková podstata postihuje jednáním, kdy obětí tohoto trestného činu je osoba mladší 18 let, resp. osoba mladší 15 let³⁵.

³³ § 243 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

³⁴ § 241 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

³⁵ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 46

3.1.11 Obchodování s dětmi, dětská prostituce, dětská pornografie

Trestní zákon pamatuje rovněž na postih tzv. komerčního sexuálního zneužívání, které bylo na Stockholmském kongresu v roce 1966 definováno jako použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturáliích mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kteří v tomto smyslu vydělávají na obchodu s dětmi. Byly zde stanoveny základní formy komerčního sexuálního zneužívání, kterými jsou obchodování s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie.

Obchodování s dětmi (§ 216a trestního zákona)

Trestného činu se dopustí ten:

- (2) *kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný podobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo peněžitým trestem,*
- (3) *odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,*
 - a) *spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, nebo*
 - b) *získá-li takovým činem značný prospěch.*
- (4) *odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný následek³⁶.*

Citované ustanovení bylo do trestního zákona vloženo na základě plnění závazku plynoucího z čl. 35 Úmluvy o právech dítěte³⁷ uzavřené dne 28. 11. 1989 v New Yorku. Za dítě je ve smyslu tohoto ustanovení považována osoba mladší 18 let, pokud nedosáhla zletilosti již dříve. Jde o relativně nové ustanovení trestního zákona, s jehož uplatňováním v praxi nejsou příliš velké zkušenosti³⁸ a současně se jedná o trestný čin, který se vyznačuje mimořádnou společenskou nebezpečností.

Pachatelem trestného činu obchodování s dětmi podle § 216a trestního zákona může být kdokoliv, zejména však rodiče dítěte a jiné osoby, které jsou povinny o dítě pečovat nebo je mají jinou zákonnou formou fakticky ve své moci, např. pracovníci kojeneckých ústavů, dětských domovů apod.

Úprava trestného činu obchodování s dětmi dle ustanovení § 216a trestního zákona postihuje mimo jiné i jednání, které lze zařadit pro svůj prvek sexuální i komerční

³⁶ § 216a zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

³⁷ „Povinnosti zakotvené v čl. 35 Úmluvy spočívají v tom, že státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě“. - Sovák, Z.: Ochrana nezletilců se syndromem týraného dítěte. Právo a rodina, 2002, číslo 1, s. 11

³⁸ Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha : MVČR, 1998, s.59

mezi případy komerčního sexuálního zneužívání. Z povahy věci je zřejmé, že toto jednání se vyznačuje mimořádně vysokou společenskou nebezpečností³⁹.

Dětská prostituce

...zjednání nebo nabízení služeb dítěte k provádění sexuálních aktů za peníze nebo jakoukoli jinou odměnu...⁴⁰.

Dětská pornografie

...jakýkoliv obrazový nebo textový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu, přičemž obrazová pornografie je definována jako zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné nebo simulované nebo vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu; zvuková pornografie je definována jako používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný či simulovaný za účelem sexuálního ukojení uživatele, zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu⁴¹.

K těmto formám se bezprostředně vztahují trestné činy kuplířství (§ 204 trestního zákona), obchodování se ženami (§ 246 trestního zákona), ohrožování mravnosti (§ 205 trestního zákona) a nově také trestný čin svádění k pohlavnímu styku (§ 217a trestního zákona). Přesná souvislost s komerčním sexuálním zneužíváním je dána dikcí paragrafů trestního zákona a povinností Policie ČR komerční charakter trestné činnosti prokázat. Dalšími trestnými činy, které částečně vykazují prvky komerčnosti i sexuálního zneužívání nezletilých, jsou trestné činy omezování a zbavení osobní svobody (§ 231 a 232 trestního zákona). Tyto trestné činy mohou předcházet nebo být průvodními jevy komerčního sexuálního zneužívání (např. natáčení pornofilmů, provozování prostituce)⁴².

O závažnosti a velké rozšířenosti jevu, jakým je trestná činnost páchaná na dětech a mládeži svědčí rozsáhlost této kapitoly. O vysoké společenské nebezpečnosti výše uvedených trestných činů a zejména pak jejich negativním dopadu na další tělesný a duševní vývoj dětí a mládeže nelze pochybovat. Rovněž prokazování trestné činnosti

³⁹ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 53

⁴⁰ Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. Kriminalistika, 2001, číslo 2, s. 87

⁴¹ tamtéž

⁴² tamtéž

páchané na dětech a mládeži je velmi obtížné, neboť dochází k ovlivňování poškozených, které své původní výpovědi odvolávají a mění a dochází tak ke zpochybňování jejich původních tvrzení. Značné obtíže nastávají při získávání důkazních prostředků. Tomu napomáhá neochota rodiny spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení na odhalení trestné činnosti. V případě odvolaných tvrzení je prokazování trestné činnosti i za pomoci psychologů velmi komplikované a mnohdy dochází ke zproštění obžaloby vzhledem k pochybnostem o osobě oběti.

Velmi závažným sexuálním deliktem páchaným v rodině pachatele je trestný čin znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 písm. b) trestního zákona. Velmi často je tento útok páchan v vůči dospívajícím dívkám druhem nebo novým manželem matky, a to v souvislosti s konzumací alkoholu. Dalšími velmi častými trestnými činy páchanými na dětech a mládeži, vyjma trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 213 trestního zákona, jsou právě trestné činy pohlavního zneužívání podle § 242 a 243 trestního zákona, které jsou zpravidla páchány v rodině. Útoky směřují nejen vůči dospívajícím dívkám, ale zejména i vůči nezletilým chlapcům. Jde však o velmi latentní delikty, jejichž odhalování a vyšetřování je velmi obtížné, zejména z důvodu snadné ovlivnitelnosti poškozených osob⁴³.

Frekventovaným trestným činem je také ohrožování mravní výchovy mládeže podle § 217 trestního zákona, který je rovněž páchan obvykle v rodině. Pachatelé tohoto trestného činu se jej obvykle dopouštějí tím, že neposílají své nezletilé děti zpravidla úmyslně do školy a děti pak zanedbávají povinnou školní docházku, nebo trestný čin páchají v souběhu s dalšími trestnými činy sexuálně motivovanými.

3.2 Přestupkový zákon

V mnoha případech násilí páchaného na dítěti jednání osoby svou intenzitou nenaplňuje skutkovou podstatu některého či některých trestných činů uvedených v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů⁴⁴. Znamená to tedy, že jednání, které jinak vykazuje znaky trestného činu namířeného proti dítěti, nemusí dosáhnout takového stupně společenské nebezpečnosti, aby bylo posléze kvalifikováno jako trestný čin. Takové jednání je posuzováno v rámci zákona č. 200/1990 Sb., *zákon o přestupcích*, a to zejména dle ustanovení § 28 tohoto zákona upravující přestupky na úseku práce a sociálních věcí.

⁴³ Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha : MVČR, 1998, s. 45-46

⁴⁴ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 58

V souladu s Úmluvou byl novelizován výše uvedený zákon a v souvislosti s tím došlo k uzákonění nových přestupků na ochranu dětí. Za přestupek je např. považováno ponechání nezletilého dítěte bez dozoru či ponížení lidské důstojnosti nezletilého dítěte použitím nepřiměřených opatření.

4 NOVÝ TRESTNÍ ZÁKONÍK A TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH A MLÁDEŽI

V České republice je aktuálně úprava trestního práva hmotného provedena zákonem č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, který nabyl účinnosti 1. ledna 1962. Původní podoba zákona byla měněna a upravována pozdějšími zákony; do listopadu 1989 bylo 8 novelizací, v následujícím období do poloviny roku 2006 došlo k 61 novelizacím a do textu zákona rovněž 3 x zasáhl svými nálezy Ústavní soud⁴⁵.

Dne 9. února 2009 byl ve Sbírce zákonů pod č. 40/2009 publikován nový trestní zákoník, který nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2010, jehož návrh po více než ročním projednávání schválil Parlament a 27. ledna 2009 jej podepsala hlava státu. Návrh se připravoval patnáct let a jeho hlavním autorem je prof. JUDr. Pavel Šámal. Předchozí pokus o revizi trestního práva, který byl předložen Parlamentu v roce 2004, ztroskotal. Parlament jej zamítl v konečné fázi. Nový trestní zákoník nahradí dosavadní předpis z roku 1961 a Česká republika se tak zbaví nálepky poslední střeoevropské země, kde ještě platí trestní zákon z doby totality.

4.1 Procedura vzniku trestního zákoníku

Chronologie vzniku trestního zákoníku je následující:

11. listopadu 2008 byl Poslaneckou sněmovnou ČR schválen nový trestní zákoník velkou většinou 120 hlasů. Proti bylo jen 23 poslanců. Poslanec za ODS Radim Chytko navrhl snížit hranici trestní odpovědnosti z 15 na 14 let. Jeho návrh ostatní poslanci podpořili.

8. ledna 2009 byl návrh trestního zákoníku beze změn schválen Senátem. Návrh zákona byl schválen téměř jednomyslně, pro hlasovalo 74 ze 76 přítomných senátorů, což svědčí o potřebnosti nové právní normy a výrazné podpoře napříč politickým spektrem. Proti byla pouze senátorka za KSČM Marta Bayerová a senátor za ODS Jiří Pospíšil se hlasování zdržel. V senátu zavládlo všeobecné přesvědčení, že podoba návrhu je svou koncepcí moderní a suverénní normou evropského typu. Je proto nanejvýš nutné přijmout ji a nahradit tak dávno zastaralý trestní zákon z roku 1961. Přístup senátorů ocenil

⁴⁵ Encyklopedie Wikipedia. Trestní zákon. Dostupné na : http://cs.wikipedia.org/wiki/Trestn%C3%AD_z%C3%A1kon [citováno 3.3. 2009]

i hlavní autor kodexu prof. JUDr. Pavel Šámal, který říká: „Jedním z největších přínosů je maximální možnost rozlišování a individuálního přístupu k trestním postihům za různé typy trestných činů. Vyvážené stanovení druhů trestů i jejich sazeb totiž umožňuje soudům uložit přiměřený trest s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem spáchaného trestného činu i osobě pachatele“⁴⁶.

Změnou, která vyvolala největší diskuze, a to jak v Parlamentu, tak mezi veřejností, je snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Nový trestní zákoník sice snižuje trestní odpovědnost pachatele na čtrnáct let, avšak návrh zákoníku byl Senátem schválen pouze za podmínky, že Ministerstvo spravedlnosti do šesti měsíců předloží Poslanecké sněmovně návrh novely, která hranici trestní odpovědnosti buď zvýší zpět na patnáct let, případně navrhne jiné možnosti vymezení věkové hranice trestní odpovědnosti, například stanoví odlišnou věkovou hranici trestní odpovědnosti pro sexuální trestné činy.

27. ledna 2009 podepsal nový trestní zákoník prezident republiky Václav Klaus. Proti normě má však výhrady, které uveřejnil na svých internetových stránkách. Klaus polemizuje především s hlavními úpravami zákoníku a říká: „Nový trestní zákoník jsem podepsal, ale je třeba říci, že nikoli bez váhání. Reforma českého trestního práva je nezbytná a již dlouho mnozí cítíme potřebu nového trestního zákoníku, který by představoval definitivní tečku za dosud platným a mnohokrát (od listopadu 1989 již šedesátkrát) novelizovaným trestním zákonem z roku 1961, který si udržoval pověst jednoho ze symbolů socialistického práva. Nelze však nevidět i některé problémové prvky zákona nového“⁴⁷. Za diskutabilní přitom Klaus označil právě ty změny, které jsou v souvislosti s novou normou skloňované nejčastěji. Tedy snížení trestní odpovědnosti na čtrnáct let a legálního sexuálního styku. Dle Klause má hranice trestní odpovědnosti v naší zemi hlubokou tradici a závažné důvody a povede k posílení alibismu rodičů a ke kriminalizování nezralých mladých lidí. Dále kritizuje nepřiliš razantní zvýšení trestů za vraždy a jiné závažné násilné činy, neboť se domnívá, že to byla příležitost jak ukázat, že si společnost váží života a zdraví člověka více než jiných hodnot.

1. ledna 2010 začne platnost nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb..

⁴⁶ Senátoři schválili nový trestní zákoník + originální příručka k novému zákonu. Dostupné na: <http://www.ejustice.cz/senatori-schvalili-novy-trestni-zakonik-originalni-prirucka-k-novemu-zakonu> [citováno dne 3.3. 2009]

⁴⁷ Klaus, V. Podpis, ale mírně polemický komentář k trestnímu zákoníku. Dostupné na: <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=exiuahJsHFSg> [citováno dne 3.3. 2009]

4.2 Nový trestní zákoník – novinky a přínosy

Nová moderní úprava přináší v mnoha směrech zásadní změny.

Obecně lze říci, že nový trestní zákoník klade větší důraz na ochranu života, majetku a dalších individuálních práv, neboť tyto zájmy staví před zájmy společnosti a státu. To se projevuje i v systematice zákona, kde na rozdíl od současného trestního zákona jsou na první místo řazeny trestné činy proti životu a zdraví, rodině a dětem, svobodě a lidské důstojnosti.

Vychází z přesvědčení, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání je proto třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech, což odpovídá jedné ze základních zásad trestního práva, tzv. zásadě subsidiarity. Úspěšná trestní politika proto spočívá ve vhodném vyvažování prevence a represe⁴⁸.

Trestní zákoník nově rozlišuje podle závažnosti dvě kategorie trestných činů, a to zločiny a přečiny. Jako přečiny budou posuzovány všechny nedbalostní a úmyslné trestné činy, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody maximálně do pěti let. Všechny ostatní závažné trestné činy budou považovány za zločiny. Tato změna se promítne do trestního řízení. Zatímco zločiny mají být projednávány ve standardním trestním řízení, u přečinů budou převažovat zjednodušené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace.

4.2.1 Změny dotýkající se trestné činnosti páchané na dětech a mládeži

V této části kapitoly bych se ráda ve stručnosti vyjádřila ke změnám v oblasti úpravy ve skutkových podstatách trestných činů, které jsou na dětech a mládeži páhány nejčastěji.

Trestní právo hmotné i procesní by mělo více zohledňovat bezbrannost dítěte a závislost svěřené osoby a poskytovat těmto dětským obětem násilí vyšší právní ochranu. Zpřísnění ochrany dětí, které se staly oběťmi násilného chování by bylo vhodné i v rámci trestního práva procesního, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci dítěte v průběhu vyšetřování a soudního řízení. Děti by měly být zařazeny do skupiny zvláště zranitelných obětí násilných trestných činů. Pozitivní posun tímto směrem byl již učiněn, neboť na návrh Výboru pro práva dítěte byla v Poslanecké sněmovně ve druhém čtení

⁴⁸ Senátoři schválili nový trestní zákoník + originální příručka k novému zákonu. Dostupné na: <http://www.ejustice.cz/senatori-schvalili-novy-trestni-zakonik-originalni-prirucka-k-novemu-zakonu> [citováno dne 3.3. 2009]

schválena novela trestního řádu, která zavádí ochranu soukromí dětských obětí trestných činů.

Nová zákonná úprava přináší novou filozofii trestání pachatelů, která zpřísňuje tresty za závažné trestné činy proti životu a zdraví, které jsou zařazeny do *hlavy I zvláštní části trestního zákoníku nazvané Trestné činy proti životu a zdraví*. Zde je zařazen § 140, ve kterém je upravena skutková podstata *trestného činu vraždy*. Kvalifikovaná skutková podstata nyní postihuje úmyslné jednání směřující k usmrcení dítěte mladšího 14 let, přičemž pachatel bude potrestán na 15 až 20 let nebo výjimečným trestem. Došlo zde k navýšení trestní sazby odnětí svobody o 5 let.

Znění ustanovení § 142 trestního zákoníku, *trestný čin vraždy novorozeného dítěte* je velmi podobné dosud platnému ustanovení § 220 trestního zákona, také trestní sazba odnětí svobody ve výši 3 až 8 let zůstala stejná.

Trestný čin obchodování s dětmi dle ustanovení § 216a trestního zákona, který se nachází v hlavě VI trestního zákona, nazvané *Trestné činy proti rodině a mládeži*, je v novém trestním zákoníku zařazen do *hlavy II nazvané Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí listovního tajemství*, pod názvem *svěření dítěte do moci jiného*, § 169.

Trestný čin pohlavního zneužívání je spolu s dalšími souvisejícími trestnými činy jako je znásilnění, kuplířství či sexuální nátlak zařazen do nově vytvořené *hlavy III zvláštní části trestního zákoníku nazvané Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti*, a to v ustanovení § 185 až 193.

V § 185 trestního zákoníku je upravena skutková podstata *trestného činu znásilnění*. Znění ustanovení § 185 odst. 1 trestního zákoníku je téměř shodné s dosud platným ustanovením § 241 trestního zákona, odlišnost je pouze v trestní sazbě, která se snižuje na 6 měsíců až 5 let z původních 2 až 8 let. Odnětím svobody na 2 léta až 10 let bude potrestán pachatel, pokud spáchá trestný čin uvedený v odst. 1 na dítěti. Zde došlo opět ke snížení trestní sazby ze 3 let na 2 léta. Nejprísnější sazba, způsobí-li tímto činem pachatel smrt, se zvyšuje na 10 až 16 let.

Trestní zákoník dále zvyšuje ochranu společnosti před sexuálně motivovanými trestnými činy, při kterých pachatel zneužije závislosti postavení oběti věkem, mentalitou či sociální situací, prostřednictvím skutkové podstaty *trestného činu sexuálního nátlaku*, což je § 186 trestního zákoníku. Pohlavní zneužívání v závislosti podle ustanovení § 243 trestního zákona není již samostatně upraveno, ale je součástí výše uvedeného trestného činu. Doposud pachateli hrozil trest ve výši dvou let a pouze tehdy,

došlo-li k souloži s osobou mu svěřenou nebo mladší 18 let. Základní sazba se zvyšuje na dvojnásobek ze dvou na čtyři roky odnětí svobody a nejpřísnější sazba, způsobí-li tímto činem pachatel smrt, se zvyšuje dokonce na 15 let. Základní skutkovou podstatou jsou chráněny všechny potenciální oběti bez ohledu na jejich věk, což nijak nesouvisí s posunutím věkové hranice pro zahájení dobrovolného pohlavního života z 15 na 14 let.

Trestný čin pohlavního zneužití je upraven v ustanovení § 187 trestního zákoníku. Znění ustanovení § 187 odst. 1 a 3 je zcela shodné se zněním současného § 242 odst. 1 a 3. Odnětím svobody na 10 až 16 let bude potrestán pachatel, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt, došlo zde k navýšení trestní sazby z 15 na 16 let.

Vyšší trestní sazby odnětí svobody hrozí také v případě *trestného činu kuplířství* ve smyslu ustanovení § 189 trestního zákoníku. Znění ustanovení § 189 odst. 1 je zcela totožné se zněním dosud platného ustanovení § 204 trestního zákona, odlišnost je pouze v trestní sazbě, kdy pachatel bude potrestán odnětím svobody na 6 měsíců až 4 léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty. V ostatních ustanoveních se základní sazba zvyšuje o 7 let.

V novém trestním zákoníku se setkáváme s celou řadou nových skutkových podstat, které se bezprostředně dotýkají sexuální oblasti, jedná se např. o *trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dítěte* (§ 190 trestního zákoníku), *trestný čin šíření pornografie* (§ 191 trestního zákoníku), *trestný čin výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií* (§ 192 trestního zákoníku) a *trestný čin zneužití dítěte k výrobě pornografie* (§ 193 trestního zákoníku). Základní sazby za výše uvedené trestné činy se pohybují v rozmezí od 6 měsíců do 8 let.

Do *hlavy IV trestního zákoníku* jsou zařazeny *Trestné činy proti rodině a dětem*. Trestný čin opuštění dítěte dle ustanovení § 212 trestního zákona, je v novém trestním zákoníku zakotven v ustanovení § 195 pod názvem *opuštění dítěte nebo svěřené osoby*. Znění ustanovení § 195 odst. 1 je zcela shodné se zněním současného § 212 odst. 1. Odlišnost ve znění i v trestních sazbách nastává v odstavcích 2, 3 a 4. Odnětím svobody na 1 rok až 5 let bude potrestán pachatel, spáchá-li uvedený čin v odstavci 1 na dítěti mladším tří let. V případě těžké újmy na zdraví je trestní sazba v rozmezí 2 až 8 let a v případě smrti se trestní sazba pohybuje od 3 do 10 let.

Další podstatná změna se týká *trestného činu zanedbání povinné výživy*, který je upraven v § 196 trestního zákoníku. Neplatiče výživného bude možné odsoudit ze zákona již po čtyřech měsících neplacení výživného, podle dosud platného ustanovení

§ 213 trestního zákona je to možné nejméně po šesti měsících, přičemž pachateli neplatiči bude v případě recidivy hrozit trest odnětí svobody až na 5 let.

Další *trestný čin*, který nalezneme v hlavě IV ve zvláštní části trestního zákoníku v § 198, je *týrání svěřené osoby*. S ohledem na bezbrannost dítěte a celoživotní následky týrání by měly být trestní sazby u výše uvedeného trestného činu vyšší. Tuto skutečnost částečně odráží nový trestní zákoník, kdy v případě týrání dítěte se horní hranice trestní sazby zvyšuje ze 3 na 5 let. V případech zvlášť surového a trýznivého týrání je ponechána trestní sazba v rozmezí 2 až 8 let, která platí i v současné době. V případě těžké újmy na zdraví nejméně dvou osob nebo smrti je trestní sazba odnětí svobody od 5 do 12 let.

V § 200 trestního zákoníku je upravena skutková podstata *trestného činu únos dítěte a osoby stížené duševní poruchou*. V doposud platném trestním zákoně je tento trestný čin zakotven v ustanovení § 216 pod názvem únos. Znění ustanovení § 200 odst. 2 písmene a, b je zcela totožné s ustanovením § 216 odst. 2 písmene a, b, odlišnost je pouze v trestní sazbě, která se ze 2 až 8 let snížila na 1 rok až 5 let.

Trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže dle ustanovení § 217 trestního zákona je v trestním zákoníku upraven v § 201 pod názvem *ohrožování výchovy dítěte*. Oproti stávající právní úpravě je do § 201 přidán odstavec 3, který říká, že pachateli hrozí trest odnětí svobody v rozmezí 6 měsíců až 6 let v případě, že spáchá uvedený trestný čin v odstavci 1 nebo 2 ze zavrženíhodné pohnutky, pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu, opětovně a nebo získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

Další novinkou v obecné části je snížení hranice trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let. Tento kontroverzní návrh vyvolal odborné debaty a polemiky na půdě Parlamentu i mezi veřejností. Jeho příznivci argumentují nejen předčasnou vyspělostí dětí, ale i tím, že se podobná úprava osvědčila i v jiných zemích Evropské unie, například v Německu, Rakousku nebo na Slovensku. Odpůrci se naopak obávají, zda-li navrhovaná změna neznemožní postihovat osoby, které čtrnáctileté dítě svedou k pohlavnímu styku. Předmětem zájmu pedofilů jsou podle odborníků děti ve výrazně nižším věku, než je 14 let. Snížení hranice pro legální sexuální život je logickým důsledkem snížení hranice trestní odpovědnosti. Je-li společnost přesvědčena, že dospívající jedinec starší 14 let je schopen rozlišit přijatelné od nepřijatelného a být trestně odpovědný za všechny skutkové podstaty trestního zákoníku, není důvod se domnívat, že by téhož úsudku a rozhodování neměl být schopen ve sféře sexuální.

Daleko více než stanovení hranice počátku sexuálního života má, podle výše jmenovaných odborníků, na změnu sexuálního chování a postojů vliv kvalitní, dlouhodobá a soustavná sexuální výchova⁴⁹.

Nový trestní zákoník jako moderní právní norma odpovídající evropským standardům 21. století by měl poskytovat větší ochranu společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, přísněji trestat současnou kriminalitu a prostřednictvím definování skutkových podstat nových trestných činů postihovat rovněž protiprávní jednání související s vývojem moderní společnosti a nezadržitelným technickým pokrokem⁵⁰. Nový trestní zákoník je jistě velmi potřebný, ale třeba si uvědomit, že každý nový zákon se vždy v určité míře odlišuje od reality a nelze tedy žádný zákon považovat za vyhovující a dostačující. Teprve aplikace do praxe ukáže silné a slabé stránky nového právního kodexu.

⁴⁹ Senátoři schválili nový trestní zákoník + originální příručka k novému zákonu. Dostupné na: <http://www.ejustice.cz/senatori-schvalili-novy-trestni-zakonik-originalni-prirucka-k-novemu-zakonu> [citováno dne 3.3. 2009]

⁵⁰ Herdová, E. Co přináší nový trestní zákoník. Dostupné na: <http://www.epravo.cz/top/clanky/co-prinasi-novy-trestni-zakonik-55564.html> [citováno dne 3.3. 2009]

5 OBECNÉ KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY TRESTNÉ ČINNOSTI PÁCHANÉ NA DĚTECH A MLÁDEŽI

Konfrontování s násilím na dětech si často klademe otázku, kdo za to může? Společnost, rodina, rodič, nebo dítě? Co se skrývá v lidech, kteří jsou schopni vystavovat své dítě systematickému utrpení, které na jedné straně zanechává trvalé duševní následky a na druhé straně vede k přenosu násilí na další generace?

Jednoduchá odpověď neexistuje. Záměrné ubližování dítěti není přímočarý proces vedoucí od pachatele směrem k oběti. Při jeho vzniku hrají roli desítky skutečností na straně dítěte, jeho rodičů, rodiny, prostředí, ve kterém rodina žije, a koneckonců celé společnosti. Tyto skutečnosti působí tak, že se někdy spojují, čímž vytvářejí úrodnou půdu pro špatné zacházení s dítětem ve smyslu tělesného a psychického týrání, zanedbávání či sexuálního zneužívání. Bez ohledu na to, jestli tyto podmínky působí na vznik ubližování dítěti přímo nebo nepřímo, říkáme jim tzv. rizikové faktory. V centru jejich působení však nestojí dítě, ale dospělý jedinec, který má v naprosté většině případů všechny předpoklady k tomu, aby svobodně rozhodoval o svém konání⁵¹.

5.1 Příčiny jevu

5.1.1 Interakce dítě - rodič

Myšlenka o existenci určitých charakteristik, které by dítě předurčovaly k tomu, aby se stalo obětí násilí, byla poprvé zveřejněna začátkem 70. let 20. století. Snahou vědců bylo identifikovat přítomnost specifických vlastností, které se mohou podílet na vzniku agresivního chování rodiče vůči dítěti. Byly vysledovány určité biologické faktory, které se vyskytují častěji u obětí násilí, než u běžné dětské populace. Lze mezi ně zahrnout nízkou porodní váhu, nedonošenost dítěte, obtížně zvladatelný temperament, chronické nemoci nebo vrozené tělesné či mentální vady. Přítomnost jednoho či více z těchto tzv. biologických faktorů může působit jako překážka ve vytváření optimální vazby mezi dítětem a jeho rodiči. Tyto děti nespĺňují očekávání rodičů a jsou násilím více ohroženy.

Děti předčasně narozené, s nízkou porodní hmotností jsou matkou často vnímány jako obtížně utišitelné, fyzicky méně atraktivní a celkově hůře odpovídající na podněty. Tyto děti vyžadují mnohem více pozornosti a náročné péče. Rodiče, zvláště pak matky,

⁵¹ Pöthe, P.: Dítě v ohrožení. Praha : Nakladatelství G plus G, 1999, s. 87

zažívají vyšší míru úzkosti a pocity selhání. Děti s obtížně zvladatelným temperamentem se stávají objektem násilí nejenom ze strany bezradných a frustrovaných rodičů, kteří je vnímají jako neposlušné a nedisciplinované, ale i ve škole. Svým chováním vychovatele dráždí, zatěžují a zcela vyčerpávají a vyvolávají v nich obranné reakce, které jsou mnohdy absolutně nepřiměřené a nekontrolované. V nebezpečí jsou ve větší míře také děti s tělesným, smyslovým nebo mentálním handicapem. Jedním z rizikových faktorů je jejich naprostá závislost na konání a úmyslech pečovatele. Dítě je s pečovatelem v intimním kontaktu, který přispívá ke snížení bariéry a limituje možnost dítěte bránit se případným útokům. Do trestu se tak často promítá osobní zklamání, ponížení rodičů, frustrace z náročné péče a z nenaplněných ambicí v rodičovské úloze.

V našich podmínkách jsou děti tradičně vedeny k tomu, aby dospělého respektovaly a poslechlý za každých okolností. Kombinace nevědomosti a apriorní podřízenosti přáním dospělých vytváří ideální podmínky pro manipulaci s důvěrou dítěte. Odpovědnost za ublížení dítěti nese vždy ten, kdo ho způsobuje, tedy nikoli dítě. Bez ohledu na intenzitu a četnost rizikových faktorů stojí na začátku ubližování dospělý jedinec, který se v dané chvíli může svobodně rozhodnout, zda svoji fyzickou a intelektovou převahu zneužije vůči dítěti a vynutí si na něm svoji vůli i za cenu utrpení a bolesti dítěte⁵². Předpokladem ke správnému rozhodnutí je existence rozpoznávacích a ovládacích schopností u dospělého jedince. Případy jedinců, kteří mají tyto schopnosti omezené z důvodu prožívání depresivních stavů různé hloubky a délky trvání, doprovázených pocity beznaděje, ztráty motivace, sebevědomí a nízkou schopností snášet zátěž, se vyskytují asi v 5% případů násilí páchaného na dětech. Rizikovou situací se také pro dítě stává soužití s rodiči, kteří trpí duševní chorobou. Dítěti je v důsledku změnění psychiky rodičů ubližováno a dítě rovněž přejímá jejich životní pohled na svět, nesprávně chápe životní hodnoty a přebírá vadné vzorce chování, které vidělo u rodičů a následně je aplikuje při zvládání zátěžových situací ve svém životě.

Významným rizikem na straně rodiče jsou nereálná očekávání ohledně individuálního vývoje dítěte. Mnohdy mírné a nepodstatné odchylky ve vlastnostech dítěte způsobují nepochopení dítěte a i možné následné týrání. Rodiče jistým vlastnostem přikládají neobyčejný význam z rodové tradice či z nenaplnění vlastních ambicí⁵³. Některé postoje rodičů či dokonce obraz dítěte se vytváří ještě před narozením dítěte.

⁵² Pöthe, P.: Dítě v ohrožení. Praha : Nakladatelství G plus G, 1999, s. 91 - 92

⁵³ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 63

5.1.2 Mikrosystém rodiny

Výše uvedené charakteristiky rodičů a jejich dětí se přirozeně uplatňují v kontextu vnějšího prostředí, ve kterém žijí. Na této úrovni jsou zkoumány např. struktura rodiny či výchovné styly v rodině.

Nejintimnějším lidským společenstvím je rodina. K tomu, aby rodina mohla plnit svoje základní poslání, tedy zajištění fyzického a citového bezpečí svých členů, musí mít určité vnější i vnitřní předpoklady. Podmínkou naplnění práva dětí na bezpečí jsou fungující vztahy mezi rodiči, mezi rodiči a dětmi a sourozenci navzájem. V rodinách, kde se dětem ubližuje, jsou tyto vztahy často velmi narušené nebo fungují pouze v materiální rovině. Charakteristickým rysem podobných rodin je přítomnost konfliktu, který zůstává často nepojmenován, jako kdyby neexistoval⁵⁴. Vztah matky a otce je méně vřelý a často obsahuje prvky otevřené agrese.

V rodinách s výskytem násilí jsou při výchově dětí s převahou uplatňovány autoritativní prvky, neboť základem této výchovy je disciplína a strach z trestání. Nápadným rysem bývá dlouhodobá přítomnost napětí ve vztazích. Vztahy mezi rodiči navzájem jsou neuspokojující a napětí ze vztahu rodičů dětí se mnohdy přenáší o do vztahu mezi sourozenci.

Mezi rizikové faktory na straně rodiče, mající vliv na výskyt násilí, patří tzv. mezigenerační přenos násilí. Byly vysledovány ochranné faktory mající vliv na snížení rizika přenosu násilí na další generaci. Mezi tyto faktory patří⁵⁵:

- lepší aktuální sociální podpora, včetně podpory od partnera;
- pozitivní vztah k významnému dospělému v dětství nebo zkušenost z psychoterapie;
- schopnost poskytnout ucelený obraz o traumatické události a nasměrovat hněv a odpovědnost proti násilníkovi, nikoliv proti sobě.

Cykličnost násilí je důležitým faktorem, neboť čím většího stupně násilí se dopouštějí rodiče na svých dětech, tím hrubější jsou děti k sourozencům. Čím více jsou manželé hrubí na manželky, tím hrubější je manželka na své děti. Násilí prožité v dětství se pak opakuje o generaci později, kdy míra následného násilí závisí na intenzitě a délce trvání týrání či zneužívání. Přitom násilí je výsledkem interakce v rámci systému, v němž se zřídka nabízí alternativní řešení či možnost násilí nějakým způsobem zabrzdit⁵⁶.

⁵⁴ Pöthe, P.: Dítě v ohrožení. Praha : Nakladatelství G plus G, 1999, s. 99

⁵⁵ Pöthe, P.: Dítě v ohrožení. Praha : Nakladatelství G plus G, 1999, s. 98 – 99

⁵⁶ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 64

5.1.3 Exosystém

Z hlediska sociálně-ekonomického postavení rodiny je třeba si uvědomit, že jakékoliv ubližování dítěti se vyskytuje v každé společenské a ekonomické vrstvě. Četnost případů násilí se do určité míry liší v kontextu sociálního zařazení rodiny. V této souvislosti je jedním z nejvýznamnějších rizikových faktorů nízký ekonomický statut rodiny. Zejména pak tělesné násilí a zanedbávání jsou nejčastěji zastoupeny v chudých rodinách. Mimo jiné je zde zaznamenána vyšší tolerance k násilným formám chování obecně a častější užívání násilí, včetně jeho nejhrubších forem ve vztahu k dětem. Ve zhoršování ekonomické situace rodiny má významnou roli celá řada faktorů působících v jejím vnějším prostředí, kterému říkáme exosystém. Významným sociálním faktorem je především nezaměstnanost rodičů, při jehož působení dochází k ovlivnění rodinných vztahů z vnějšího prostředí. Nemožnost najít odpovídající zaměstnání je trvalým zdrojem frustrace a pocitu ponížení, který se často vybíjí na bezbranných dětech.

Vnější prostředí je podmíněno místem, kde rodina žije. Toto místo může představovat obec, město nebo sídliště, se kterým se rodina dostává do vzájemné interakce prostřednictvím zdejších obyvatel a institucí. Rodina se pohybuje taktéž v prostředí širší rodiny, příbuzných či přátel, kteří mohou mít na chování rodičů vůči dětem určitý vliv. Dále nesmíme opomenout církevní společenství jako významná místa korekce a kontroly, protože i ta mohou mít vliv na chování rodičů. Nedostatek sociálních kontaktů a chybějící vazby s okolím mohou vést k sociální izolaci rodiny, která riziko výskytu násilí a patologických vzorců chování prokazatelně zvyšuje⁵⁷, a ke které přispívá také atmosféra ve společnosti plná nezájmu a lhostejnosti.

5.1.4 Makrosystém

Mechanismy a společenské struktury, které poskytují ochranu rodině a dětem, jsou odrazem kulturní a politické tradice, která je souhrnem postojů všech členů společnosti. Tyto faktory jsou součástí tzv. makrosystému, což je široká škála duchovních hodnot společnosti, které podmiňují celkovou atmosféru a vytvářejí podmínky pro prevenci násilí a pro pomoc ubližovaným dětem. Projevují se v celkovém postavení dítěte ve společnosti, čemuž odpovídá též legislativní rámec, který je vytvořen pro ochranu dětí. K tomu, aby společnost disponovala dostatečnými zdroji a přiměřenými mechanismy na ochranu dítěte, musí k této problematice zaujmout pozitivní postoj, který předpokládá

⁵⁷ Pöthe, P.: Dítě v ohrožení. Praha : Nakladatelství G plus G, 1999, s. 102

uznání dítěte jako jedné z nejvyšších hodnot, jako objektu, který si zasluhuje dostatečnou ochranu a nepřetržitou péči. Daná společnost musí přijmout smutnou skutečnost, že děti se obětmi trestné činnosti stávají mnohem častěji, než by si přála. Podmínkou vybudování systému prevence a ochrany dětí je přesvědčení o tom, že existují mechanismy a způsoby, kterými lze ubližování dítěti zabránit a napravovat jej. Nesplnění těchto předpokladů pak představuje významný rizikový faktor, který pak zvyšuje pravděpodobnost, že děti v dané společnosti nebudou před násilím chráněny.

V makrosystému se projevuje vliv médií napomáhající snižovat schopnost soucitu s obětmi. Dochází k tomu vlivem každodenní prezentace brutality a tím se ve společnosti zvyšuje tolerance k násilnému chování.

J. Dunovský shledává základní příčinu násilí páchaného na dětech v podřízeném postavení dítěte ve společnosti. V rodinách je vytvořen patriarchální vztah k dítěti a dítě se stává objektem péče rodičů. Současně se vytrácí postavení subjektu, které by dítěti mělo náležet a dochází k vytvoření prostoru pro libovolné zacházení s dítětem, ve kterém se využívá uzavřenosti a intimity rodiny⁵⁸.

5.2 Kategorie pachatelů trestných činů ohrožujících nezletilé děti

5.2.1 Pachatelé z obecného hlediska

U osob, které se dopouštějí páchaní trestné činnosti na dětech a mládeži, není možné určit typické vlastnosti. V odborné literatuře jsou uváděny různé pohledy na možné skupiny osob, u kterých lze vysledovat obdobné charakterové rysy jejich osobnosti.

Trýznitelé si všeobecně uvědomují a rozpoznávají nevěrohodnost svého chování vůči dítěti a jsou schopni svoje chování plně ovládnout. Uznávají morální kodex, pouze určitá oblast sociální přijatelnosti agresivního chování je u nich nedostatečně strukturovaná. Tito lidé jsou zpravidla nezdrženliví, výbušní, nezodpovědní. Citové prožívání se vyznačuje labilitou a citovým chladem, jsou infantilní s pocitem méněcennosti. Z celkového počtu pachatelů pouze u 1% bývá prokázána přítomnost duševního onemocnění nebo sexuální poruchy⁵⁹.

K tomuto M. Martinková uvádí, že ve výzkumném souboru pachatelů trestné činnosti na dětech mělo do normy spadající osobnost 15% pachatelů. Podle psychologických a psychiatrických posudků se trestné činnosti na dětech nejčastěji dopustili rodiče

⁵⁸ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha : Grada Publishing, 1995.

⁵⁹ Malá, E., Raboch, J., Sovák, Z.: Sexuálně zneužívané děti. Praha : Psychiatrické centrum, 1995, s. 19

s anomálními psychopatickými rysy osobnosti, a to ve 20% případů, dále osoby sexuálně deviantní v 7% případů, osoby s organickými poruchami v 5% případů a neurotické osobnosti ve 4% případů. Pouze 2% rodičů špatně zacházejících se svými dětmi trpělo vážnou duševní poruchou⁶⁰.

Pachatelé trestných činů týrání svěřené osoby a pohlavního zneužívání mají často problémy s alkoholismem a jinými druhy závislostí. Alkohol uvolňuje nejenom agresi, ale vede u mnoha jedinců i k projevům silné žárlivosti a podezíravosti vůči partnerovi. Pod vlivem alkoholu u některých lidí dochází k výraznému odbourání společenských zábran, což může mít za následek sexuální násilí i vůči dětem⁶¹. Mají-li oba rodiče problémy s alkoholismem, potřebují své děti, aby se o ně staraly. Jestliže pouze jeden rodič zneužívá alkohol, všechna péče se přenáší na problémového dospělého a dítě je tak ochuzováno o péči od vlastního rodiče. Od dítěte se očekává, že bude rodiče litovat za cenu popření vlastních pocitů. Dítěti popírajícímu vlastní pocity může pomoci pochopení, že rodiče si tak odreagovávají své vlastní problémy, že nejednají kvůli něčemu, co dítě provedlo⁶².

5.2.2 Charakteristika pachatelů trestných činů

Dle odborné literatury⁶³ lze rizikové dospělé, kteří jsou zpravidla primárními vychovateli dítěte a mohou se z nich ve větší míře rekrutovat pachatelé trestných činů týrání svěřené osoby a pohlavního zneužívání, dělit do dvou skupin.

Riziková dospělí u fyzického týrání:

- osoby s anomálním vývojem osobnosti (psychopatie) a agresivními povahovými rysy;
- osoby s psychickým onemocněním (psychotici);
- osoby trpící neurotickými potížemi, u kterých se chronická frustrace mění v agresi;
- alkoholici a toxikomani;
- mladiství rodiče, povahově nevyzrálí a nevyspělí, kterým je dítě na obtíž, protože se nemohou věnovat svým zájmům jako před narozením dítěte;

⁶⁰ Martinková, M.: Špatné zacházení s dětmi a mladistvými v rodině. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997, s. 37

⁶¹ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha : Grada Publishing, 1995, s. 104

⁶² Kranzová, R., Mufsonová, S.: O týrání a zneužívání. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 65 - 66

⁶³ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 66

- osoby nacházející se dlouhodobě ve stresové situaci způsobené např. ztrátou zaměstnání či naopak přemírou pracovních povinností, osoby uražené a ponížené.

Riziková dospělí u pohlavního zneužívání:

- muži trpící sexuálními úchylkami, nejčastěji se jedná o pedofilii, kontaktní formy sexuálního zneužití násilného rázu a pedofilní sadismus;
- muži staršího věku, u kterých dochází k ochabování schopnosti sebekontroly, rozvoji demence nebo jiné poruchy či onemocnění omezujících kontrolu pudového chování;
- muži sexuálně hyperaktivní, kteří pocítují časté neuspokojení sexuální touhy;
- alkoholici a toxikomani.

V tomto případě to nemusí být pouze primární vychovatelé, ale v úvahu přicházejí i jiné osoby, které přicházejí do styku s dítětem v rodině nebo mimo ni.

Specifickou kategorií pachatelů tvoří pachatelé trestného činu zanedbání povinné výživy, které lze charakterizovat jako osoby pocházející převážně z rodin s nižší sociální a kulturní úrovní.

5.2.3 Charakteristika potenciálních pachatelů trestných činů

Potenciální pachatelé trestných činů týrání svěřené osoby a pohlavního zneužívání jsou osoby, které se staly v dětství sami oběťmi týrání či zneužívání. U následujících skupin osob se uplatňuje jejich psychický potenciál, který způsobuje cykličnost násilí z jejich původní rodiny do rodiny současné⁶⁴.

Chování týrajícího rodiče, který byl v dětství sám fyzicky týrán, je ovlivněno celou řadou skutečností. Týrající rodiče si pod vlivem zážitků z vlastního dětství neuvědomují, že by se mohli chovat jinak vůči svým dětem. Dochází k přenosu vzoru násilného chování z původní rodiny do své vlastní rodiny. Častým motivem týrání bývá potřeba dokázat, že rodiče týrajících rodičů jednali správně. Proto přejímají vzory chování svých vlastních rodičů, neboť je pro ně snazší předstírat, že jejich rodiče vůči nim jednali z lásky, než aby rodiče považovali za odpovědné za jejich špatné chování⁶⁵. Týrající rodiče

⁶⁴ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 66

⁶⁵ tamtéž

se mnohdy identifikují s vlastními rodiči, neboť se domnívají, že si jejich děti zaslouží být potrestány, stejně jako si to zasloužili oni.

Rodič, který zažil v dětství týrání, může zažívat ambivalentní pocity, na jedné straně lásku a na druhé pak odpor, zlost, které mohou přetrvávat do dospělosti. Dospělí si přejí, aby s nimi někdo jednal jako milující rodič, protože jeho původní rodina s nimi jednala špatně. V takovém případě očekávají lásku od vlastních dětí, které však tuto potřebu dospělého nemohou uspokojit. Takoví rodiče vidí pouze vlastní potřebu být někým milován a očekávají lásku od vlastních dětí. Dostavuje se však zklamání, protože děti mají vlastní potřeby. U rodiče pak přetrvává hněv na vlastní rodiče, který se projevuje jako agrese vůči dítěti.

Rodič, který byl v dětství vystaven psychickému týrání, je ovlivněn tak, že může vlivem deprivace v dětství nevědomky odmítat představu, že by jeho dítě mělo dostávat něco, co sám neměl. Rodič si nedokáže představit, že by mohl milovat své dítě, neboť se cítí být zbaven lásky. Svě dítě miluje, ale není schopen mu poskytnout pocit bezpečí, který v dětství sám nezažil.

Sexuálně zneužívaný rodič může trpět pocitem, že jej nikdo nemá rád. Cítí obavu, že nad jinými lidmi nemá kontrolu. V sexuálním vztahu s dítětem nalezne někoho, kdo ho miluje a koho má zároveň pod kontrolou. Je pro něj snazší ovládat mladší osobu, protože má méně znalostí a méně moci. Díky své nadvládě nad dítětem získává lásku, kterou se bojí získávat jiným způsobem⁶⁶. Dospělí, kteří byli v dětství sexuálně zneužíváni, mají strach ze svého vlastního rodičovství. Uvědomují si případnou cykličnost násilí, kdy by mohli zneužít své dítě. K potvrzení výše uvedeného přispěl i výzkum, který naznačil tuto skutečnost. Když je s jedinci týranými a zneužívanými v dětství pracováno do věku jejich dospělosti, nemusejí tito lidé týrat své děti častěji než jiní rodiče, ačkoli je u nich výrazně vyšší pravděpodobnost, že budou stíháni za trestnou činnost⁶⁷.

Z výše uvedeného vyplývá, že definovat jasný profil pachatele násilí páchaného na dětech není jednoduché a ani možné vzhledem k odlišnostem jednotlivých případů. Jako odlišující aspekty můžeme uvést např. intelekt pachatele, stupeň dosaženého vzdělání, inteligenci či způsob spáchání trestného činu. Svoji roli zde sehrává také dětství a působení rodiny na osobnost pachatele. Pachatelem může být opravdu kdokoliv - jedinec společensky uznávaný na straně jedné, na straně druhé to může být jedinec,

⁶⁶ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 67

⁶⁷ Bentovim, A.: Týrání a zneužívání v rodinách. Praha : Grada Publishing, 1998, s. 26

který se takového činu dopustí v případě výskytu některého ze sociálních faktorů, jako je např. nezaměstnanost, existenční nejistota, alkoholismus, nechtěné těhotenství či absence pomoci ze strany sociálních institucí.

Nejčastější skupinu pachatelů trestné činnosti páchané na dětech a mládeži tvoří osoby, na kterých je dítě jako oběť závislé. Zpravidla se jedná o rodiče, učitele, vlastní či nevlastní otce. Páchání násilí těmito pachateli je vysoce společensky nebezpečné, neboť tito jedinci zneužívají svého nadřazeného postavení ve vztahu k dítěti. Používají k tomu různé formy zastrašování, které mají za cíl, aby se dítě nesvěřilo jinému a nedošlo tak k odhalení špatného zacházení s dítětem.

Jakékoliv násilné chování páchané na dětech, bezbranných a závislých bytostech, je laickou veřejností jednoznačně odsuzováno. Odmítání takového jednání bývá spojeno s vyjádřením hostility k pachateli s požadavkem, aby mu příslušné instituce udělily velice přísný trest. Negativní sociální hodnocení zahrnuje rovněž matka takového dítěte, která je považována za spoluviníka, protože nedokázala své dítě ochránit a nechovala se tak, jak se od matky očekává⁶⁸.

⁶⁸ Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha : Portál, 2004, s. 630

6 DÍTĚ A MLADISTVÝ JAKO OBĚŤ TRESTNÉHO ČINU

Ještě před nedávnem byla veškerá pozornost mnoha forenzních disciplín upřena k pachateli a o potřebách obětí trestných činů se příliš nehovořilo. Problematika obětí trestné činnosti byla a je u nás značně opomíjena. To se týká také obětí dětského a adolescentního věku, jejichž množství není v naší populaci zanedbatelné. Tato skutečnost se promítá i do možnosti získat o těchto osobách reprezentativní údaje, neboť většina trestné činnosti vůči dítěti či mladistvému se odehrává v rodině a bývá do velké míry latentní. Se vznikem viktimologie v minulém století se situace začíná postupně měnit.

V šesté kapitole, která je zcela zaměřena na problematiku obětí trestné činnosti, se budu nejprve věnovat vymezení pojmu oběť a následně chci čtenáře seznámit s vědním oborem viktimologie, který je rozvíjen jako nauka o obětech. V další části kapitoly se orientuji na problematiku dětské oběti, dopady trestného činu na oběť, postoje společnosti a na důsledky násilného chování pro oběť.

6.1 Pojem oběť a viktimologie

Pojem oběť není jednoznačně definován a je vymezován odlišně. Do českého právního řádu byl pojem oběti zaveden zákonem č. 209/1997 Sb., *o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti*, přičemž pro účely tohoto zákona se obětí rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví.

V rámci kriminologie rozumíme obětí fyzickou osobu, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku, cti nebo na jiných právech. Kriminologické chápání pojmu oběť je však širší. Za oběť lze pokládat každého, kdo utrpěl škodlivý následek v důsledku vnější i vnitřní události (válka, živelná pohroma, nemoc, politická diskriminace). V užším pojetí se za oběť pokládají fyzické i právnické osoby poškozené trestným činem na majetku, těle, cti nebo jiných právech. V nejužším pojetí je obětí člověk, který utrpěl trestným činem jakoukoliv újmu.

Pojem oběti lze optimálně vymežit také z hlediska trestního práva i přesto, že se v našem právním řádu vyskytuje pouze v jediné právní normě. Zatímco v české právnické terminologii používaný pojem poškozený vyznívá spíše neutrálně, pojem oběť má určitý emocionální a etický podtext. Pojem poškozený v platné právní úpravě našeho státu není identický s pojmem oběti trestné činnosti užívaným v kriminologické a viktimologické literatuře i v mezinárodních dokumentech.

V mezinárodních dokumentech byl pojem oběti definován v Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci přijaté na VII. Kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s provinilci v roce 1985 v Miláně. V Deklaraci se pojmem oběti označují osoby, kterým byla způsobena individuální nebo kolektivní škoda, fyzická nebo psychická, citová nebo majetková, nebo došlo ke značnému poškození jejich základních práv konáním nebo opomenutím, které je v rozporu s národními trestními zákony, včetně zákonů zakazujících zneužití moci⁶⁹. Za určitých okolností termín obětí zahrnuje i nejbližší členy rodiny, osoby závislé na přímé oběti a osoby, které utrpěly újmu. Také velmi malé dítě, které není schopno vnímat následky trestného činu, lze považovat za obětí.

Obětí trestného činu je základním pojmem relativně nové vědní disciplíny nazvané viktimologie. Viktimologie⁷⁰ je vědní obor zabývající se obětí a jejími biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou⁷¹.

Viktimologie vědeckým způsobem zkoumá oběti trestné činnosti, přičemž se zaměřuje především na změny v chování a prožívání těch, kteří se stali obětí trestné činnosti. Soustředí se na to, jakou roli hraje obětí v motivaci pachatele a jak se spolupodílí na interakci v průběhu trestného činu. Obor směřuje ke zpracování poznatků o tom, jak se lze účinně vyhnout roli oběti a jakými preventivními opatřeními lze snížit riziko ohrožení na minimum. Vedle informací o bezpečném chování se viktimologie věnuje zkoumání problematiky právní a psychologické pomoci obětem trestné činnosti. Samotný vědní obor vznikl až v 50. letech minulého století, neboť do té doby stál ve středu zájmu disciplín o zločinu výhradně pachatel. Zájem o viktimologickou problematiku je v současné době logickým vyústěním pochybností o přiměřeném postavení oběti v systému spravedlnosti a trestního práva. Pozornost odborníků se v rámci viktimologie jako vědecké disciplíny zaměřuje na velké množství různých problémů, ve kterých se prolínají právní, psychologické, sociologické, kriminologické a další aspekty⁷².

⁶⁹ Vašátková, J., Vyháňková, P.: Právo. Olomouc : Hanex, 2008, s. 64-65

⁷⁰ Název vědního oboru je odvozen z latinského slova *victima* – obětí.

⁷¹ Válková, H., Kuchta, J. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C.H. Beck, 2005, s. 156

⁷² Vašátková, J., Vyháňková, P.: Právo. Olomouc : Hanex, 2008, s. 65-66

Objektem zájmu viktimologie je oběť trestného činu, neboť oběť trestného činu je termín jak viktimologický, tak i psychologický a kriminologický. Někteří autoři zahraničních publikací rozdělují oběti trestných činů do tří kategorií⁷³:

- oběť primární
– osoba přímo dotčená trestným činem;
- oběť sekundární
- osoby, které újmu primární oběti pocítují jako vlastní, k osobě oběti mají silný emoční vztah;
- oběť terciární
- širší okolí oběti (známí, spolupracovníci apod.).

V současné době je značná pozornost věnována také tzv. viktimogenním situacím, které jsou rovněž objektem zájmu viktimologie a lze je charakterizovat jako místa a časové okamžiky, s jejichž výskytem je spojeno velké riziko ohrožení. Znamená to tedy, že pokud se nesnažíme vyhýbat a předcházet těmto situacím, výrazně se zvyšuje pravděpodobnost, že se staneme obětí určitého trestného činu.

Z pohledu trestné činnosti páchané na dětech a mládeži mohou být významné tzv. viktimogenní faktory⁷⁴. Odborná literatura dělí viktimogenní faktory na sociální, osobnostní a behaviorální. Mezi sociální viktimogenní faktory řadíme příslušnost k sociální vrstvě, profesní specializaci, pozici v rodině, styl rodinné výchovy či sociální patologie v rodině. Konstelaci osobnostních vlastností, které činí jedince náchylným k roli oběti, řadíme mezi osobnostní viktimogenní faktory. Rizikové chování, které spočívá ve vyhledávání rizikových situací a provokujícího jednání, je označováno za behaviorální viktimogenní faktor.

Často používaným termínem viktimologie je pojem viktimnost, který představuje stupeň pravděpodobného rizika, že se jednatel nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu⁷⁵. Každý jedinec si v sobě nese určitý stupeň viktimnosti, tedy náchylnost, z čehož vyplývá, že se každý bez rozdílu může stát obětí trestného činu. Dalším, v oblasti viktimologie frekventovaným pojmem, je výraz viktimizace, kterou se na rozdíl od viktimnosti označuje již samotný proces, v jehož rámci se z potenciální oběti stává oběť reálná. Problematikou viktimizace se budu podrobněji zabývat v další kapitole.

⁷³ Gillernová, I., Boukalová, H. a kol.: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha : Karolinum, 2006, s. 136

⁷⁴ Čírtková, L.: Kriminální psychologie. Praha : Eurounion, 1998, s. 108

⁷⁵ Válková, H., Kuchta, J. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C.H. Beck, 2005, s. 158

6.2 Dětská oběť

6.2.1 Specifika dětské oběti

Dosud převažovala tendence zužovat problematiku dětí jako obětí trestné činnosti na sexuální zneužívání a týrání. To je pouze část problému, neboť děti jsou v dnešním světě vystaveny všem formám trestné činnosti, krádeží počínaje, až po únos či vydírání. Děti zvláště citlivě prožívají jakýkoliv trestný čin spáchaný bezprostředně na nich, ale i pokud postihne někoho z jejich rodiny. Při objasňování jakékoliv kriminality nespáchané přímo na nich, nebývá dítěti věnována dostatečná odborná pomoc potřebná k tomu, aby zraňující událost překonalo bez závažnějších emociálních důsledků. Odborná pomoc v takových případech směřuje spíše k dospělým členům rodiny, děti stojí stranou. Dítě by však mělo být předmětem zájmu v každé situaci, nejen pokud je trestným činem dotčeno přímo, ale i v případech, aby se zamezilo rozvoji možných následků prožité újmy.

Už v minulém století, kdy nauka o obětech trestných činů vznikala, byly děti označovány za zvláště zranitelné oběti. Jejich zvýšená zranitelnost plyne jednak z nižší schopnosti bránit se, ale především pak z faktu, že trestný čin zanechává v dítěti hluboké emocionální rány⁷⁶. Původně se předpokládalo, že dětská psychika je natolik přizpůsobivá, že si spontánně pomůže sama a dítě na nepříjemný zážitek snadno zapomene. Dětská psychika je vždy poznamenána a dítě si zážitek nese s sebou po zbytek života. Děti se zvládnutím trestného činu mají značné problémy, nedokáží se totiž adekvátně vyrovnat s novou a pro ně těžko pochopitelnou situací, utrpením a bolestí. Snaží se svoje pocity a problémy před rodiči utajit. Tváří v tvář traumatizovanému rodiči dělá dítě hrdinu a snaží se nedat najevo svůj zmatek v emocích. Aby rodiči ještě více nepřitížilo, zakrývá své pocity i potíže. Okolí se proto mylně domnívá, že je-li dítě bez zjevných příznaků traumatizace, je zdravé a nepotřebuje podporu. Důsledky viktimizace se mohou projevit později, když se dítě či adolescent dostane do nějaké zátěžové situace. Spouštěcích okolností, které mohou obnovit prožité trauma, je mnoho, může to být např. přechod na střední či vysokou školu, pokusy o sblížení s druhým pohlavím atd. Odborná literatura označuje tento jev jako tzv. sleeper effect (časový efekt)⁷⁷.

Ze zahraničních zkušeností⁷⁸, které se cílevědomě zaměřují především na přímou pomoc dětem, na získání poznatků o specifických potřebách dětí, které byly v souvislosti

⁷⁶ Čírtková, L.: Dítě jako oběť trestného činu. Právo a rodina, 2005, číslo 5, s. 12

⁷⁷ Čírtková, L.: Dítě jako oběť trestného činu. Právo a rodina, 2005, číslo 5, s. 13

⁷⁸ Čírtková, L.: Dítě jako oběť trestného činu. Právo a rodina, 2005, číslo 5, s. 13 - 14

s trestným činem přímo či nepřímo viktimizovány, pak vyplývá, že je třeba s dítětem o trestném činu otevřeně hovořit. Záměrné mlčení o trestném činu neznamená, že dítě na negativní zkušenost zapomene. Opak je pravdou. Dítě potřebuje hovořit o tom, co cítí, potřebuje se znovu zorientovat v sobě i ve svém světě. Opakované rozhovory mu umožní celou situaci lépe pochopit a rychleji se s ní vyrovnat. Nezastupitelnou roli zde sehrávají rodiče. Přesto se však odborníci domnívají, že rodiče nejsou z mnoha důvodů tím nejlepším partnerem pro dítě. Mají nedostatek informací a praktických zkušeností, jak s dítětem po incidentu jednat. Oni samotní potřebují získat poznatky o procesu zpracování otřesného zážitku a o práci s traumatizovaným dítětem. Teprve pak mohou být rodiče dětem oporou. Měli by dítěti umožnit vyjadřovat svoje pocity a současně mu dávat najevo svoji lásku. Dále je třeba se v rámci přímé pomoci zaměřit především na naslouchání, aby dítě mohlo ventilovat své pocity, na obnovu potřeby bezpečí a pevné rodinné struktury. Zde se otevírá prostor pro různé neziskové organizace, které na výskyt některých druhů trestné činnosti reagují snahou pomoci postiženým dětem a mladistvým. V mnoha případech je lepší řešit daný problém prostřednictvím těchto organizací, tedy v neutrálním prostředí. V závažných případech je třeba navázat kontakt s odborníkem a svěřit dítě do jeho péče.

Na řešení problému viktimizace dětí by se měla zaměřit také prevence, jejímž hlavním cílem by bylo poskytnout pedagogům a rodičům kvalitnější informace o zvláštностech dětské viktimizace. Prevence však musí vždy vycházet z aktuálního stavu, z reálných statistických dat a její nezbytnou součástí by měl být rozvoj péče a zavedení účinných služeb pro dětské oběti.

Predispozici dítěte stát se obětí trestného činu výrazně determinuje rodina. Rodina a její kvality mohou zásadním způsobem ovlivnit utváření osobnosti dítěte. Plní-li rodina všechny své funkce, poskytuje pak dítěti ochranu před negativními vlivy okolí a potřebné zázemí, lásku, bezpečí a v neposlední řadě také porozumění. V případě, že tyto potřeby nejsou uspokojeny, existuje zde riziko, že se dítě stane obětí trestného činu, a to i pokud bylo vychováváno oběma rodiči, tedy v úplné rodině. Dítěti hrozí nebezpečí také v rodině, pokud rodiče nezvládají svoji úlohu a neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo trpí-li určitými negativními vlastnostmi jako je impulsivita či agresivita. Také alkoholismus či drogovou závislost lze považovat za negativní faktor ovlivňující chování rodičů k dětem.

Děti vystavené násilí ve vlastních rodinách se naučí zpracovávat podněty ze zevního prostředí jinak, než je zpracovávají děti, které násilí nebyly vystaveny. Trvalým typem

reagování se pak stává u některých jedinců naučená útočnost, u jiných naučená bezmoc. Oběti násilí se také častěji a snadněji násilně chovají v celém pozdějším životě. Je doloženo, že děti, které stály před soudem v roli oběti násilí, před ním často stojí později znovu, avšak jako pachatelé násilí⁷⁹. Fungující rodinu lze tedy z hlediska prevence násilí páchaného na dětech a mládeži považovat za nejlepší ochranu před ním, neboť právě rodina by měla být vždy místem podpory pro oběť trestného činu.

6.2.2 Důsledky násilného chování pro oběť

Je zřejmé, že kriminalita páchaná na dětech a mládeži představuje tělesnou, duševní a sociální zátěž a může vést k poškození dítěte. Změny psychických projevů pak signalizují, jakým způsobem dítě problém interpretuje, jaký má pro něj význam. Obecně platí, že závažnost této zátěže je tím vyšší, čím je dítě mladší, čím déle násilí trvá, čím jsou aktuální reakce nápadnější, čím je dítě na násilníkovi závislejší a čím menší oporu najde u ostatních členů rodiny. Následkem prožitého násilí v nejrůznějších podobách může dojít k rozvinutí akutní reakce na stres či posttraumatické stresové poruchy.

Akutní reakce na stres je přechodná porucha, která vzniká jako odpověď na vnější fyzickou nebo duševní zátěž u duševně zdravé osoby. Příznaky se obvykle objevují v průběhu několika minut po dopadu stresové události a mizí během 2-3 dní, často i během hodin.

Obecně platí, že dítě může reagovat na patologické zacházení, důsledky násilného chování příznaky posttraumatické stresové poruchy. Jejím vzniku je věnována specifická pozornost, neboť postihuje několik oblastí života dítěte. Alarmující jsou takové projevy, jako je přílišné lpění na dospělých, dlouhotrvající strachy a fobie, spánkové poruchy, noční děsy, poruchy chování v podobě agresivity vůči sobě i ostatním, verbální agresivita, zlostnost či útočnost. Nezřídka vznikají psychosomatické potíže, jako např. bolesti hlavy, břicha, celková nevolnost bez zjištěné diagnózy, bušení srdce.

Oběti traumatu nevědí, jak se mají chovat k jiným lidem. Uzavírají se do sebe, vyhýbají se emoční i sociální blízkosti ostatních lidí včetně rodiny, mají potíže s navazováním kontaktů a nedokáží rozlišit hranici důvěrných vztahů. Apatie a pasivita bývá známkou vnitřního zabývání se traumatem. V psychice dítěte se odehrávají flashbaky⁸⁰ prožité události jako u dospělých s tím rozdílem, že dítě si je nedokáže

⁷⁹ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2007, s. 51

⁸⁰ Vracející se vzpomínky na stresující události, „záblesky“.

vysvětlit a nedokáže si zejména objasnit chování dospělých vůči němu. Proto se u dětí nejčastěji vyskytuje jako reakce na prožité trauma regrese, kdy se dítě chová jako dříve, tedy před vznikem traumatu. Děti se mohou začít pomočovat či hrát si s hračkami, které neodpovídají jejich věku aj. Typická je pro ně pasivita, ztráta perspektivy a objevují se u nich myšlenky na smrt, neboť se nedokáží sami vyrovnat se vzniklým traumatem.

U dětí ve věku od 0-6 let se jejich trauma projeví ve hře a kresbě nejčastěji. U dětí ve věku 6-12 let bývají zaznamenány poruchy učení a problémy s chováním, jako je pasivita, uzavření se do sebe, nebo jsou naopak útočné. V tomto věku často utíkají do fantazie, ve které se pokoušejí částečně překonat pocity bezmoci. Pravidelně dochází k pocitům viny a sebeodsuzování, někdy k projevům lhostejnosti, stažení se do sebe, zlostnosti. Stigmatizace je provázená pocity viny a studu, izolace a odcizení, sníženým sebehodnocením. Dospívající reagují nejistotou, úzkostí, které, pokud jsou dlouhodobé, mohou vyústit v obrácení agrese proti sobě, tedy sebepoškozování, v některých případech i k suicidii. Agrese proti druhým se projevuje odporem ke škole a rodičovské autoritě. V chování se projevuje řada projevů, od záškoláctví po asociální projevy, jako jsou krádeže a sexuální promiskuita⁸¹.

Reakce dětí na prožité trauma je odlišná. Vždy je nutné přihlížet k charakteru, stupni a intenzitě traumatu, zda se jedná o trauma jednorázové nebo opakované. Všechny formy násilí v rodině zanechávají stopy ať již v podobě zasunutých vzpomínek, nesprávných modelů chování, nebo přenosu obdobného chování na své děti a stávají se tak velkým mezigeneračním, ale i celospolečenským problémem⁸².

6.2.3 Postoj společnosti k oběti

Dítě, které se stalo obětí trestné činnosti, získává zveřejněním této skutečnosti určité sociální stigma⁸³. Stejným způsobem je pak poznamenána i jeho rodina. Z pohledu veřejnosti jsou to lidé, kteří se chovali nepatřičně, a proto do normální společnosti nepatří. Tento postoj se projevuje odmítáním celé rodiny a její izolací. Dítě jako oběť bývá veřejností hodnoceno ambivalentně. Lidé je litují, ale zároveň

⁸¹ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2007, s. 54 - 55

⁸² Vykopalová, H.: Násilí v rodině. Kriminalistika, 2001, číslo 4, s. 259

⁸³ Nálepka může vydržet velmi dlouho a poznamenat postiženého jedince i v dospělosti, zvláště pak na malém městě, kde všichni vědí, co se stalo.

se od něho distancují. Je poznamenané, zneuctěné, a tudíž mimo sociální normu⁸⁴. Chováním společnosti je takto postižené dítě znevýhodňováno, neboť mnozí rodiče si nedokáží představit, že by se jejich potomek kamarádil s vrstevníkem, kterému bylo ubližováno v prostředí rodiny.

⁸⁴ Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha : Portál, 2004, s. 631

7 VIKTIMIZACE

V rámci sedmé kapitoly vymezují problematiku viktimizace a její druhy. Mezi primární a sekundární viktimizací je zásadní rozdíl. Zatímco primární viktimizaci plně kontroluje pachatel a v podstatě jí nelze předejít, sekundární viktimizaci předejít lze. Stačí mnohdy málo – vhodně komunikovat s obětí trestného činu a podporovat ji při vyrovnávání se s traumatickým zážitkem. Ve většině případů větší újmu dítěti způsobuje především sekundární viktimizace, která je nejčastěji vyvolána chováním orgánů činných v trestním řízení a osob v okolí oběti.

7.1 Úvod do problematiky primární a sekundární viktimizace

Viktimizací se v odborné literatuře rozumí proces zraňování a poškozování jedince, čímž se fakticky z určitého jedince stává oběť trestného činu. Z potenciální oběti se stává oběť reálná⁸⁵. Viktimizace začíná, ale zpravidla nekončí vlastním útokem na oběť. Výzkumy i praxe dokládají, že z psychologického hlediska je újma způsobená trestným činem úvodním dějem, na který navazují další zraňující události. Proces viktimizace má tedy svoji dynamiku, která překračuje bezprostřední a přímé důsledky spáchaného trestného činu⁸⁶. Jádrem viktimizace je způsobení újmy (na zdraví, majetku anebo jiné). Trestný čin je vždy silným zásahem do života jeho oběti. Jedinec se náhle a nečekaně střetává s racionálně těžko pochopitelnou újmou, která ho zastihla nepřipraveného a bez přímého osobního přičinění. V tomto stavu je mu připsána role poškozeného, ze které plyne celá řada povinností, kterým se musí v trestním řízení podrobit.

Rozlišujeme dvě (respektive tři) základní fáze procesu viktimizace, a to:

- primární viktimizace;
Zahrnuje veškeré dění spojené bezprostředně s trestným činem. Jedná se o újmu způsobenou pachatelem, která vzniká jako přímý a bezprostřední důsledek trestného činu.
- sekundární viktimizace;
Zahrnuje veškeré vedlejší negativní důsledky spáchaného trestného činu, které nastaly až po jeho ukončení. Je to újma vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí,

⁸⁵ Válková, H., Kuchta, J. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. Praha : C.H. Beck, 2005, s. 159

⁸⁶ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2007, s. 12

např. druhotné psychické poškození oběti tím, jak na událost reaguje nejbližší okolí nebo traumatizující projednávání věci před soudem apod. Oběť je dále těmito reakcemi poškozována.

- terciární viktimizace.

Tímto termínem se označuje stav, kdy jedinec není schopen adekvátně se vyrovnat s traumatizující událostí, a to i přesto, že došlo k nápravě či uzdravení a odškodnění.

V odborné literatuře se můžeme setkat s výrazem reviktimizace⁸⁷, kterým se rozumí opakovaná viktimizace, tedy, že se konkrétní jedinec opakovaně stane obětí trestného činu. Jestliže se jedinec již jednou stal obětí trestného činu, vzniká u něj riziko, že se obětí stane znovu. Následkem reviktimizace vznikají u jedince velká traumata. S nově vzniklou situací se nedokáže vyrovnat a u takto postiženého jedince dochází k rozvoji tzv. syndromu naučené bezmoci. K rozvoji syndromu dochází zejména u obětí sexuálního zneužívání a domácího násilí. U oběti dochází ke snižování sebevědomí a elánu k životu. Výskyt těchto obětí není výjimkou, ale spíše pravidlem. Hlavní a nejdůležitější roli zde sehrává právě primární viktimizace, neboť k reviktimizaci dochází krátce po vzniku primárních ran v rámci primární viktimizace.

V souvislosti s primární a sekundární viktimizací rozlišujeme tzv. primární a sekundární rány, které usnadňují pochopení jednotlivých fází viktimizace a jejich zvláštností, co je jejich podstatou a čím se od sebe navzájem odlišují.

Primární rány vznikají přirozeně v průběhu primární viktimizace a jsou trojího druhu⁸⁸:

- fyzická újma
 - je to narušení fyzické integrity jedince počínaje lehčími zraněními a konče těžkým ublížením na zdraví či usmrcením;
- finanční újma
 - jde o poškození či ztrátu majetku, ale též o ušlý zisk či náklady na uzdravení;
- emocionální újma
 - emocionální rány jsou obtížně objektivně postižitelné, protože se odvíjí v prožívání oběti a souvisí s její individualitou. Mohou být značně ničivé a těžko odstranitelné. Jsou výrazně odvislé od osobnosti každého z nás

⁸⁷ Gillernová, I., Boukalová, H.: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie. Praha : Karolinum, 2006, s. 139

⁸⁸ Vašátková, J., Vyháňková, P.: Právo. Olomouc : Hanex, 2008, s. 69

a mohou mít rozmanitou podobu, např. nespavost, úzkostné stavy, fobie, plačtivost apod.

Sekundární rány jsou výlučně psychologického rázu a dochází k nim v procesu sekundární viktimizace. Z pohledu práva jim chybí výraznější materiální znaky, ale mohou zraňovat oběť krutějším způsobem než rány primární. Sekundární rány jsou tvořeny následující trojicí pocitů⁸⁹, a to pocitem nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace.

Emocionální rány mají zásadní význam pro účinné jednání i pomoc oběti, neboť určují skutečnou hloubku primární viktimizace. Každý trestný čin otřese základními životními předpoklady a prolomí dvě životně důležité iluze. První iluze vychází ze základní lidské potřeby bezpečí, druhá iluze z potřeby sebeprosazování a seberealizace. Trestný čin způsobuje na kratší či delší dobu ztrátu iluze dobrého světa a ztrátu iluze kontroly. Ztráta iluze dobrého světa má pak za následek, že svět se oběti jeví jako zlé a nebezpečné místo, ve kterém se odehrávají nevysvětlitelné, nepředvídatelné a nespravedlivé události. Oběť pak přestává důvěřovat druhým a prožívá intenzivní pocit strachu. V rámci ztráty iluze kontroly oběť přestává kontrolovat a ovlivňovat vlastní život, protože se nezaviněně dostává do situací, které nemůže sama zvládnout, cítí se slabá a bezmocná. Viktimizace je prožívána obětí jako krize, která ohrožuje jádro osobnosti, tj. vlastní já⁹⁰. Emocionální rány jsou zvláště významné pro krizovou intervenci a následnou péči.

Trestný čin, který je označován jako primární viktimizace, vždy uvozuje další pochody, ve kterých jedinec vystupuje ve vynucené roli oběti (poškozeného). V nich se otevírá prostor pro sekundární viktimizaci⁹¹.

Postavení oběti trestného činu je vždy spojeno se stresem. Z podstaty věci samé plyne, že kontakt s policií, soudem či znalci je vždy stresující. Oběť se musí rozpomínat na emocionálně nabitě události spojené s trestným činem a referovat o citlivých prožitcích cizím lidem⁹². Sekundární viktimizace se však nevztahuje na tento přirozený a nezbytný stres, ale vzniká jako výsledek reakce institucí a společnosti na oběť trestného činu, který je doprovázený nadbytečným zraňováním oběti. V praxi se projevuje například chybným porozuměním k prožité újmě oběti trestného činu. Prožívání těchto nežádoucích pocitů

⁸⁹ Vašŕatková, J., Vyhnálková, P.: Právo. Olomouc : Hanex, 2008, s. 69

⁹⁰ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2007, s. 15

⁹¹ Čírtková, L.: Rodina jako místo podpory pro oběť trestného činu. Právo a rodina, 2005, číslo 8, s. 19

⁹² Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2007, s. 16

ve svém důsledku způsobuje velké utrpení oběti. Druhotné zraňování oběti obstarávají také média publikováním citlivých detailů o oběti či činu⁹³. Oběť a její blízké okolí se musejí vyrovnávat nejen se ztrátami, které jim pachatel způsobil, ale i s emocionálními ranami, které vznikly jako důsledek zveřejnění. K sekundární viktimizaci často dochází také při kontaktu oběti s orgány činnými v trestním řízení. Také nejbližší okolí může svým nevhodným chováním přispívat k dalšímu emocionálnímu zraňování oběti trestného činu.

Příčiny sekundární viktimizace lze rozdělit na⁹⁴:

- příčiny strukturální vyplývající z formálních předpisů;
- příčiny sociálně psychologické vztahující se k falešným mýtům a stereotypům o obětech kriminality;
- příčiny individuální zahrnující postoje, kognitivní schémata jednotlivců, kteří profesionálně nebo privátně přicházejí do kontaktu s oběťmi.

V institucích, které byly založeny na ochranu obětí, existuje tzv. systémové týrání, ke kterému dochází v případech, kdy⁹⁵:

- je věrohodnost výpovědi dítěte zpochybňována a dítě je označeno za lháře;
- je nařizována opakovaná výpověď či dochází k ponižování dítěte komunikací i vztahem pracovníků;
- dojde k umístění pachatele do vězení a dítěte do dětského domova a rodina je ponechána bez intervenčního zásahu;
- dítě má nedostatek informací k respektování svých práv a osobnosti nebo jsou mu podány nepřiměřeně jeho věku.

Otázkám systémového týrání dítěte se příliš pozornosti nevěnuje, o čemž svědčí mnohé postupy pracovníků nejrůznějších institucí při řešení těchto případů.

Bezprostřední prožitek újmy představuje aktuální reakci jedince na primární viktimizaci. Značný vliv na vyrovnání oběti s prožitou újmou má rodina a širší sociální okolí oběti. Chování nejbližších členů rodiny je pro překonání viktimizace důležitým faktorem. Blízké osoby však mohou poskytovat oporu pouze v případě, že samy nejsou trestným činem zasaženy. Rodina by tedy měla být místem bezvýhradné emocionální

⁹³ Jedná se zejména o byznys s lidským neštěstím zajišťujícím větší úspěšnost na mediálním trhu – senzacechtivost, neštěstí a násilí jako velmi dobrý mediální artikl.

⁹⁴ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kol.: Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. Praha : Grada Publishing, 2007, s. 17

⁹⁵ Vykopalová, H.: Násilí v rodině. Kriminalistika, 2001, číslo 4, s. 260

podpory oběti trestného činu a její členové by jí měli v komunikaci dávat jasně najevo, že ona trestný čin nespáchala. Dopad trestného činu na oběť je vždy zcela individuální a duševní vyrovnání s náhlou negativní událostí má individuální průběh. Viktimizace vždy představuje silně stresující událost, která je neočekávaná a nepředvídatelná a je nemožné se na ni prakticky připravit a rozumově se s ní vypořádat. Viktimizace může u postiženého jedince odstartovat různé poruchy v chování a prožívání. Typické jsou např. poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, nutkavé vtírající se vzpomínky a myšlenky na čin, podrážděnost či vysoká únavnost. Je zapotřebí, aby rodina oběti věděla, že takové chování je normální reakcí na prožitou událost. Popsané příznaky by měly časem ustupovat. Velmi často nastává situace, kdy nejbližší jsou bezradní v kontaktu s obětí trestného činu. Okolí se velmi často dopouští chyby, když komunikuje s obětí jako by se nic nestalo, vyhýbá se veškerým hovorům o bolestivé události a nabádá ji k tomu, aby na incident konečně zapomněla. Toto chování blokuje přirozené mechanismy vyrovnání se s traumatem. Oběť nikdy zcela nezapomene na trestný čin a návrat do všedního života není vůbec snadný. Do zhojení utržených ran musí investovat velké množství duševní energie. Rodina by měla oběti trestného činu poskytnout dostatek prostoru a času, aby se psychicky znovu zotavila a zpracovala pro sebe nepříjemný zážitek tak, že se nebude bránit dalšímu plnohodnotnému životu.

Trestná činnost páchaná vůči dítěti a mladistvému, která se ve valné většině případů odehrává přímo v rodině, bývá do velké míry latentní. Z toho tedy vyplývá, že odhalování těchto deliktů je značně obtížné a některé trestné činy proti dětem zůstávají neodhaleny. Proto je zapotřebí součinnosti a spolupráce subjektů působících na poli ochrany dětí, zvláště z řad pedagogů, lékařů, sociálních pracovníků apod. U trestných činů spáchaných na dětech a mládeži se jeví jako nejobtížnější vyšetřování a zadokumentování, neboť v době spáchání deliktu jsou zpravidla přítomny pouze dvě osoby, a to pachatel činu a jeho oběť. Prakticky jediným důkazním materiálem pro orgány činné v trestním řízení bývá výpověď oběti, kterou lze považovat za stěžejní článek ve vyšetřování trestných činů spáchaných na dětech a mládeži. Jiné důkazní materiály mající objektivní povahu mohou chybět v důsledku časového odstupu mezi spácháním činu a oznámením.

Proto zařazují část, která se věnuje právní úpravě výslechu dětí, specifické výpovědi dítěte, pravidlům a podmínkám pro výslech.

7.2 Výslech dítěte orgány činnými v trestním řízení

Specifickým problémem výslechové praxe je výslech dětských svědků. Na počátku 20. století bylo dítě odborníky považováno za zcela neschopné vypovídat shodně s realitou. Byl zastáván názor, že výpověď dítěte je zpravidla nepřesná až nevěrohodná, ovlivnitelná řadou faktorů a zatížená množstvím chyb. Výpovědím dětí bylo prisuzováno, že jsou do značné míry ovlivněny fantazií. Výraznou skepsi k věrohodnosti dětských výpovědí se podařilo překonat až po 2. světové válce, k čemuž přispěly výzkumy zaměřené na zkoumání dětských svědeckých výpovědí. Výzkum Parkera a kolektivu z roku 1968 dokazuje, že školní děti jsou schopné dokonce lepší reprodukce dat než například vysokoškolsky vzdělaní lidé⁹⁶. Názor psychologů v současné době doznal určitých změn zejména v tom, že výpověď dítěte je považována za plnohodnotnou jako u dospělého člověka. Vzhledem k jejich schopnosti zapamatovat si informace na fotografickém, popisném principu, jsou děti schopny vypovědět podrobnosti a detaily, na které dospělý člověk zapomíná a přehlíží je.

7.2.1 Současná právní úprava výslechu nezletilých mladších 15 let

Výše uvedené poznatky se promítly také do zákonné úpravy výslechu dětských svědků mladších 15 let, kdy zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním (občanský soudní řád)*, ve znění pozdějších předpisů, vychází z předpokladu, že děti jsou schopné poskytnout věrohodnou výpověď. Výslech dítěte mladšího 15 let je upraven v ustanovení § 102 trestního řádu, který uvádí:

(1) Je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž ožívování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat; k výslechu se přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané osoby přispěla k správnému vedení výslechu. Může-li to přispět k správnému provedení výslechu, mohou být přibráni i rodiče. Osoby, které byly takto přibrány, mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchané

⁹⁶ Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. Praha : C.H. Beck, 1997, s. 13

osoby. Nehrozí-li nebezpečí z prodlení, orgán činný v trestním řízení takovému návrhu vyhoví⁹⁷.

V uvedeném paragrafu 102 trestního řádu se uvádí, že při projednávání případů násilí páchaného na dětech musí orgány činné v trestním řízení postupovat obzvláště šetrně a výslech provádět tak, aby jej nebylo nutné opakovat, a to ani u hlavního líčení před soudem. Pro výslech dítěte platí v postatě obdobné normy jako pro výslech dospělých. To znamená, že každé dítě musí být před podáním svědecké výpovědi poučeno ve smyslu § 101 odst. 1 trestního řádu a toto poučení musí být přiměřené jeho věku a jeho rozumové vyspělosti. Současně je třeba dítě poučit o možnosti odepřít výpověď ve smyslu ustanovení § 100 trestního řádu.

Při provádění výslechu dítěte je třeba mít neustále na paměti, že dítě, které prožilo nebo vnímalo delikt, je touto trestnou činností silně zasaženo. Jednání pachatele zanechává v psychice dítěte dlouhodobé, v řadě případů i trvalé negativní následky. Prioritou všech, kteří se podílejí na objasnění trestného činu, musí být, aby dítě na negativní zážitek co nejdříve zapomělo. Z taktiky vedení výslechu je všeobecně známá premisa, že výslech dětí mladších 15 let se nemá opakovat, má být proveden pouze jedenkrát. Tomuto požadavku musí být podřízena i příprava a volba postupů pro výslech. Nový výslech dítěte v dalším řízení je možný jen v nutných případech. Jsou-li splněny zákonné podmínky pro provádění výslechu nezletilého dítěte mladšího 15 let, zpravidla není zapotřebí v průběhu trestního řízení opakovaně nezletilé dítě vyslechnout. Je-li výslech veden nekvalifikovaně a s řadou pochybení odůvodňujících potřebu jej opakovat, následky jsou těžko napravitelné. Takový stav může vést k systémovému týrání dítěte, které se vyznačuje druhotným ubližováním dítěti, kdy po prvním traumatu (poškození dítěte) následuje toto druhotné týrání systémem, který by měl dítě chránit⁹⁸.

Při výslechu osob mladších 15 let dochází velmi často opakovaně k procesním vadám, které lze jen velmi obtížně napravovat. Procesní nedostatky spočívají zejména v neúčasti pedagoga či jiné osoby mající zkušenosti s výchovou dětí a mládeže, v nevhodné účasti rodičů při výslechu, v nedostatečném poučení dítěte vzhledem k jeho věku a další⁹⁹. Aby provedení výslechu dítěte bylo co nejšetrnější, je nutné vyhovět obligatornímu požadavku na přihrání pedagoga nebo osoby mající zkušenost s výchovou mládeže. Jinou osobou může být zejména lékař, psychiatr, dětský psycholog či sociální pracovníce

⁹⁷ §102 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

⁹⁸ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 106

⁹⁹ Chmelík, J. a kol.: Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha : Portál, 2003, s. 127

sociálně-právní ochrany dětí. Aktivita přibrané osoby spočívá především v dohledu nad tím, aby dítěti nebyly kladeny nesrozumitelné otázky s ohledem na jeho věk a aktuální psychický stav a aby nedocházelo k porušení některých ustanovení Úmluvy o právech dítěte. V neposlední řadě tato osoba dozírá, aby dítě nebylo vystaveno extrémní psychické či fyzické zátěži a spolupůsobí i při navazování kontaktu dítěte s vyšetřovatelem. V dřívějších dobách ne vždy tyto přibrané osoby hájily a chránily práva dětí dostatečně. Změna nastává až v souvislosti s novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která posiluje postavení dětských svědků a účinněji pak chrání práva dětí. Tato novela umožňuje přibraným osobám v případě potřeby navrhnout odložení úkonu trestního řízení na pozdější dobu, dále přerušeni nebo ukončení v případě, kdy by pokračování v trestním řízení mělo nepříznivý vliv na psychiku vyslýchaného dítěte. Nehrozí-li nebezpečí z prodlení, orgán činný v trestním řízení takovému návrhu vyhoví.

Další otázkou, která je často předmětem diskuze, je řešení přítomnosti či nepřítomnosti rodičů dítěte při výslechu. Rodiče nemají právní nárok na svoji přítomnost u výslechu jejich dítěte. V řadě případů je jejich přítomnost nežádoucí, zejména pokud jsou zainteresováni na výsledku řízení nebo hrozí-li, že dítě nebude v jejich přítomnosti schopné pravdivě vypovídat. Výslechu dítěte se nemohou účastnit také rodiče, kteří jsou nebo mohou být v souvislosti s ním sami trestně stíháni. Zákonný zástupce však má právo být orgánem činným v trestním řízení vyrozuměn o procesních úkonech prováděných s nezletilým dítětem. Přítomnost rodičů u výslechu je třeba pečlivě zvážit a je třeba posuzovat každý případ individuálně. Je vhodné si zjistit názor samotného dítěte, zda chce, aby byl rodič výslechu přítomen. U výslechu dítěte má právo být přítomen obhájce obviněného, znalec, státní zástupce vykonávající dozor nad případem a soudce. Přítomnost tolika osob, před kterými má dítě vypovídat o trestném činu, může být zdrojem systémového týrání.

K výslechu dítěte dle ustanovení § 102 trestního řádu se nejčastěji přistupuje u trestných činů proti lidské důstojnosti, kam řadíme trestný čin znásilnění (§ 241 trestního zákona) a trestný čin pohlavního zneužívání (§ 242 a 243 trestního zákona).

7.2.2 Psychologické zvláštnosti výslechu dětí a mladistvých

Dítě, které bylo vystaveno jakékoliv trestné činnosti, vyžaduje zvláště citlivý a vstřícný přístup ze strany všech zúčastněných osob. Dítě by nikdy nemělo být odsuzováno za to,

co se mu přihodilo. Velmi často však nastávají situace, v nichž je dítě obviňováno nejbližším okolím, že za to, co se mu stalo, si může samo. Zejména u deliktů, kde pachatelem je jeden z rodičů, je třeba počítat z negativním vlivem prostředí rodiny, ve které dítě zpravidla žije dále. Obzvláště citlivý přístup je nezbytně nutný zejména proto, aby nedocházelo k druhotnému zraňování dítěte.

Během výslechu dítěte je nutno zohlednit některé vývojové zvláštnosti dětské osobnosti, které odlišují tento druh výslechu od výslechu dospělé osoby. Specifikem dětské psychiky je sklon k sugesci, jejímž projevem je přejímáním cizích názorů a postojů, které následně převádějí do vlastního chování a prožívání. Sugestibilita je mimo jiné závislá i na věku. V dětství je ovlivnitelnost větší, s přibývajícím věkem dítěte jí ubývá. Děti citlivě reagují na chování vyslychajícího, snaží se vycítit, co se od nich očekává a vyhovět mu. Toto může být příčinou zkreslení výpovědi, protože dítě se snaží vypovídat skutečnosti, o kterých se domnívá, že je chce vyslychající slyšet. Se sugestivním ovlivňováním je nutné počítat zejména v případech, kdy děti, ale i mladiství vypovídají vůči některému ze svých rodičů, příbuzných nebo jiných blízkých osob. K zabránění případnému působení sugesce při výslechu je důležitá příprava otázek kladených při výslechu, které nejsou nápovědné a nenaznačují směr odpovědi¹⁰⁰. Velké úskalí představují především uzavřené otázky, na které je možno odpovědět pouze „ano“ nebo „ne“. Je potvrzeno, že nejen nezletilé děti, ale také dospělí mají tendenci na uzavřené otázky odpovídat spíše kladně. Jsou schopny vyslovit „ano“ i na otázky, kterým nerozumí anebo jsou pro ně nesmyslné. Tendence odpovědět na uzavřenou otázku kladně se nejvíce projevuje v okamžiku, kdy si dítě není jisté, zda si na dotazovanou skutečnost vzpomnělo. Vedle jasných odpovědí typu „ano“ a „ne“, má dítě právo odpovědět „já nevím“, pokud by si nemohlo vybavit skutečnost, na kterou se jej vyslychající tázal.

Průběh výslechu dítěte nebo mladistvého však může vyslychající negativně ovlivnit i svým postojem k vyslychané osobě (mladistvý je např. předem odsuzován), svým chováním při výslechu, mimikou apod. Za nepřipustné lze označit dvě krajnosti, do kterých vyslychající občas zachází. První krajnost je v uplatňování strohého, úředního tónu, druhá naopak v přílišném vybočení hovoru od projednávané události, ve kterém vyslychající ztrácí postavení úředního orgánu, vedoucího až ke znevažování vlastní vážnosti a důstojnosti nebo ke zlehčování situace. Blokovacím faktorem v kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným jsou projevy hněvu, zlosti (zejména u dětí), odsuzování

¹⁰⁰ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 108

jednání vyslychajícího předem, projevy opovržení, vyhrožování či zesměšňování (to platí zejména u mladistvých)¹⁰¹.

Před samotným výslechem dítěte by měla být věnována dostatečná pozornost vnějšímu prostředí a celkové atmosféře výslechu, které mohou výrazně ovlivnit kvalitu výpovědi dítěte. Nevhodné výslechové prostředí a tlak na výpověď dětských svědků je nevhodný, neboť obvykle vede k nesoustředěnosti dítěte, ke snížení jeho paměťového výkonu, tedy k selhání. Prostor, v němž výslech dítěte probíhá, by mělo být příjemné a pohodlné, vybavené dětskými hračkami apod. Je důležité, aby prostředí v dítěti vyvolávalo pocit bezpečí. Také atmosféra výslechu by měla být emocionálně pozitivní, laskavá. Stejně jako prostředí by dítěti měla poskytnout v maximální možné míře pocit bezpečí¹⁰². Trestní řád striktně nestanovuje místo konání výslechu, proto volba a způsob provedení výslechu je na osobě vyslychajícího. Pokud nelze provést výslech v prostředí, které je dítěti důvěrně známé, je vhodné jej provést ve výslechové místnosti vybavené pro tento účel.

Na počátku výslechu dítěte jako oběti trestné činnosti se doporučuje vyslechnout nejprve dospělé osoby, které žijí ve společné domácnosti s dítětem. Tyto osoby mohou vyslychajícímu poskytnout informace potřebné k navázání prvního kontaktu s dítětem a k získání si jeho důvěry. Vyslychající by měl vždy postupovat s empatií, trpělivostí a pochopením. Měl by počítat s únavou dítěte, která se dostavuje rychleji než u dospělého, proto je vhodné uvažovat o rozložení výslechu do několika sezení. V žádném případě nesmí být dítěti bráněno v pláči. Přítomnost muže a ženy u výslechu je výhodou, neboť dítě má obvykle větší strach z osob stejného pohlaví, jako byla osoba, která mu ublížila. U osoby vyslychajícího však pohlaví není rozhodujícím činitelem pro úspěšný průběh výslechu. Mnohem více záleží na vzhledu vyslychajícího, který by neměl být po fyzické stránce podobný pachateli.

Pro protokolaci výpovědi dětí a mladistvých platí pravidlo nechat vyslychaného spontánně vypovídat vlastními slovy. Protokolace výslechu musí být vždy autentická s výrazy, které vyslychaná osoba použila. Je naprosto nevhodné do monologické části výslechu zasahovat a doplňující a zpřesňující otázky lze pokládat až v okamžiku, kdy dítě své spontánní vyprávění ukončilo a neví, co dále říci. Vstupy vyslychajícího do vyprávění mají vliv na ochotu dítěte dále vypovídat.

¹⁰¹ Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha : MVČR, 1998, s. 94

¹⁰² Netík, K., Netíková, D., Hájek, S.: Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Praha : C.H. Beck, 1997, s. 13

Z hlediska prevence vzniku sekundární viktimizace je třeba při výslechu osoby mladší 15 let dodržovat určitá pravidla přístupu¹⁰³:

- Uvědomit si, jakou osobu mám před sebou.
- Osobu mladší 15 let přiměřeně poučit.
- Věnovat dostatečnou pozornost navázání kontaktu, navodit atmosféru důvěry.
- Vyvarovat se sugestivních a návodných otázek. Děti jsou velmi vnímavé k tomu, co se od nich chce slyšet, a v tomto duchu pak i vypovídají. Volit slovník, kterému dítě rozumí, vyvarovat se odborných výrazů.
- Pečlivě zvažovat okruh osob přítomných při výslechu.
- K výslechu přibrat raději psychologa, než rodiče nebo zástupce školy.
- Využít spontánnosti výpovědi, zásadně nepřerušovat.
- Ztratí-li se pozornost dítěte a tím i kontakt, přerušit výslech, odvést pozornost na jiné neutrální téma, případně se snažit opětovně kontakt navázat a teprve poté pokračovat ve výslechu.

¹⁰³ Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha : MVČR, 1998, s. 95

8 MOŽNOSTI INTERVENCE V PÉČI O DĚTSKÉ OBĚTI

Setkání s dětmi a mladistvými v krizové situaci je vždy záležitostí velmi citlivou, psychicky a emočně náročnou a velmi odpovědnou. Do poradenského zařízení se takové děti dostávají nejčastěji na žádost orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, lékaře či na základě podezření ze školy. Hlavním úkolem poradenského zařízení je zabezpečit péči o dítě v krizové situaci. Na událost nelze zapomenout, jde se s ní pouze vyrovnat, neboť každé ubližování dítěti má následky nejen pro dítě samotné, ale pro celou rodinu. Jako nejvíce účinná metoda psychosociální pomoci dětem, které se staly obětí trestné činnosti, je právě krizová intervence, jejímž hlavním smyslem je zabezpečit jeho ochranu před dalším násilím.

V rámci této kapitoly se budu zabývat specifiky krizové intervence poskytované dětem, v závěru pak obecně možnostmi intervence v péči o dětské oběti a nastíním ve stručnosti činnost intervenčního centra Střediska sociální prevence Olomouc.

8.1 Krizová intervence poskytovaná dětem a mladistvým

Krizová intervence je odborná metoda práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou a ohrožující. Jejím cílem je ohraničit akutní krizový stav a snížit jeho intenzitu, aby nedošlo ke zhoršení, případně k tragickým následkům¹⁰⁴.

Krizová intervence u dětí v užším pojetí představuje vyřešení akutní krize, v širším pojetí je krizovou intervencí setkávání se s klientem či klienty po dobu, kdy je nezbytné vyrovnávat se se zátěží a překonat prvotní šok. Zpravidla se jedná o 3-6 setkání. Následná pomoc dětem po odhalení násilí závisí individuálně na každém případě, na závažnosti násilí, na schopnosti ostatních členů rodiny se po odhalení o dítě dále starat a na případných zraněních, které dítě utrpělo. V rámci prvních kroků pomoci a krizové intervence se snažíme - po zjištění rozsahu a závažnosti postižení - co nejdříve zabránit dalšímu útoku nebo přerušit násilí a ubližování dítěti, tedy o ochranu dítěte před dalším násilím. V rámci krizové intervence je třeba, aby odborník dítě uklidnil, neboť se může trápit pocitem viny, studu nebo může mít obavu z postojů rodiny, strach ze ztráty lásky, u dětí starších se může projevit obava o zachování rodiny. Dítě potřebuje vycítit emocionální podporu a ujistit se, že odborník věří jím sdělovaným skutečnostem, i když se sdělení může zdát nedůvěryhodné. V této fázi je nezbytná stabilizace

¹⁰⁴ Hanuš, P., Hellebrandová, K.: Krizová intervence. Praha : VIOD, o.p.s., 2006, s. 12

psychického stavu a odborník by měl dítěti pomoci při orientaci a porozumění problému¹⁰⁵. Dítě musí získat přesvědčení, že to, co se mu přihodilo, není jeho vina. Poté se sociální pracovníci zaměří na zmapování sociálního zázemí dítěte a podle zjištěných skutečností a na základě posouzení i jiných zúčastněných subjektů je zhodnocena míra ohrožení dítěte. Od tohoto posouzení se dále odvíjí pomoc dítěti a nasměrování následné péče. Není-li možný z jakéhokoliv důvodu návrat dítěte do rodiny, neboť i nadále pro něj existuje nebezpečí dalších útoků v rodině, bývá dítě umístěno mimo rodinu. Dítě příznivěji vnímá umístění k příbuzným než do kolektivního zařízení. Dočasně umístění dítěte mimo rodinu je nutné provést šetrně s ohledem na nenarušení rodinného systému a stávajících rodinných vazeb. Jedná-li se o zneuživatele mimo rodinný systém, je třeba dosáhnout přerušeni kontaktů mezi dítětem a pachatelem.

Odhalení násilí je velkým zásahem do fungujících rodinných, i když patologických stereotypů, a proto by tento krok měl být proveden s ohledem na co nejmenší narušení rodinného fungování, zvláště pokud jsou v rodině další děti. Krizovou intervencí může být např. zamezení osobního kontaktu sexuálně zneužívaného dítěte se strýčkem, který ho zneužíval, umístění zbitého dítěte v nemocnici nebo v krizovém centru, trestně právní forma intervence, kdy jsou skutečnosti nahlášeny na policii a pachatel je vzat do cely předběžného zadržení a následně stíhán ve vazbě. Je potřebné připravit se i na to, že po odhalení násilí se zbytek rodiny od dítěte bude distancovat, tvrdit, že si dítě vymýšlí, rodina bude na dítě tlačit, aby svoje tvrzení odvolalo, bude zdůrazňovat fakt, jak dítě poškodilo rodinu, zapříčinilo její rozpad apod.¹⁰⁶ Matka může zažívat pocity viny, že sama dříve nezakročila, přestože něco tušila nebo věděla. Nezneužívající rodič potřebuje podporu, aby byl dítěti v dalších fázích pomoci dostatečnou oporou. Velký význam má již od samého počátku spolupráce sociálního pracovníka s dětským psychologem, který poskytuje nejen dítěti nutnou podporu, ale v budoucnu může pracovat s celou rodinou, v níž se vyskytla určitá forma násilí páchaného na dítěti.

V této fázi je třeba spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení, aby mohla být zahájena účinná represe vůči pachateli trestného činu na nezletilém dítěti. V případech trestné činnosti páchané na dítěti je nutné dostát oznamovací povinnosti dle ustanovení § 168 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů. V případech sexuálního zneužívání a týrání je zapotřebí učinit opatření zabraňující dalšímu pokračování

¹⁰⁵ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 125

¹⁰⁶ Pešová, I., Šamalík, M.: Poradenská psychologie pro děti a mládež. Praha : Grada Publishing, 2006, s. 131

trestné činnosti ve smyslu § 176 trestního zákona. Kriminalizace závažných trestných činů spáchaných na dítěti by měla být započata již v této první fázi pomoci¹⁰⁷.

V rámci krizové intervence, ale i následné péče, by mělo jít o tým lidí, kteří budou umět zabezpečit dítěti komplexní pomoc a myslet na jeho zájmy. Pokud nebude mít práce, kterou vykonávají jednotliví odborníci společného jmenovatele, kterým je zájem dítěte, podílejí se pak sami na sekundární viktimizaci a přispívají poté k prohlubování jeho traumatu.

8.1.1 Pesso Boyden terapie

V rámci krizové pomoci dětem se užívá tzv. vývojový model Alberta Pessa a Diany Boyden¹⁰⁸, který věnuje pozornost okolnostem traumatizace v souvislosti s uspokojováním, respektive neuspokojováním pěti vývojových potřeb. Vyzvednutí těchto potřeb v rámci krizové intervence a jejich zabezpečení je podle tohoto modelu potřebné pro zajištění efektivně realizované a účinné krizové intervence.

První potřebou je potřeba místa, která má své kořeny ještě v prenatální fázi, kdy tuto potřebu představuje děloha matky. Po porodu si dítě a později i dospělý hledá další místa, která zabezpečují pocit jistoty – těmito místy jsou např. náruč matky, dětský koutek, parta kamarádů, životní partner. Během života dítě zažívá ztráty svých míst. U lidí, kteří zažili týrání a zneužívání, se častěji objevují pocity, že na tomto světě není pro ně dobré místo nebo že svět je celý špatný. S uspokojováním této potřeby v rámci krizové intervence souvisí následující doporučení:

- dávejte dítěti najevo, že je na správném místě;
- vysvětlete dítěti zaměření služeb a možnosti pomoci z vaší strany;
- místo, kde se konzultace odehrává, by mělo být přiměřeně uspořádané a nerušené;
- nepřibližujte se k dítěti nečekaně a zezadu;
- dávejte dítěti ujištění, že má pro něj intervent dostatek místa a prostoru ve smyslu času;
- hledejte něco, co by se mohlo změnit, aby se dítě cítilo lépe;
- nenechte dítě nikdy dlouho čekat, zejména ne o samotě.

¹⁰⁷ Špeciánová, Š.: Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha : Linde, 2003, s. 127

¹⁰⁸ Pešová, I., Šamalík, M.: Poradenská psychologie pro děti a mládež. Praha : Grada Publishing, 2006, s. 131- 134

Potřebu podpory zažívá dítě už v matce, neboť je nadnášeno plodovou vodou. Po narození a později v době vývoje je dítěti poskytována při správné péči všemožná podpora. Pokud má jedinec dobře uspokojenou potřebu podpory, naučí se podporovat v tom, co je pro něho dobré, má schopnost hledat oporu sám v sobě a dokáže podporovat blízké lidi. Jestliže potřeba podpory nebyla u jedince dostatečně uspokojována a byl různě ponižován, projeví se u něj neschopnost odolávat tlaku, tendence kolabovat a přizpůsobovat se. Jedinec je pak více náchylný k manipulaci a zneužívání. S uspokojováním této potřeby v rámci krizové intervence souvisí následující doporučení:

- dávejte dítěti najevo, že ho podporujete, že budete stát při něm;
- spolu s dítětem najděte další lidi, o které se může dítě opřít;
- mobilizujte síly dítěte, aby se dokázalo podpořit samo;
- jednejte s dítětem s respektem;
- podpořte dítě ve vyjádření pocitů, a to i negativních;
- hledejte kroky a řešení, které jsou skutečně podporující;
- hledejte hodnoty a systémy, o které se dítě může opřít, např. rodinné, náboženské apod..

Třetí potřebou je potřeba bezpečí, která je velmi důležitá pro všechny oběti týrání a zneužívání. Děti, které zažily týrání či zneužívání, jsou proti tomuto zlu úplně bezmocné, často totiž nedokáží rozeznat, že jde o něco, co se nemá dělat. Nemají v sobě vybudovaný systém, v rámci kterého by se naučily, co je bezpečné a co bezpečné není, nemají schopnost samy se bránit. Zážitek bezpečí je možné dětem poskytnout při krizové intervenci i prostřednictvím následujících doporučení:

- snažte se dítěti vysvětlit všechno, co se okolo něho děje;
- podporujte vyjádření emocí, které s tím souvisejí;
- vyslovte pochopení pro projevy obranných reakcí, pro emoce, úzkost a podobně a označte je jako normální;
- ubezpečte dítě, že nic z toho, co vám řekne, nebude zneužito;
- ptejte se, zda se dítě cítí ohrožené a co by mu mohlo pomoci cítit se bezpečněji;
- uvědomte si, že dítě má právo rozhodnout se, s kým z blízkých lidí chce či nechce mít kontakt;
- celý plán pomoci sestavte tak, aby byl pro dítě maximálně bezpečný.

Potřeba péče nepředstavuje u dítěte jen zabezpečení výživy a hygieny, jde o projevovanou lásku a pozornost, poskytování podnětů ke hře, k rozvoji dítěte. Opakem je pocit prázdnoty a nudy. Poskytnutá péče při krizové intervenci může působit na snížení následujících rizik:

- věnujte pozornost bazálním potřebám dítěte, v traumatických situacích nevnímá svoje potřeby, ptejte se ho, zda nepotřebuje najíst, napít, ukažte mu, kde je toaleta, umyvadlo a podobně;
- umožněte dítěti postarat se o svoji hygienu a čistotu;
- dávejte najevo svůj zájem, poskytněte dětem potřebné informace;
- dávejte pozor, abyste dítě nezahltili, dopřejte mu oddech a soukromí;
- zjistěte, do jaké míry je dítě schopno samo se o sebe postarat.

Poslední potřebou je potřeba limitů, která má dva významy. První představuje skutečnost, že i to zlé může skončit, což představuje pro týrané či zneužívané dítě obrovskou úlevu. Druhý význam znamená, že svět a mezilidské vztahy v něm mají určité hranice a normy. V dítěti, které se potkává opakovaně s tím, že dospělý se chová nelimitovaně, např. neumí dát hranice své zlosti nebo sexualitě vůči dítěti, se vytváří obraz světa bez pravidel, což vede k velké úzkosti. Při krizové intervenci se doporučuje zachovávat tyto zásady:

- dávejte najevo, že všechno má svůj konec i začátek, a to i velmi těžké události;
- zdůrazňujte, že jste k dispozici, aby mohly skončit ohrožující podněty;
- pomozte dítěti vymezit se vůči okolí, které ho poškozuje, pomozte mu naučit se říkat „ne“;
- dbejte na hranice a pravidla spolupráce;
- nenabízejte dítěti nic, co nemůžete splnit
- strukturujte situaci, omezte chaos a nejasnosti.

Pesso Boyden terapie je založena na předpokladu, že každý jedinec je již od svého prenatálního vývoje instinktivně vybaven určitým očekáváním. Pokud se mu plní a on je nachází, může se zdárně vyvíjet s pocitem, že jeho život má smysl. V opačném případě zažívá pocity bezmoci, frustrace, nesmyslnosti života.

Význam intervence nespočívá pouze v jejím účinku na bezprostřední poruchy a potíže, ale v tom, že snižuje pravděpodobnost, že v budoucím životě bude mít dítě velké problémy. Efektivní intervence snižuje pravděpodobnost problémů ve vztazích v dospělosti

a snižuje riziko, že se rodič zneužíváný v dětství začne sám takto chovat ke svým vlastním dětem¹⁰⁹.

8.2 Další poznatky k možnostem intervence

Síť služeb poskytovaných ohroženým dětem, případně jejich rodičům, by měla optimálně zahrnovat péči o oběti i o jejich rodiny. V rámci intervence poskytované dětským obětem je velmi důležité poskytnout dítěti co největší citovou podporu a pomoc, umět se vcítit do jeho osudu, zajistit mu i v těch nejsložitějších podmínkách alespoň jistou míru jistoty a bezpečí, stát při něm a obhajovat jeho skutečný zájem. Je nutné zvážit, zda by pro dítě nebylo lepší opustit rodinu. Při takovém rozhodování se porovnává závažnost dvou hrozících traumat: trauma ze špatného zacházení versus trauma ze ztráty kontaktu s nejbližšími lidmi spojené se ztrátou domova. Nemálo záleží i na tom, zda má být ohrožené dítě přemístěno do náhradní rodiny, nebo do ústavní péče¹¹⁰. Pokud diagnóza a podle ní stanovená prognóza ukáže na nemožnost nápravy, je nutno odebrat dítě z rodiny a umístit je v optimálních podmínkách, tzn. v jiném prostředí, které se rodině co nejvíce podobá (umístění v širší rodině, osvojení dítěte, pěstounská péče ať individuální či skupinová, eventuálně pokud nelze jinak, umístit je ve vhodném dětském zařízení po důkladném zvážení jeho typu¹¹¹).

Nestátní organizace se snaží vytvářet alternativní modely péče, jejich spolupráce s orgány státu je však dosud v mnoha případech nesnadná. V našich podmínkách je ohrožené dítě někdy odesíláno i se svou matkou do azylového domu pro matky s dětmi. Je možné také využít pomoci Fondu ohrožených dětí či Klokánku FOD.

V ČR je nově možné, aby soud uložil dospělému zákaz vstupu do domácnosti, kde svým chováním dítě bezprostředně ohrožoval, jako je tomu např. v sousedním Rakousku. V některých případech je náhradní péče nebo odchod pachatele z domova jediným způsobem, jak dítě ochránit před bezprostředním nebezpečím, i když ztráta domova může vyústit v psychologické nebo sociální poškození.

Po vyřešení celého problému je nutné i nadále dlouhodobě sledovat celou rodinu a dále preventivně působit. Je třeba se k takovému dítěti a jeho rodině vracet a zjišťovat

¹⁰⁹ Elliot, J., Place, M.: Dítě v nesnázích – Prevence, příčiny, terapie. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2002, s. 96

¹¹⁰ Matoušek, O. a kol.: Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha : Portál, 2005, s. 33

¹¹¹ Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha : Grada Publishing, 1995, s. 214

možné riziko opakování nepříznivé situace či nezhojení všech následků násilí. Zde se uplatňuje metoda sanace rodiny, která podporuje fungování rodiny a jejímž hlavním cílem je zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodině i dítěti podporu a pomoc.

Péče o dětské oběti je možná formou individuální terapie nebo formou docházkových programů ve stacionářích. V České republice poskytuje psychoterapeutickou pomoc dětem a mladistvým jen málo krizových center. Na území města Olomouce a Prostějova poskytují pomoc dětským obětem následující instituce:

- Fond ohrožených dětí
Sokolská 50
772 00 Olomouc
<http://www.fod.cz>

- Středisko sociální prevence
Na Vozovce 26
779 00 Olomouc
<http://www.ssp-ol.cz>

- Bílý kruh bezpečí – regionální pobočka Olomouc
Kateřinská 8
772 00 Olomouc
e-mail: bkb-ol@volny.cz

- Domov pro ženy a matky s dětmi Statutárního města Olomouc
Holečkova 7
779 00 Olomouc
<http://www.olomoucko.cz>

- Fond ohrožených dětí
Lidická 86
796 01 Prostějov
<http://www.fod.prostejov@fod.cz>

- Ubytovna pro matky s dětmi
Kostelecká 17
796 01 Prostějov

Z výše uvedených zařízení bych chtěla poukázat na činnost intervenčního centra, a to Střediska sociální prevence Olomouc, které bylo zřízeno jako zařízení sociálně-právní ochrany.

Středisko sociální prevence Olomouc (dále jen SSP Olomouc) je příspěvková organizace Olomouckého kraje, jejímž hlavním účelem a základním předmětem činnosti je zajišťovat v rámci sociálně-právní ochrany služby pro děti vyžadující okamžitou pomoc, sociálně výchovnou činnost, odborné poradenství pro péči o děti, preventivní pobyty, výchovné rekreační tábory a zajišťovat spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany, pověřenými osobami a dalšími právníckými a fyzickými osobami.

SSP Olomouc by mělo svojí činností přispívat k ochraně života, zdraví a příznivého vývoje dětí při respektování základního práva dítěte vyrůstat v jeho přirozeném prostředí, tedy rodině. Mělo by nabídnout efektivní systém pomoci rodinám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci z důvodu selhání jejich základních funkcí či poruch sociálního vývoje jejich členů. Je určeno dětem od 6 do 18 let, na které se zejména zaměřuje sociálně-právní ochrana.

Ve vztahu k problematice trestné činnosti páchané na dětech a mládeži je zvláště významná poradenská služba SSP Olomouc. Tato služba je rozšířena prostřednictvím Linky důvěry dětí a mládeže o telefonickou krizovou intervenci. Jedná se o ojedinělou nabídku této sociální služby ve správním obvodu Olomouckého kraje. Telefonická krizová intervence je od února 2008 rozšířena také o tzv. e-linku, což je krizová intervence poskytovaná prostřednictvím chatu v místnosti, kam má přístup pouze klient a intervent, přičemž se upřednostňuje nabídka této služby přes telefon. Telefonická krizová pomoc funguje ve všední dny od 16.00 hodin do 6.00 hodin následujícího dne a o víkendech a svátcích nepřetržitě.

SSP Olomouc dále jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytuje pomoc a ochranu dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny (v důsledku hospitalizace rodiče, úmrtí

apod.) či se dítě ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva (např. dítě tělesně nebo duševně týrané či zneužívané)¹¹².

I přes uvedené poznatky o možnostech intervence poskytované dětským obětem je nutné konstatovat, že komplexní nabídka služeb, která by zahrnovala zajištění bezpečnosti dítěte a měla příznivý vliv na všechny dotčené složky života dítěte, ale i celého rodinného systému, je u nás zatím nedostačující. Jako největší problém se na jedné straně jeví neochota a neschopnost různých intervenujících subjektů služby (dítěti, případně rodině) koordinovat. Na straně druhé je pak problémem neexistence kvalitních služeb, především jejich nedostupnost jak ve smyslu územní blízkosti pro uživatele, tak ve smyslu dostupnosti ekonomické.

Dle Matouška¹¹³ by ideálem efektivní intervence bylo promyšlené vedení případu, které by zahrnovalo práci s dospělými členy rodiny, ale i s dítětem a to dle povahy problému a vývoje případu. U nás však uplatnění takového přístupu naráží na nejasné kompetence poskytovatelů služeb, na rivalitu státních a nestátních organizací a také na resortní bariéry.

¹¹² Středisko sociální prevence Olomouc. Sociální služby. Dostupné na: <http://ssp-ol.cz/index.php> [citováno dne 13.4. 2009]

¹¹³ Matoušek, O. a kol.: Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha : Portál, 2005, s. 32

9 PRAKTICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

9.1 Cíl výzkumu

Problematika trestné činnosti páchané na dětech a mládeži se v posledních letech dostává do popředí zájmu a vynucuje si stále více pozornosti. I když se odhady počtu ohrožených dětí odlišují a statistická data o dětských obětech se oficiálně neevidují, je jisté, že nehovoříme o hrstce dětí a děti jsou trestnou činností výrazně ohroženy.

Cílem praktické části této diplomové práce je analyzovat oficiální statistiky Policie ČR, které zachycují úroveň trestné činnosti páchané na dětech a mládeži na území okresu Prostějov za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008.

Situace na Prostějovsku byla zvolena z následujícího důvodu. Okres Prostějov byl v letech 2004 – 2006 součástí Jihomoravského kraje. Od roku 2007 došlo ke změně okresů a okres Prostějov nyní spadá do kraje Severomoravského. V důsledku toho není možné porovnávat v rámci kraje více okresů mezi sebou, neboť se změnila také okresní města.

Objektem výzkumu, tedy oblastí zkoumání, jsou skutkové podstaty jednotlivých trestných činů, které byly spáchány na dětech a mládeži.

9.2 Výzkumné metody

Pro zpracování praktické části jsem pro popis incidence jevu na území okresu Prostějov za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008 použila metodu sekundární analýzy dat, jejímž podkladem a současně jediným zdrojem byly oficiální statistiky, které zachycují počet trestných činů spáchaných na dětech a mládeži.

Sekundární analýza znamená novou analýzu již existujících primárních dat s cílem zodpovědět původní otázku použitím jiných metod nebo zodpovědět nové otázky. Tento přístup používá výzkumník, jenž k těmto datům získal přístup. Výsledky sekundární analýzy mohou iniciovat potřebu nových dat a často vzniká potřeba konzultace s odborníkem, který se na sběru původních dat podílel. Vhodnost dat pro použití sekundární analýzy závisí na shodě mezi účelem analýzy a povahou a kvalitou dat. Proto je nutné před sekundární analýzou provést kontrolu úplnosti a adekvátnosti dat. Také je nutné věnovat pozornost etickým aspektům. Jsou-li předmětem sekundární analýzy citlivé údaje, je nutné získat souhlas původních informátorů¹¹⁴.

¹¹⁴ Hendl, J.: Kvalitativní výzkum : Základní teorie, metody a aplikace. Praha : Portál, 2008, s. 353 - 354

Analýzou se snažím nalézt odpověď na hlavní výzkumnou otázku: „Jaká je úroveň trestné činnosti páchané na dětech a mládeži na území okresu Prostějov za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008?“

9.3 Popis průběhu a vyhodnocování dat

Data získaná z oficiálních statistik Policie ČR byla zanesena a uspořádána do tabulek, čímž se získané hodnoty utřídily. Každá tabulka je doplněna grafem s písemným popisem, který umožňuje abstraktní číselný přehled prezentovat v názorné podobě.

Ke každému analyzovanému období jsem vytvořila dvě tabulky, které zachycují jednak skutkové podstaty jednotlivých trestných činů a dále poskytují přehled o počtu trestných činů dle věkových kategorií – věková kategorie 1 – 15 a 16 – 18 let. Celkový počet případů za dané období udává věková kategorie 1 – 18 let.

V roce 2008 došlo ke změně ve věkové kategorii, a to na 1 – 14 a 15 – 17 let, celkový počet za dané období udává věková kategorie 1 – 17 let.

První tabulka zachycuje skutkové podstaty trestných činů vražda (§ 219 trestního zákona), únos (§ 216 trestního zákona), loupež (§ 234 trestního zákona), úmyslné ublížení na zdraví (§ 221, 222 trestního zákona), nebezpečné vyhrožování (§ 197 trestního zákona), vydírání (§ 235 trestního zákona), týrání svěřené osoby (§ 215 trestního zákona), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 223 trestního zákona) a ostatní trestná činnost.

Druhá tabulka zachycuje skutkové podstaty sexuálně motivovaných trestných činů znásilnění (§ 241 trestního zákona), pohlavní zneužívání v závislosti (§ 243 trestního zákona), pohlavní zneužívání ostatní (§ 242 trestního zákona) a ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 trestního zákona).

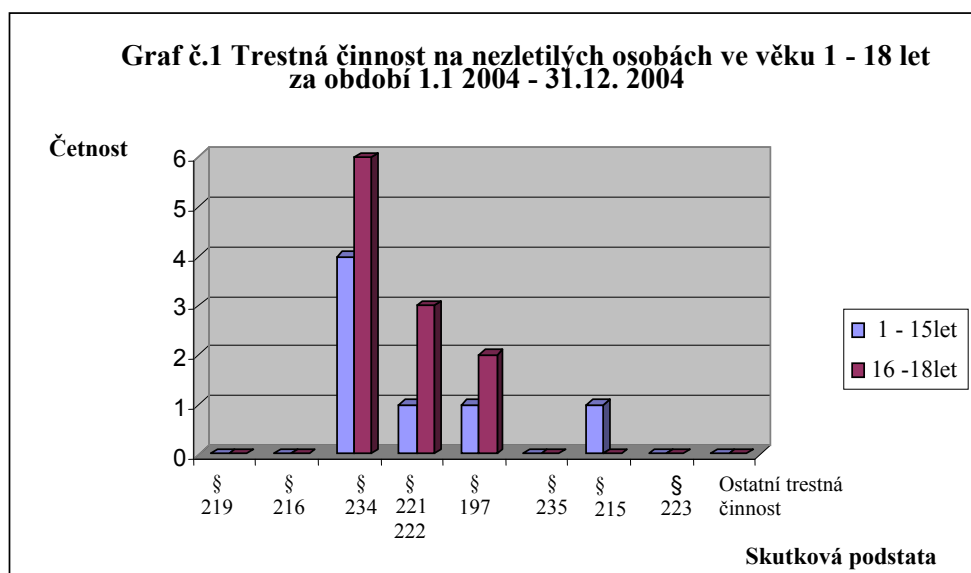
Data neposkytují informace o pachateli trestného činu.

V následující části práce jsem se zabývala popisem jednotlivých grafů, které zachycují zkoumanou realitu.

Tab. č. 1: Trestná činnost na nezletilých osobách ve věku 1- 18 let

Období: 1.1. 2004 – 31.12. 2004

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Vražda §219	0	0	0
Únos §216	0	0	0
Loupež §234	4	6	10
Úmyslné ublížení na zdraví §221,222	1	3	4
Nebezpečné vyhrožování §197	1	2	3
Vydírání §235	0	0	0
Týrání svěřené osoby §215	1	0	1
Ublížení na zdraví z nedbalosti §223	0	0	0
Ostatní trestná činnost	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2004			18

Graf č.1 zachycuje počet trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2004.

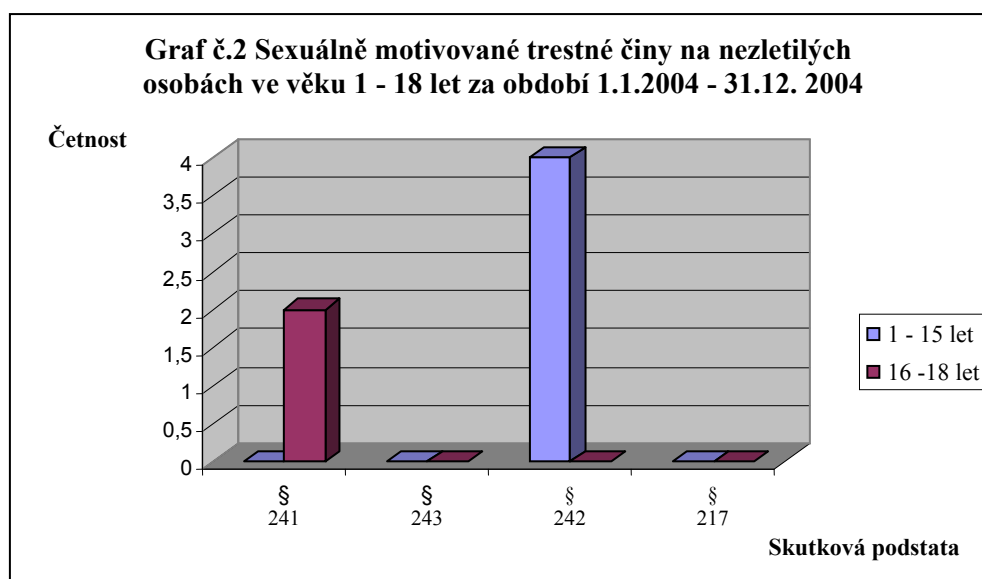
Ve věkové kategorii 1 – 15 let se ve 4 případech vyskytl trestný čin loupeže. Trestné činy úmyslné ublížení na zdraví, nebezpečné vyhrožování a týrání svěřené osoby byly zaznamenány ve výše uvedené kategorii vždy pouze v 1 případě.

Ve věkové kategorii 16 – 18 let se v 6 případech vyskytl trestný čin loupeže, ve 3 případech úmyslné ublížení na zdraví a ve 2 případech nebezpečné vyhrožování.

Největší zastoupení u obou věkových kategorií má za sledované období trestný čin loupeže, který se vyskytl celkem v 10 případech.

Tab. č. 2: Sexuálně motivované trestné činy na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let
Období: 1.1. 2004 – 31.12 2004

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Znásilnění §241	0	2	2
Pohlavní zneužívání v závislosti §243	0	0	0
Pohlavní zneužívání ostatní §242	4	0	4
Ohrožování mravní výchovy mládeže §217	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2004			6

Graf č.2 poskytuje informace o výskytu sexuálně motivovaných trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2004.

Trestný čin pohlavní zneužívání ostatní byl ve věkové kategorii 1 – 15 let zaznamenán ve 4 případech.

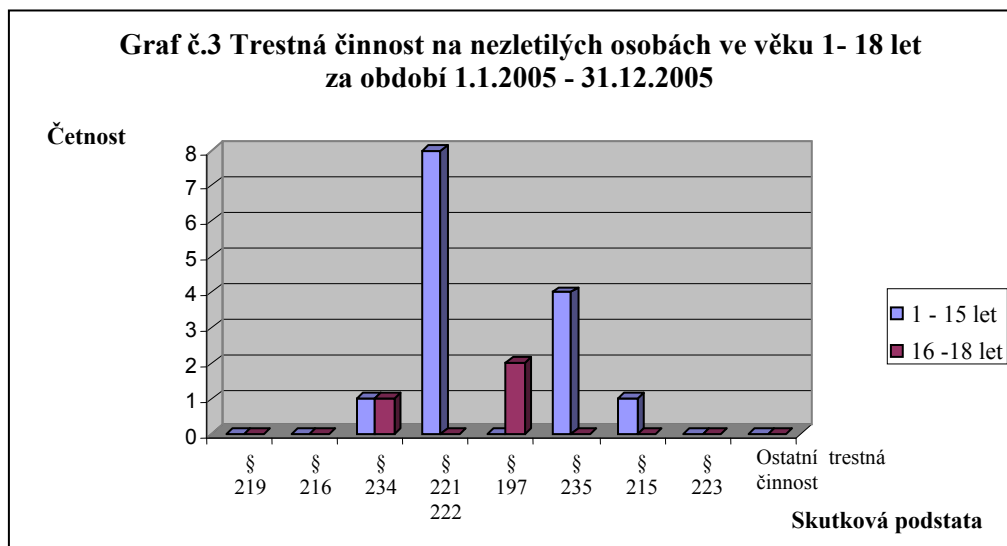
Ve věkové kategorii 16 – 18 let se ve dvou případech vyskytl trestný čin znásilnění.

Trestné činy pohlavní zneužívání v závislosti a ohrožování mravní výchovy mládeže se za sledované období nevyskytly ani v jedné věkové kategorii.

Tab. č. 3: Trestná činnost na nezletilých osobách ve věku 1- 18 let

Období: 1.1. 2005 – 31.12. 2005

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Vražda §219	0	0	0
Únos §216	0	0	0
Loupež §234	1	1	2
Úmyslné ublížení na zdraví §221,222	8	0	8
Nebezpečné vyhrožování §197	0	2	2
Vydírání §235	4	0	4
Týrání svěřené osoby §215	1	0	1
Ublížení na zdraví z nedbalosti §223	0	0	0
Ostatní trestná činnost	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2005			17

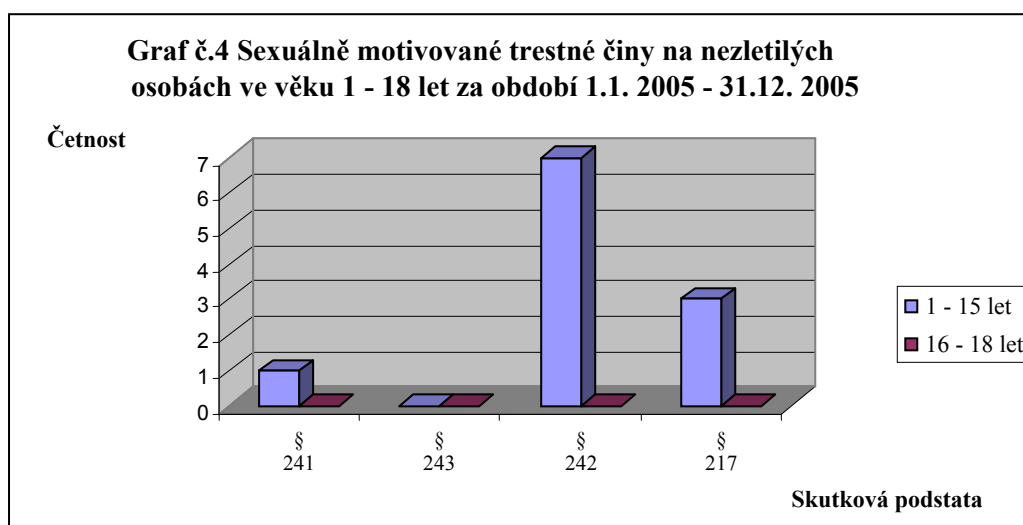
Z grafu č.3 lze vyčíst počet trestných činů spáchaných na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2005 do 31.12. 2005.

Ve věkové kategorii 1 – 15 let má největší zastoupení trestný čin úmyslné ublížení na zdraví, který se vyskytl v 8 případech. Ve 4 případech byl zaznamenán trestný čin vydírání. Pouze v 1 případě se vyskytl trestný čin loupeže a rovněž týrání svěřené osoby.

Ve věkové kategorii 16 – 18 let se vyskytl trestný čin loupeže v 1 případě a ve 2 případech pak trestný čin nebezpečné vyhrožování.

Tab. č. 4: Sexuálně motivované trestné činy na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let
Období: 1.1. 2005 – 31.12. 2005

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Znásilnění §241	1	0	1
Pohlavní zneužívání v závislosti §243	0	0	0
Pohlavní zneužívání ostatní §242	7	0	7
Ohrožování mravní výchovy mládeže §217	3	0	3
Celkový počet případů za rok 2005			11

Graf č.4 zachycuje počet sexuálně motivovaných trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2005 do 31.12. 2005.

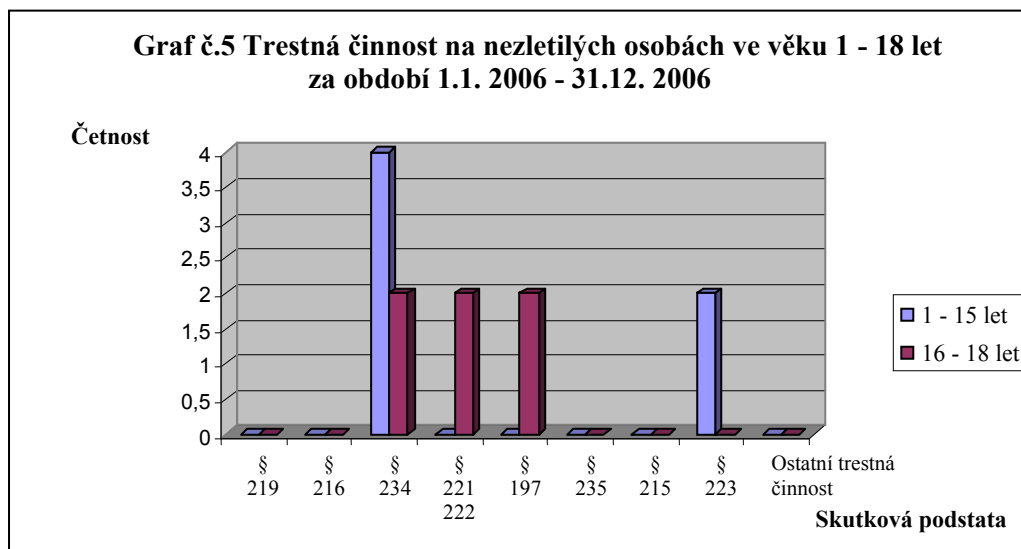
Ve věkové kategorii 1 – 15 let byl v 7 případech zaznamenán trestný čin pohlavní zneužívání ostatní. Ve 3 případech se vyskytl trestný čin ohrožování mravní výchovy mládeže a v 1 případě pak trestný čin znásilnění.

Za sledované období se ve věkové kategorii 16 – 18 let nevyskytl žádný z výše uvedených trestných činů.

Tab. č. 5: Trestná činnost na nezletilých osobách ve věku 1- 18 let

Období: 1.1. 2006 – 31.12. 2006

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Vražda §219	0	0	0
Únos §216	0	0	0
Loupež §234	4	2	6
Úmyslné ublížení na zdraví §221,222	0	2	2
Nebezpečné vyhrožování §197	0	2	2
Vydírání §235	0	0	0
Týrání svěřené osoby §215	0	0	0
Ublížení na zdraví z nedbalosti §223	2	0	2
Ostatní trestná činnost	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2006			12

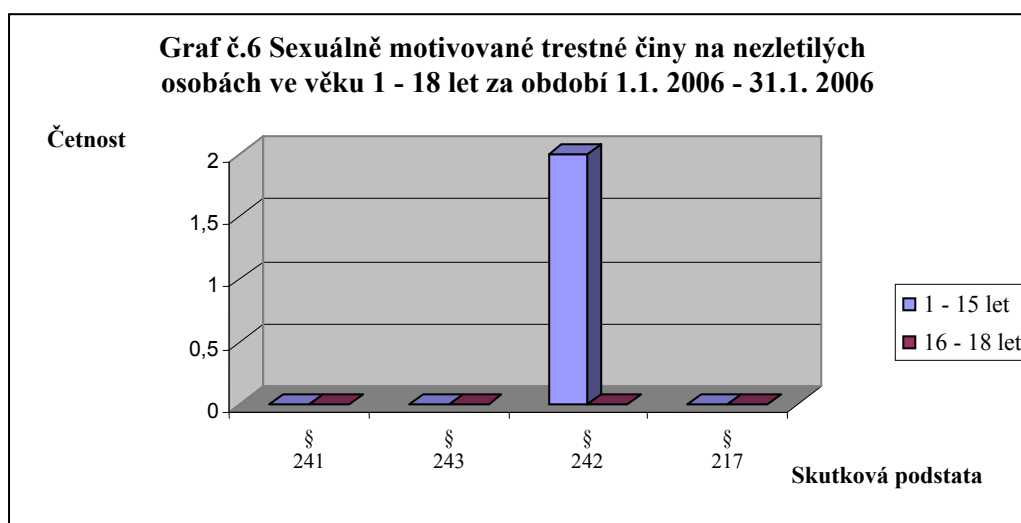
Graf č.5 poskytuje informace o výskytu jednotlivých trestných činů, které byly spáchány na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2006 do 31.12. 2006.

Ve věkové kategorii 1 – 15 let byly zaznamenány pouze dvě skutkové podstaty trestných činů, a to 4 případy trestného činu loupeže a 2 případy trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti.

Trestné činy loupež, úmyslné ublížení na zdraví a nebezpečné vyhrožování se vyskytly pouze vždy ve 2 případech ve věkové kategorii 16 – 18 let.

Tab. č. 6: Sexuálně motivované trestné činy na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let
Období: 1.1. 2006 – 31.12 2006

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Znásilnění §241	0	0	0
Pohlavní zneužívání v závislosti §243	0	0	0
Pohlavní zneužívání ostatní §242	2	0	2
Ohrožování mravní výchovy mládeže §217	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2006			2

Z výše uvedeného grafu č.6 lze vyčíst počet sexuálně motivovaných trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2006 do 31.12. 2006.

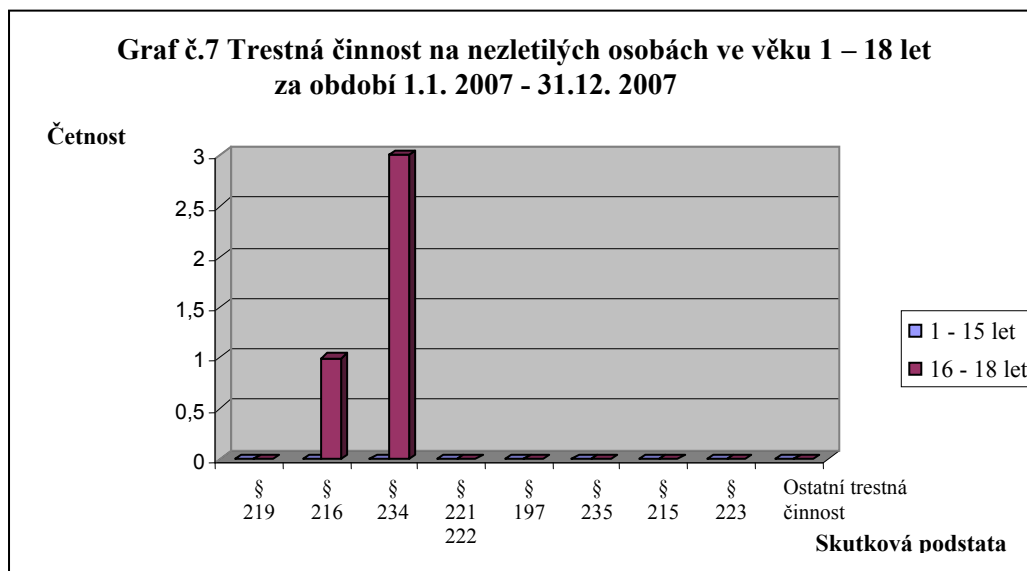
Ve věkové kategorii 1 – 15 let se vyskytl pouze ve 2 případech trestný čin pohlavní zneužívání ostatní.

Za sledované období se ve věkové kategorii 16 – 18 let nevyskytl žádný z výše uvedených trestných činů.

Tab. č. 7: Trestná činnost na nezletilých osobách ve věku 1- 18 let

Období: 1.1. 2007 – 31.12. 2007

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Vražda §219	0	0	0
Únos §216	0	1	1
Loupež §234	0	3	3
Úmyslné ublížení na zdraví §221,222	0	0	0
Nebezpečné vyhrožování §197	0	0	0
Vydírání §235	0	0	0
Týrání svěřené osoby §215	0	0	0
Ublížení na zdraví z nedbalosti §223	0	0	0
Ostatní trestná činnost	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2007			4

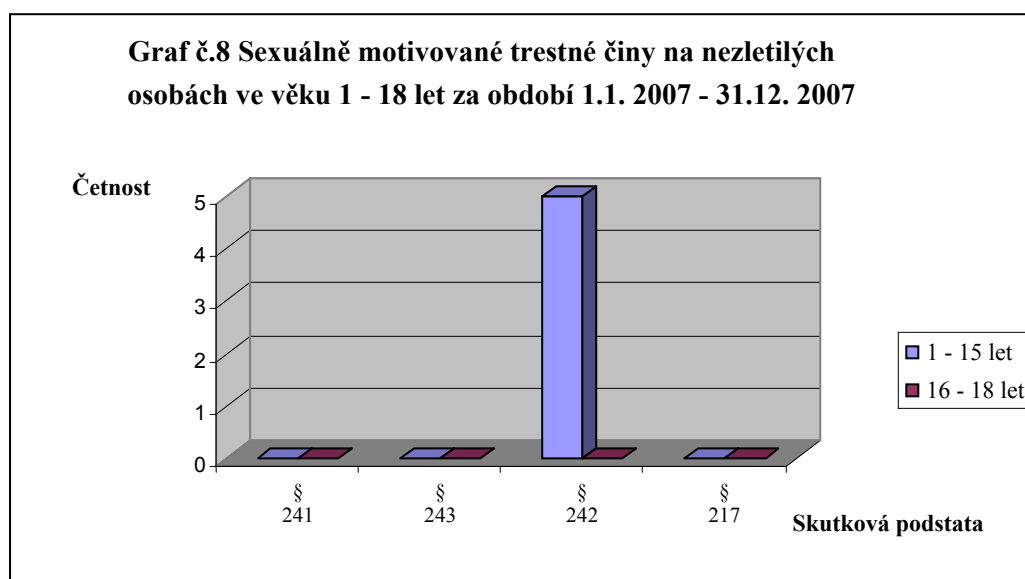
Graf č.7 zachycuje počet trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2007 do 31.12. 2007.

Ve věkové kategorii 1 – 15 let nebyl v daném období spáchán žádný z výše uvedených trestných činů.

Ve věkové kategorii 16 – 18 let se v 1 případě vyskytl trestný čin únosu a ve 3 případech byl zaznamenán trestný čin loupeže.

Tab. č. 8: Sexuálně motivované trestné činy na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let
Období: 1.1. 2007 – 31.12 2007

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 15 let	16 - 18 let	1 - 18 let
Znásilnění §241	0	0	0
Pohlavní zneužívání v závislosti §243	0	0	0
Pohlavní zneužívání ostatní §242	5	0	5
Ohrožování mravní výchovy mládeže §217	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2007			5

Graf č.8 poskytuje informace o výskytu sexuálně motivovaných trestných činů, které byly spáchány na nezletilých osobách ve věku 1 – 18 let za období od 1.1. 2007 do 31.12. 2007.

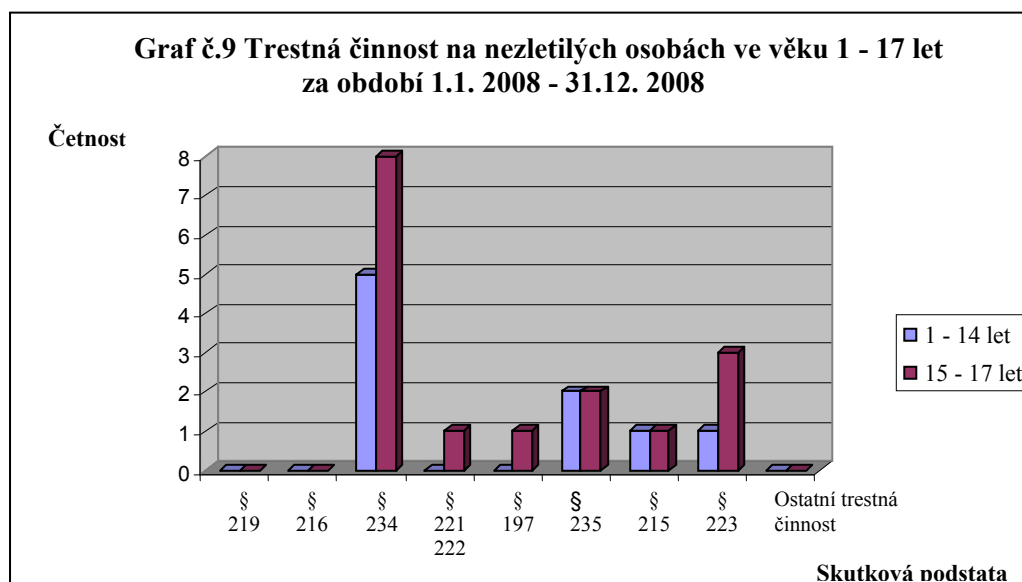
Za sledované období se ve věkové kategorii 1 -15 let vyskytl trestný čin pohlavní zneužívání ostatní, a to v 5 případech.

Ve věkové kategorii 16 – 18 let nebyl zaznamenán žádný sexuálně motivovaný trestný čin.

Tab. č. 9: Trestná činnost na nezletilých osobách ve věku 1- 17 let

Období: 1.1. 2008 – 31.12. 2008

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 14 let	15 - 17 let	1 - 17 let
Vražda §219	0	0	0
Únos §216	0	0	0
Loupež §234	5	8	13
Úmyslné ublížení na zdraví §221,222	0	1	1
Nebezpečné vyhrožování §197	0	1	1
Vydírání §235	2	2	4
Týrání svěřené osoby §215	1	1	2
Ublížení na zdraví z nedbalosti §223	1	3	4
Ostatní trestná činnost	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2008			25

Z výše uvedeného grafu č.9 lze vyčíst počet trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 17 let za období 1.1. 2008 – 31.12.2008.

Ve věkové kategorii 1 – 14 let má největší zastoupení trestný čin loupeže, který se vyskytl v 5 případech. Ve 2 případech byl zaznamenán trestný čin vydírání. Pouze v 1 případě se vyskytl trestný čin týrání svěřené osoby a také úmyslné ublížení na zdraví z nedbalosti.

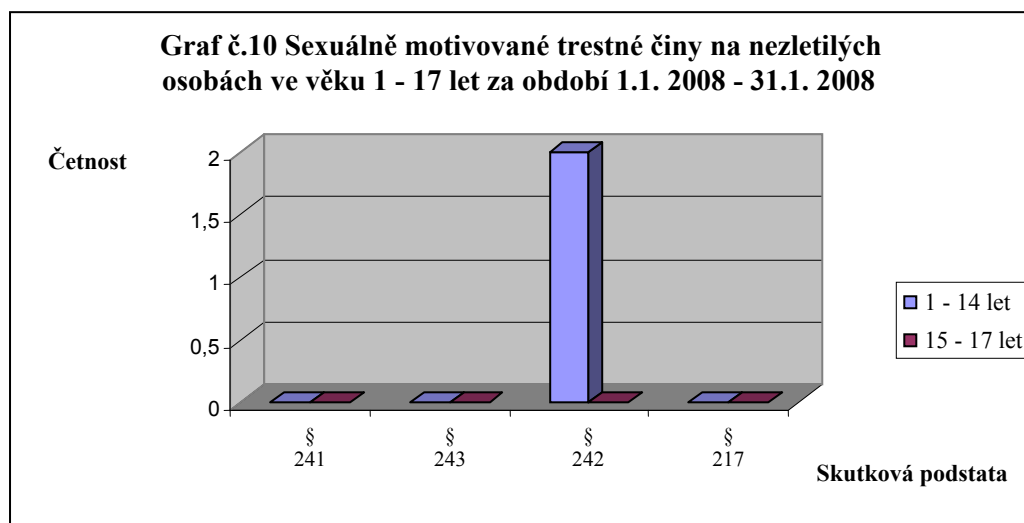
Ve věkové kategorii 15 – 17 let se vyskytl trestný čin loupeže v 8 případech. Ve 2 případech byl zaznamenán trestný čin vydírání, ve 3 případech pak trestný čin

ublížení na zdraví z nedbalosti. Trestné činy úmyslné ublížení na zdraví, nebezpečné vyhrožování a týrání svěřené osoby se vyskytly vždy pouze v 1 případě.

Největší zastoupení u obou věkových kategorií má za sledované období trestný čin loupeže, který se vyskytl celkem ve 13 případech.

**Tab. č. 10: Sexuálně motivované trestné činy na nezletilých osobách ve věku 1 – 17 let
Období: 1.1. 2008 – 31.12 2008**

Skutková podstata trestného činu	Věková kategorie		Věkové kategorie celkem
	1 - 14 let	15 - 17 let	1 - 17 let
Znásilnění §241	0	0	0
Pohlavní zneužívání v závislosti §243	0	0	0
Pohlavní zneužívání ostatní §242	2	0	2
Ohrožování mravní výchovy mládeže §217	0	0	0
Celkový počet případů za rok 2008			2

Graf č.10 zachycuje počet sexuálně motivovaných trestných činů na nezletilých osobách ve věku 1 – 17 let za období od 1.1. 2008 do 31.12. 2008.

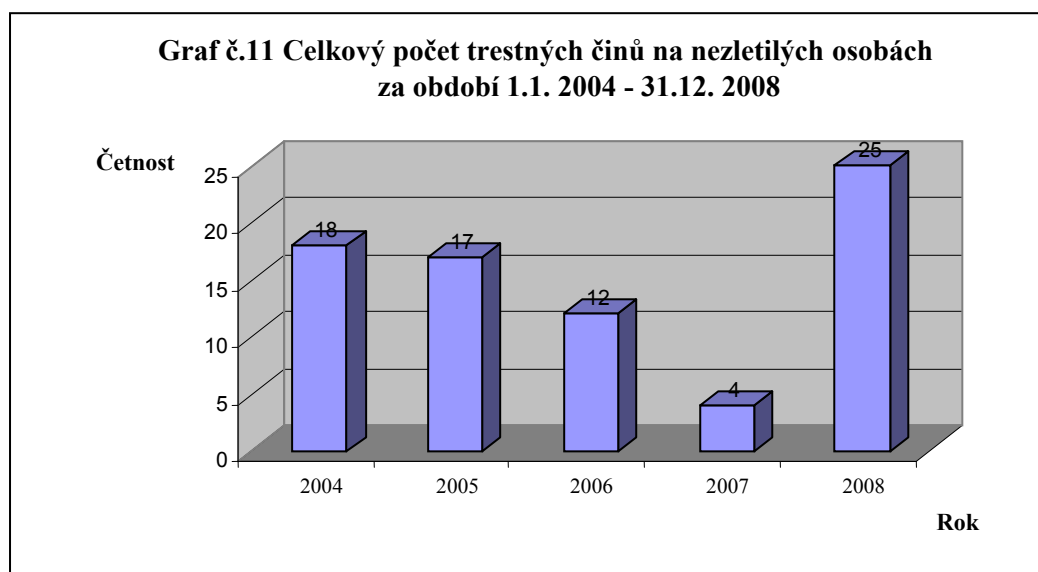
Ve věkové kategorii 1 – 14 let se vyskytl pouze ve 2 případech trestný čin pohlavní zneužívání ostatní.

Ve věkové kategorii 15 – 17 let nebyl v daném období spáchán žádný z výše uvedených trestných činů.

Tab. č. 11: Trestné činy na nezletilých osobách celkem

Období: 1.1. 2004 – 31.12. 2008

Rok	Celkem případů
2004	18
2005	17
2006	12
2007	4
2008	25

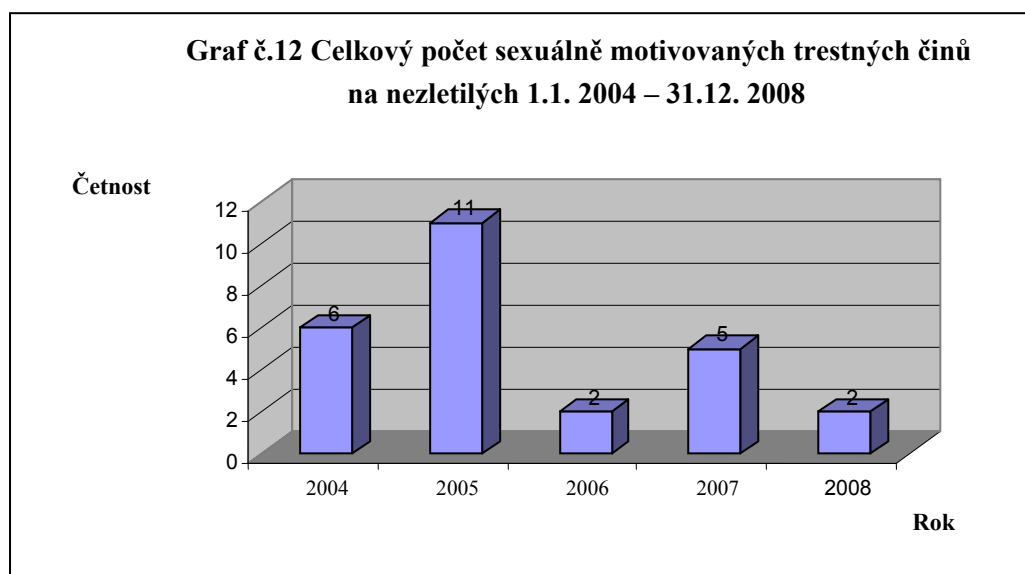

Graf č.11 vyjadřuje celkový počet trestných činů na nezletilých osobách za období od 1.1 2004 do 31.12. 2008.

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že nejvyšší počet trestných činů spáchaných na nezletilých osobách za sledované období byl zaznamenán v roce 2008, a to ve 25 případech z celkového počtu 76 případů, na druhém místě je rok 2004 s počtem 18 případů, na třetím místě je rok 2005 s počtem 17 případů. V roce 2006 bylo spácháno celkem 12 případů a zdaleka nejnižší počet trestných činů byl zaznamenán v roce 2007, a to pouze 4 případy.

Tab. č. 12: Sexuálně motivované trestné činy na nezletilých osobách celkem
Období: 1.1. 2004 – 31.12. 2008

Rok	Celkem případů
2004	6
2005	11
2006	2
2007	5
2008	2

Graf č.12 vyjadřuje celkový počet sexuálně motivovaných trestných činů na nezletilých osobách za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008.

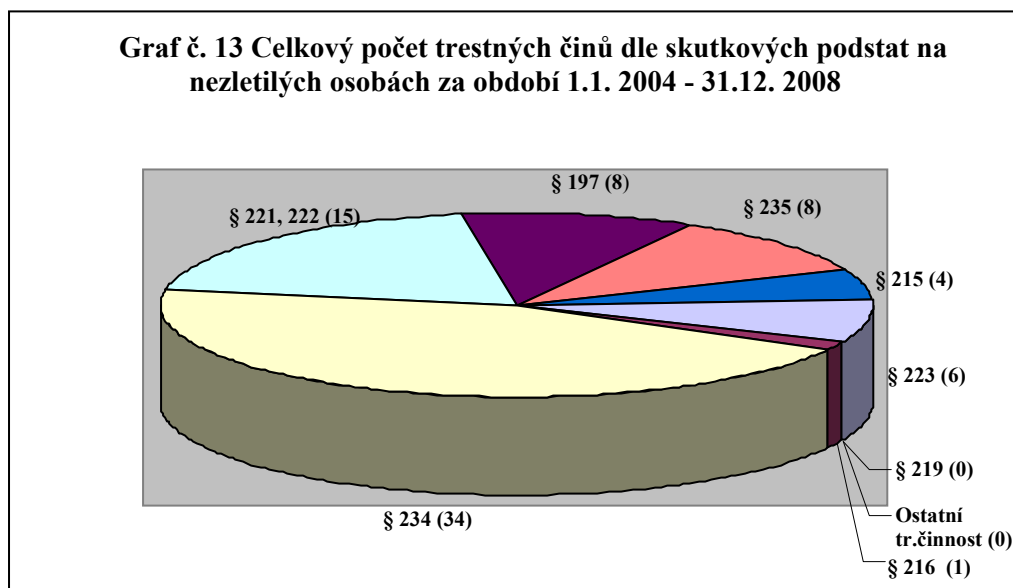
Z grafu je patrné, že nejvyšší počet sexuálně motivovaných trestných činů spáchaných na nezletilých osobách za sledované období byl zaznamenán v roce 2005, a to v 11 případech z celkového počtu 26 případů. Na druhém místě v počtu zaznamenaných trestných činů je rok 2004 se 6 případy, na třetím místě je rok 2007 s počtem 5 případů. Nejnižší počet trestných činů byl zaznamenán v letech 2006 a 2008, vždy pouze po 2 případech.

9.4 Interpretace výsledků

Závěrečnou interpretaci výsledků jsem doplnila grafy pro lepší názornost a orientaci.

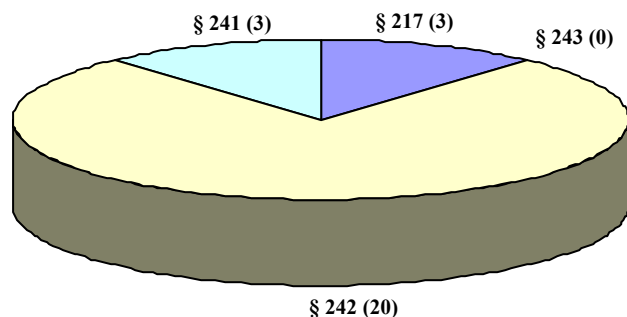
Na základě analýzy statistických údajů Policie ČR o trestných činech evidovaných na území okresu Prostějov lze konstatovat, že největší zastoupení mezi výše uvedenými trestnými činy má trestný čin loupeže (§ 234 trestního zákona), který se za období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008 vyskytl celkem ve 34 případech. Hned za ním následuje trestný čin úmyslné ublížení na zdraví (§ 221, 222 trestního zákona), který byl evidován v 15 případech. Po 8 případech byly zaznamenány trestné činy vydírání (§ 235 trestního zákona) a nebezpečné vyhrožování (§ 197 trestního zákona). Trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti (§223 trestního zákona) se vyskytl v 6 případech a trestný čin týrání svěřené osoby (§ 215a trestního zákona) pak ve 4 případech. Trestný čin únosu (§ 216 trestního zákona) byl zaevidován v 1 případě. Trestný čin vraždy (§ 219 trestního zákona) se nevyskytl ve sledovaném období vůbec.

Výše uvedené informace dokládá graf č. 13.

Ze sexuálně motivovaných trestných činů má za sledované období největší zastoupení trestní čin pohlavní zneužívání ostatní (§ 242 trestního zákona), který se vyskytl celkem ve 20 případech. Po 3 případech byly zaznamenány trestné činy znásilnění (§ 241 trestního zákona) a ohrožování mravní výchovy mládeže (§ 217 trestního zákona). Trestní čin pohlavní zneužívání v závislosti (§ 243 trestního zákona) se nevyskytl ve sledovaném období vůbec. Informace lze vyčíst z grafu č. 14, který je uveden níže.

Graf č.14 Celkový počet sex. motivovaných trestných činů dle skutkových podstat na nezletilých osobách za období 1.1.2004 - 31.12. 2008

Trestný čin znásilnění byl z celkového počtu 3 spáchán ve 2 případech na nezletilých osobách ve věkové kategorii 16 – 18 let, zatímco všechny případy trestného činu pohlavní zneužívání ostatní byly zaznamenány na nezletilých osobách ve věkové kategorii 1 – 15 let. Také trestný čin týrání svěřené osoby se ze 4 evidovaných případů vyskytl ve 3 případech ve věkové kategorii 1 – 15 let.

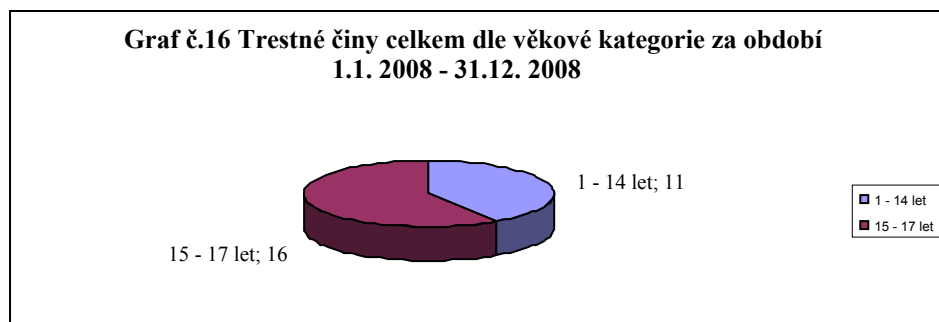
Z provedené analýzy dále vyplývá¹¹⁵, že trestné činy jsou v období od 1.1. 2004 do 31.12. 2007 častěji páčány na nezletilých osobách ve věkové kategorii 1 – 15 let.

Graf č.15 Trestné činy celkem dle věkové kategorie za období 1.1. 2004 - 31.12. 2007

V roce 2008 došlo ke změně věkové kategorie, a to na 1 – 14 a 15 – 17 let. Trestné činy v tomto roce byly častěji páčány ve věkové kategorii 15 – 17 let, což dokládá graf č. 16 viz níže.

¹¹⁵ Uvědomuji si, že srovnání není úplně přesné (viz 1 – 18 let a potom 1 – 17 let) z důvodu změny věkového rozsahu.

V roce 2005 byl Policií ČR na území okresu Prostějov zaevidován největší počet trestných činů, a to 28 případů. V roce 2004 a dále v letech 2006 a 2007 byl zaznamenán pokles počtu Policií ČR evidovaných trestných činů na nezletilých osobách. V porovnání s rokem 2007, kdy bylo evidováno pouze 6 případů, došlo v roce 2008 k rapidnímu nárůstu, a to na 27 případů.

Je velmi důležité si uvědomit, že toto jsou pouze trestné činy evidované Policií ČR, ale že nenahlášené a policií neřešené trestné činy se nemohou odrazit v žádných oficiálních statistikách.

ZÁVĚR

Jak již bylo uvedeno v úvodu, diplomová práce se zaměřuje na rozbor trestné činnosti páchané na dětech a mládeži.

Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži je závažný sociálně patologický jev, se kterým se setkáváme v naší společnosti stále častěji. Je smutnou realitou, že mnohé děti kolem nás jsou vystaveny různým formám násilného chování a to ne jednou, ale opakovaně po většinu svého dětství, aniž by si kdokoliv z jejich okolí všiml jejich nepříznivé situace a dal podnět na zahájení ochrany dítěte. Tato skutečnost je velmi alarmující a společnost by se měla touto problematikou více zabývat.

Kriminalita páchaná na dětech a mládeži je potenciální kriminogenní faktor. Představuje kvantitativně nevelký podíl na odhalené trestné činnosti, avšak její nebezpečnost spočívá především v tom, že je namířena proti samotnému poškozenému dítěti. V České republice se statistická data o dětských obětech oficiálně nevidují. Určitými údaji disponují pouze nestátní organizace. Celá situace je navíc stěžována vysokou latencí tohoto druhu trestné činnosti přímo v rodinách a také tím, že dítě je na rodině citově a existenčně závislé a nemůže ji samo opustit a ani se nemůže samo bránit. Oběťmi se tak stávají nejbezbrannější členové společnosti. Rodiče mají ve valné většině případů snahu ubližování dítěti utajit a i samo dítě má tendenci v průběhu vyšetřování popírat patologické chování rodičů vůči sobě.

Velkým problémem při řešení trestné činnosti páchané na dětech a mládeži je samotné prokazování trestného činu, neboť dochází k ovlivňování poškozených. Většina případů se odehrává beze svědků a orgány činné v trestním řízení se tak dostávají do důkazní nouze. Děti jsou však mnohem zranitelnější než dospělí, a proto je třeba k nim v průběhu vyšetřování, ale i výslechu, přistupovat obzvláště citlivě, aby nedocházelo k rozvoji sekundární viktimizace.

Každý trestný čin má nepříznivý vliv na psychický vývoj dítěte a důsledky násilného chování si dítě přenáší do dalšího života. Snahou všech by mělo být takto ohrožené dítě chránit a zároveň se snažit vyřešit celou situaci tak, aby zásah těch, kteří by měli dítěti pomoci, ještě celou situaci nezhoršil. Avšak síť, která by měla dítě zachytit a zajistit mu dostatečnou ochranu před dalším ubližováním, je bohužel stále nedostatečná. Na to, že je dítěti ubližováno, se často přijde pozdě, v době, kdy se již rozvinuly hluboké rány na těle i duši, nebo v době, kdy je už veškerá pomoc zbytečná.

V souvislosti s vyhledáváním ohrožených dětí je nezbytně nutné preventivní působení na širokou veřejnost. Veřejnost si je vědoma závažnosti problematiky, neboť mnohým případům je ve sdělovacích prostředcích věnována velká pozornost, ale i přesto všechno lidé nemají povědomí, jak se v případech podezření na ubližování dítěti zachovat.

Za ochranu dětí před ubližováním je odpovědný každý z nás. Na jakýkoliv skutek osobní odpovědnosti by měla navazovat pomoc ze strany státu, která se řídí dle platné legislativy. Z hlediska prevence násilí páchaného na dítěti lze fungující rodinu považovat za nejlepší ochranu před ním.

Z provedené analýzy statistických údajů Policie ČR vyplývá, že v období od 1.1. 2004 do 31.12. 2008 bylo na území okresu Prostějov spácháno celkem 102 trestných činů na nezletilých osobách. Z celkového počtu bylo vyšetřováno 26 případů sexuálně motivovaných trestných činů, mezi nimiž má nejčastější zastoupení trestný čin pohlavní zneužívání ostatní (§ 242 trestního zákona). Z analýzy je dále patrné, že předmětem útoku jsou častěji nezletilé osoby ve věkové kategorii 1 – 15 let a že v období od 1.1. 2008 do 31.12. 2008 počet trestných činů proti předešlým letům výrazně vzrostl.

Cíle, které byly vytyčeny v úvodu a v praktické části diplomové práce, byly splněny. Díky studiu dostupné literatury a analýzy dat v praktické části jsem měla možnost více proniknout do problematiky trestné činnosti páchané na dětech a mládeži.

Doufám, že má diplomová práce přispěje k zamyšlení a uvědomění si závažnosti problému, kterým trestná činnost páchaná na dětech a mládeži bezesporu je. Napomůže k větší všímavosti lidí k dění kolem sebe a ochotě lidí oznamovat podezření na násilné chování směřované vůči dítěti, protože jedině včasná intervence může zachránit ne jeden dětský život.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knížní publikace

- BENTOVIM, A.: *Týrání a zneužívání v rodinách*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing a.s., 1998. 120 s. ISBN 80-7169-629-3.
- ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol.: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
- ČÍRTKOVÁ, L.: *Kriminální psychologie*. 1. vyd. Praha : Eurounion, 1998. 255 s. ISBN 80-85858-70-3.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol.: *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
- ELLIOT, J., PLACE, M.: *Dítě v nesnázích – Prevence, příčiny, terapie*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, s.r.o., 2002. 208 s. ISBN 80-247-0182-0.
- GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol.: *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2006. 280 s. ISBN 80-246-1293-3.
- HANUŠ, P., HELLEBRANDOVÁ, K.: *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha : VIOD, o.p.s., 2006. 24 s. ISBN 80-86991-84-9.
- HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum : Základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha : Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- CHMELÍK, J. a kol.: *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 208 s. ISBN 80-7178-739-6.
- CHMELÍK, J.: *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. upravené a rozšířené vyd. Praha : MVČR, 1998. 124 s.
- KRANZOVÁ, R., MUFSONOVÁ, S.: *O týrání a zneužívání*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 131 s. ISBN 80-7106-194-8.
- MALÁ, E., RABOCH, J., SOVÁK, Z.: *Sexuálně zneužívané děti*. 1. vyd. Praha : Psychiatrické centrum, 1995. 128 s. ISBN 80-85121-99-9-
- MAREŠOVÁ, A. a kol.: *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 154 s. ISBN 80-86008-34-7.

- MARTINKOVÁ, M.: *Špatné zacházení s dětmi a mladistvými v rodině*. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 121 s. ISBN 80-86008-33-9.
- MATOUŠEK, O. a kol.: *Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S.: *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J.: *Kriminologie*. 1. vyd. Praha : Eurolex Bohemia s.r.o., 2001. 421 s. ISBN 80-86432-08-4.
- PEŠOVÁ, I., ŠAMALÍK, M.: *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a.s., 2006. 152 s. ISBN 80-247-1216-4.
- PÖTHE, P.: *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Praha : Nakladatelství G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.
- ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. 1. vyd. Praha : Linde, 2003. 156 s. ISBN 80-86131-44-0.
- VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1.vyd. Praha : C.H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P.: *Právo*. 1. vyd. Olomouc : Hanex, 2008. 82 s. ISBN 978-80-7409-015-8.

Právní předpisy

- *Sbírka zákonů Česká republika*. Částka 11. Praha : Tiskárna Ministerstva vnitra, p.o., 2009. 110 s. ISSN 1211-1244.
- ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE (sdělení č. 104/1991 Sb.)
- ÚSTAVNÍ ZÁKON č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*, ve znění pozdějších předpisů
- ZÁKON č. 140/1961 Sb., *trestní zákon*, ve znění pozdějších předpisů
- ZÁKON č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním (trestní řád)*, ve znění pozdějších předpisů
- ZÁKON č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů

- ZÁKON č. 94/1963 Sb., *zákon o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

Článek v seriálové publikaci

- ČÍRTKOVÁ, L.: *Dítě jako oběť trestného činu*. Právo a rodina, 2005, číslo 5
- ČÍRTKOVÁ, L.: *Rodina jako místo podpory pro oběť trestného činu*. Právo a rodina, 2005, číslo 8
- DURDÍK, T.: *Dítě jako možný objekt trestného činu*. Právo a rodina, 2007, číslo 4
- KOVÁŘOVÁ, D.: *Rodina a trestné činy*. Právo a rodina, 2007, číslo 11
- SOVÁK, Z.: *Ochrana nezletilců se syndromem týraného dítěte*. Právo a rodina, 2002, číslo 1
- VYKOPALOVÁ, H.: *Násilí v rodině*. Kriminalistika, 2001, číslo 4
- ZEZULOVÁ, J.: *Násilí vůči dítěti z pohledu trestního práva (1 část)*. Právo a rodina, 2000, číslo 4
- ZOUBKOVÁ, I.: *Kriminalita páchaná na mládeži*. Kriminalistika, 2001, číslo 2

Elektronické prameny

- STEHLÍKOVÁ, D. *Prevence násilí na dětech se zaměří na rizikové rodiny*. [online]. [cit. 2009-01-19]. Dostupné na:
<http://www.dzamilastehlikova.cz/8388/149/clanek/prevence-nasili-na-detech-se-zameri-na-rizikove-rodiny/>
- KLOUBEK, M. *Trestná činnost páchaná na dětech*. [online]. [cit. 2009-02-13]. Dostupné na:
<http://bkb.juristic.cz/174592/old>
- ENCYKLOPEDIIE WIKIPEDIA. *Trestní zákon*. [online]. [cit. 2009-03-03]. Dostupné na:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Trestn%C3%AD_z%C3%A1kon
- EJUSTICE. *Senátoři schválili nový trestní zákoník + originální příručka k novému zákonu*. [online]. [cit. 2009-03-03]. Dostupné na:
<http://www.ejustice.cz/senatori-schvalili-novy-trestni-zakonik-originalni-prirucka-k-novemu-zakonu>
- KLAUS, V. *Podpis, ale mírně polemický komentář k trestnímu zákoníku*. [online]. [cit. 2009-03-03]. Dostupné na:
<http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=exiuahJsHFSg>

- HERDOVÁ, E. *Co přináší nový trestní zákoník.* [online]. [cit. 2009-03-03].
Dostupné na:
<http://www.epravo.cz/top/clanky/co-prinasi-novy-trestni-zakonik-55564.html>
- STŘEDISKO SOCIÁLNÍ PREVENCE OLOMOUC. *Sociální služby.* [online]. [cit. 2009-04-13]. Dostupné na:
<http://ssp-ol.cz/index.php>

Ostatní

- PŘEDNÁŠKY Mgr. Dagmar Pitnerové

ANOTACE

Název práce:	Trestná činnost páchaná na dětech a mládeži
Příjmení a jméno:	Kašparová Petra
Katedra:	Katedra společenských věd PdF UP Olomouc
Obor:	pedagogika – sociální práce
Vedoucí práce:	JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.
Počet stran:	99
Počet příloh:	0
Rok obhajoby:	2009
Klíčová slova:	dítě, mládež, trestný čin, legislativa, rodina, pachatel, oběť, primární a sekundární viktimizace, intervence

Předkládaná diplomová práce se snaží čtenáři přiblížit problematiku trestné činnosti páchané na dětech a mládeži se zaměřením na dětskou oběť. Sestává se ze dvou částí – teoretické a praktické.

Její teoretická část vedle obecných poznatků o trestné činnosti páchané na dětech a mládeži popisuje stávající právní úpravu, skutkové podstaty jednotlivých trestných činů a snaží se nastínit změny, které nastanou v legislativě od 1.1.2010 v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku a bezprostředně se dotýkají dané problematiky. Následně poskytuje poznatky o příčinách jevu, kategorizaci pachatelů a zabývá se specifiky dětské oběti, dopady trestného činu na oběť, postavením dítěte v průběhu vyšetřování, výsledkem dítěte a vymezuje primární a sekundární viktimizaci. Dotýká se také možnosti intervence v péči o dětské oběti.

Praktická část diplomové práce je zpracována na základě sekundární analýzy oficiálních statistik Policie ČR, které zachycují počet trestných činů spáchaných na dětech a mládeži na území okresu Prostějov v letech 2004 – 2008.

ANNOTATION

Title:	Criminal activity committed on children and minors
Full name:	Kašparová Petra
Institute:	Institute of social sciences of PdF UP Olomouc
Sphere:	Pedagogy - social labour
Director:	JUDr. Zdenka Nováková, Ph.D.
Number of pages:	99
Number of enclosures:	0
Year of the plea:	2009
Key words:	child, minors, criminal activity, legislative, family , culprit, victim, primary and secondary victimization, intervention

The dissertation submitted here, tries to bring the reader nearer to the the topic of criminal activity committed on children and minors, concentrating on child's victim. It consists of two parts – theoretical and practical.

Its theoretical part, besides general knowledge in criminal activity committed on children and minors also describes present-day enactment, the factum of each criminal activity, and tries to outline the changes in the legislative, that are going to come on the 1st of January in 2010. These changes will be connected with acceptance of new criminal code and will directly touch submitted issue. Furthermore the theoretical part provides knowledge about the sources of the phenomenon, categorization of the culprits and studies the specifics of the child's victim, the impact of the criminal activity on the victim, the role the child has in the process of investigation, the interrogation of the child and determines the primary and the secondary victimization It also consider the possibility of intervention in care of child's victim.

The practical part of this dissertation is based on the secondary analysis of the official website of the Police Department of The Czech Republic, which provides records of numbers of criminal activities committed on children and minors in the area of Prostějov in years from 2004 to 2008.